

MILITAIRE SPECTATOR

Afscheid van de F.27

(zie blz. 244)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: J. Hardenbol
Seringenlaan 25, 7313 CH Apeldoorn

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR

T. de Kruijf

generaal-majoor der genie b.d.
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

ADJ. HOOFDREDACTEUR

D. Starink

commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

ir. J.W. van Bommel
kolonel van de technische staf

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie

drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

H.J.M. Melker
kolonel Koninklijke Luchtmacht

drs. J. Terpstra
luitenant-kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE

H.P. Klazenga
Brasserskade 227a, 2289 PA Rijswijk
Telefoon (015) 215 27 67

ABONNEMENTEN

f 40,-, (studenten f 25,-) buitenland
f 50,- per jaar. Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A.H.C. Thijssen
Telefoon (0497) 51 67 89

NADRIJK VERBODEN

JAARGANG 165 NUMMER 6 1996

MILITAIRE SPECTATOR

236

Editoriaal:
Europese materieelsamenwerking

238

Mededelingen

239

dr. S. Duindam:
Beloning van militairen in een vrijwilligersleger

244

D. Starink:
Geschiedenis van het Nederlandse militaire
luchttransport

252

C.J. van der Kraan:
Een nieuw klein-kaliberwapen voor de krijgsmacht

260

drs. J. Ballast:
Een herijking van het Nederlandse defensiebeleid

269

dr. L. van Bergen:
Een onmisbare schakel. Het Rode kruis in Indonesië
1945-1950

278

Meningen van anderen
Antwoord op meningen van anderen

279

Boeken

Europese materieel-samenwerking

Op 21 maart jl. ondertekenden de staatssecretarissen van defensie van Nederland en Duitsland, drs. J.C. Gmelich Meijling en G. Simon, een *Memorandum of Understanding* (MOU) betreffende samenwerking op het gebied van defensiematerieel tussen beide landen. De belangrijkste doelstellingen van dit MOU zijn:

- harmoniseren van de nationale standpunten bij internationale besprekingen over defensiematerieel;

- optimaliseren van de effectiviteit van de strijdkrachten door het geven van maximale aandacht aan standaardisatie en interoperabiliteit;

- waar mogelijk stimuleren van samenwerking tussen de nationale defensie-industrieën.

Op zich is het sluiten van een dergelijk MOU niets bijzonders. Nederland heeft reeds met een groot aantal andere bevriende naties soortgelijke intentieverklaringen afgelegd. Het buitengewone in dit geval is, dat er al meer dan dertig jaar een intensieve militaire samenwerking tussen Nederland en Duitsland - tot het vallen van de muur alleen met de Bondsrepubliek West-Duitsland - bestaat. Deze coöperatie is al aan het begin van de jaren zestig ontstaan bij de productie van de Starfighter, waarbij zowel Nederlandse als Duitse industrieën waren betrokken. Zij kreeg vooral gestalte in de jaren zeventig met o.a. de projecten gevechtstank Leopard 1, de pantserrups tegen luchtdoelen en de standaard fregatten. Gedurende deze jaren ontstond ook de intensieve samenwerking bij de instandhouding van het in Duitsland gekochte materieel. In de latere jaren bleef dit hoge niveau van samenwerking gehandhaafd door o.a. de gevechtstank Leopard 2, elektronische oorlogvoering en als laatste sprekend voorbeeld, de ontwikkeling en productie van het licht verkennings- en bewakingsvoertuig. Met name voor de Koninklijke Landmacht is dit laatste project uniek te noemen, omdat Nederland zowel aan overheids- als aan industriële zijde de voortrekkersrol vervult.

Een uitstekende mogelijkheid om te tonen waar toe wij in Nederland in staat zijn. Niet voor niets werd de overdracht van het eerste prototype door DAF *Special Products* aan de Duitse firma Wegmann gebruikt als ambiance voor de ondertekening van het MOU.

Bij een beschouwing van hiervoor aangegeven projecten rijst onwillekeurig de vraag waarom een MOU nog noodzakelijk is. Ook zonder bleken de beide landen elkaar op vele gebieden te kunnen vinden. Een argument als „met dit MOU wordt de formele basis gelegd voor de verschillende concrete samenwerkingsprojecten”, snijdt onvoldoende hout. Om een idee te krijgen van de beweegredenen, is het nodig om de historie van de internationale materieelsamenwerking in ogenschouw te nemen.

Met de oprichting van de NAVO werd onderkend, dat ook op het gebied van defensiematerieel een intensieve coördinatie noodzakelijk is. De hoofdgedachte hierbij was, door standaardisatie te komen tot een hoge mate van interoperabiliteit teneinde de beschikbare gevechtskracht te optimaliseren. Onder aansturing van de *Conference of National Armaments Directors* (CNAD) zijn hier goede resultaten geboekt. Sprekende voorbeelden zijn de standaardisatie van munitie en bedrijfsstoffen. Ook is een hoge mate van interoperabiliteit bereikt op bijv. het gebied van klein-kaliberwapens. Daarnaast zijn voorzieningen getroffen voor een gemeenschappelijke logistieke ondersteuning van bepaalde wapensystemen via het *NATO Maintenance and Supply Agency* (Namsa) in Luxemburg.

Gemeenschappelijke ontwikkeling en productie van wapensystemen kwamen echter moeizaam van de grond. De belangrijkste redenen hiervoor kunnen worden gevonden in de nationale industriebelangen en een sterke neiging tot autarkie. De stijging van ontwikkelingskosten, m.n. van geavanceerde wapensystemen zoals jachtvliegtuigen, helikopters, geleide projectielen en tanks, maakte het echter steeds meer noodzakelijk om samen te werken. Dit was natuurlijk vooral het geval in het Europese deel van de NAVO. In de eerste plaats ging de ontwikkeling van genoemde systemen steeds meer de economische mogelijkheden van de afzonderlijke landen te boven. Daarnaast was samenwerking noodzakelijk om op het gebied van productie van defensiematerieel tot een zeker evenwicht te komen met de Verenigde Staten. Zo zijn in de afgelopen decennia verschillende gemeenschappelijke projecten, al dan niet onder de vlag

van de *Independent European Program Group* (IEPG), succesvol afgerond. Als voorbeelden kunnen worden genoemd de *Tornado*, de NH-90, de Europese productie van de F-16 en de *Stinger* en de Tripartite mijnenjager. Daarnaast werd door de IEPG het Euclid-programma opgezet, waarbinnen op een groot aantal gebieden technologisch onderzoek is verricht.

Door de wederzijdse wapenreducties tussen het Warschau-Pact en de NAVO en door het uiteindelijk uiteenvallen van het Oosteuropese bondgenootschap, zijn de benodigde aantallen wapensystemen sterk verminderd. Ook hieruit volgde een versterkte druk tot internationale samenwerking. Op de topontmoeting van de regeringsleiders van de Europese Gemeenschap, eind 1990 in Maastricht, stond dit onderwerp dan ook op de agenda. Besloten is dat de Westeuropese Unie (WEU) de basis zou vormen voor een Europees veiligheidssysteem. Samenwerking moest gaan plaatsvinden op de gebieden van planning, logistiek, transport en opleidingen. Vooral de samenwerking op het gebied van defensiematerieel diende te worden versterkt. Om dit te stimuleren werd door de regeringsleiders van Duitsland en Frankrijk, Kohl en Mitterand, reeds op 14 oktober 1991 een voorstel gedaan om een Europees defensiematerieel-agentschap op te richten. Tot nu toe is echter weinig voortgang geboekt. Ook op de top van de EG in Turijn in maart 1996 heeft het thema niet op de agenda gestaan. Het enige tastbare resultaat is een binationaal agentschap, dat in december 1995 is opgericht door de beide initiatiefnemers. Inmiddels heeft het Verenigd Koninkrijk in maart van dit jaar besloten om met Duitsland en Frankrijk samen een gepantserd troepentransportvoertuig te ontwikkelen. Dit kan tevens worden beschouwd als een intentieverklaring om in het genoemde agentschap, van waaruit de ontwikkeling wordt begeleid, te participeren.

In het licht van deze ontwikkelingen moet ook het MOU worden beschouwd. Hierin is nadrukkelijk vermeld, dat de bilaterale samenwerking moet worden gezien als een eerste stap in de richting van een multilaterale samenwerking binnen het kader van de WEU, *Western European Armaments Group* (WEAG) en CNAD. De keuze voor Europese samenwerking wordt bepaald door de erkenning van de noodzaak van een Europese technologische en industriële basis. Als een logisch gevolg heeft staatssecretaris Gmelich Meijling bij zijn Duitse en Franse colle-

ga's ook de Nederlandse belangstelling kenbaar gemaakt voor deelname in het eerder genoemde ontwikkelingsproject. Het zou een goede zaak zijn als Nederland binnen afzienbare tijd binnen het gemeenschappelijk bureau gaat participeren. Met alleen het oprichten van een Europees defensiematerieelagentschap zijn we er nog niet. De praktijk heeft geleerd, dat aan samenwerking niet alleen voordelen zijn verbonden. Bekende nadelen zijn de extra effort die aan zowel overheids- als industriezijde moet worden gestoken in het management van de projecten. Daarnaast wordt een effectieve samenwerking bemoeilijkt door eisen die worden gesteld op het gebied van de werkverdeling, zowel bij ontwikkeling als productie. Vrijwel alle landen houden vast aan het principe van „*Juste Retour*”, waarbij het werk dat in een bepaald land moet worden uitgevoerd, tenminste gelijk moet zijn aan het aandeel van dat land in de financiering van het gemeenschappelijk project. Beide nadelen leiden uiteindelijk tot hogere kosten en vaak ook tot langere ontwikkelingstijden, hetgeen ten koste gaat van de concurrentiepositie.

Van politieke zijde zal nog het nodige moeten worden ondernomen om deze nadelen weg te nemen, of in ieder geval te verminderen. Daarvoor is vooral een wederzijds vertrouwen noodzakelijk. Op basis hiervan kunnen nationale besluitvormingsprocedures betreffende materieelprojecten beter op elkaar worden afgestemd. Daarbij zullen op passende wijze nationale bevoegdheden moeten worden gedelegeerd aan multinationale uitvoerende instanties. Ook moet serieus werk worden gemaakt van het schrappen van art. 223 van het EG-verdrag. Dit artikel geeft de nationale overheden de mogelijkheid om bij de verwerving van specifiek militaire goederen af te zien van de overigens verplichte openbare uitschrijving. Het zal duidelijk zijn, dat dit ten koste gaat van de vrije prijsvorming en dus kostenverhogend werkt. Het schrappen van art. 223 is mede een basis om af te stappen van het principe van „*Juste Retour*”, de vrije markt bepaalt dan de omvang van de werkpakketten van de verschillende deelnemende landen. Dit uitgangspunt past veel beter in het beeld van een toekomstig Verenigd Europa. Samenvattend kan worden gesteld, dat stappen worden gezet in de richting van een open Europese defensiematerieelmarkt. Duidelijk is, dat op politiek niveau nog de nodige harde en soms ook emotionele noten moeten worden gekraakt.

Mededelingen

Reactie op redactie

Bij verschillende lezers blijkt onduidelijkheid te bestaan over de relatie van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (KVBK) met de Militaire Spectator. Het hierna gestelde heeft ten doel hierover enige duidelijkheid te scheppen.

De KVBK is, op grond van een overeenkomst met het ministerie van defensie, de uitgever van het tijdschrift. Het bestuur van de vereniging draagt geen redactionele verantwoordelijkheid. Dit laatste geldt wel voor de redactie. Zij is o.a. direct verantwoordelijk voor de inhoud van het maandelijkse editoriaal. Ten aanzien van een geplaatst artikel is de auteur verantwoordelijk voor de inhoud van zijn of haar artikel. De verantwoordelijkheid van de redactie is hierbij meer indirect. Zij toetst of de inhoud van een artikel bijdraagt tot het vergroten van de kennis over de verschillende kennis- en wetenschapsgebieden en over de toepassing ervan, voor zover van belang voor de militaire professie. Uiteraard let de redactie daarbij ook op andere aspecten zoals stijl, grammatica, begrijpelijkheid, samenhang en actualiteit. Ook is de redactie op grond van afspraken met het ministerie van defensie verplicht te toetsen of een bijdrage al dan niet strijdig is met de lands- en militaire belangen.

Indien de lezer commentaar wil geven op een editoriaal of een artikel, dient hij zich dus te wenden tot de redactie.

De hoofdredacteur

Non-lethal weapons

De oplossing voor vredesoperaties?

Ir. J.B.J. Orbons, beleidsmedewerker Defensiestaf en dr. D.W. Hoffmans, hoofd Divisie Munitietechnologie en Explosieveiligheid van PML/TNO, geven antwoord op deze vraag tijdens een bijeenkomst van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap op **dinsdag 11 juni** a.s. Aanvang: 20.00 uur. Locatie: Ronde Zaal Defensievoorlichtingscentrum, Korte Houtstraat 21, Den Haag. Toegang voor leden is gratis; voor belangstellenden f 5,- (aan de zaal te voldoen).

Aanmelden tijdens kantooruren: 015-2152700.

De bijeenkomst wordt voorafgegaan door de jaarlijkse **Algemene Ledenvergadering** van de vereniging, die aanvangt om 19.15 uur.

Expositie

Inzet overzee 1945 - 1963

Vanaf heden tot en met 14 juni 1996 is deze expositie in het Defensievoorlichtingscentrum te bezichtigen. De tentoonstelling toont de inzet van Nederlandse militairen in de overzeese gebieden Nederlands-Indië, Nieuw-Guinea en Korea. Naast fotopanelen met teksten wordt een aantal videofilms over deze operaties vertoond. Het Defensievoorlichtingscentrum is geopend op ma 12.00 - 17.00 uur en di t/m vr van 09.00 - 17.00 uur. Adres: Korte Houtstraat 21, Den Haag.

Beloning van militairen in een vrijwilligersleger

dr. S. Duindam

De afgelopen jaren is de krijgsmacht geconfronteerd met de wens van de politiek het dienstplichtigenleger in te ruilen voor een vrijwilligersleger. Veel aandacht is besteed aan het werven van vrijwillige militairen om de functies in de krijgsmacht, die werden bezet door dienstplichtigen, te laten vervullen door vrijwilligers. Hoeveel vrijwilligers nu exact nodig zijn voor deze functies is daarbij uitermate belangrijk. In het rapport van de commissie Meijer speelde de vraag naar vrijwilligers in een vrijwilligersleger echter een ondergeschikte rol.

In het arbeidsmarktonderzoek dat de commissie liet verrichten, is uitgegaan van de vervanging van één dienstplichtige door één beroepsmilitair. Het onderzoeksteam, dat het arbeidsmarktonderzoek verrichtte, kwam tot de conclusie dat:

„vergroting van het geïnteresseerde aanbod en het beter bereiken van het aanbod kan betekenen dat de behoefte nipt wordt vervuld, maar voor een overschakeling naar een kadervrijwilligerskrijgsmacht is het nodig dat defensie haar behoefte en procedures kritisch tegen het licht houdt.”

In dit artikel wordt bekeken in hoeverre institutionele belemmeringen in het personeelsmanagementbeleid van de krijgsmacht, zoals doorklinkt uit het arbeidsmarktonderzoek, kunnen

worden weggenomen, teneinde het functioneren van een vrijwilligersleger te verbeteren. Centraal staat hierbij de beloningsstructuur. De belangrijkste vraag bij het in kaart brengen van de hier geconstateerde probleemstelling is: „Hoe zorgen we ervoor dat militairen zolang mogelijk in dienst van de krijgsmacht blijven”.

De „retention-rate”*

In de literatuur² is voor de vraag uit de vorige alinea één begrip te vinden: de „retention-rate”. Hoe hoger de „retention-rate” hoe ervarener de krijgsmacht en des te lager de personeelsbehoefte van de krijgsmacht. Echter, verschillende institutionele obstakels hebben tot dusver echter niet bijgedragen tot het verhogen van deze „retention-rate”. De krijgsmacht heeft zich daardoor vooral gekenmerkt als een jonge krijgsmacht, waarvan het maar de vraag is of zo’n jonge krijgsmacht daadwerkelijk de taken aan kan waar zij hedentendage voor staat. Een jonge krijgsmacht die natuurlijk ook voortkomt uit twee belangrijke, direct zichtbare instituties: de dienstplicht en het pensioensbeleid binnen de krijgsmacht. Het opschorten van de opkomstplicht en een herziening van het pensioenbeleid kan aan beide uiteinden van het personeelsbestand een verbetering van de „retention-rate” geven. Een

integraal beleid om de „retention-rate” te verbeteren houdt het echter nog niet in.

Een belangrijk obstakel om de „retention-rate” over de gehele lengte te verbeteren, is dat de beloningssystemen in de krijgsmacht gekoppeld zijn aan het rangenstelsel, de duur van het dienstverband en het verzorgingsbeginsel. Omdat deze systemen weinig waarde hechten aan verschillen in beroepsmatige vaardigheden, verschillen waar in de burgermaatschappij juist veel waarde aan wordt gehecht, is het militaire beloningssysteem attractief voor personeel met weinig beroepsmatige vaardigheden. Het slaagt er niet in die mensen tevreden te stellen die de extra vaardigheden juist wel bezitten. Het eindresultaat is dat de krijgsmacht met die mensen blijft zitten die ze eigenlijk best kan missen en de mensen kwijt raakt die ze juist hard nodig heeft. Een situatie dat een vrijwilligersleger zich niet kan veroorloven.

Beloning en cultuur

Het militaire beloningssysteem verschilt in vele aspecten van het beloningssysteem in de burgermaatschappij. Twee van deze verschillen vallen daarbij het meest op. De eerste is dat de krijgsmacht haar personeelsleden voornamelijk op basis van rang en dienstjaren uitbetaalt, terwijl in de burgermaatschappij, door een nadruk te leggen op vaardigheid en beroep, meer wordt uitbetaald op basis van geleverde prestaties en mogelijkheden. Daarnaast voorziet de krijgs-

¹ Commissie Meijer – Naar dienstplicht nieuwe stijl, Arbeidsmarktonderzoek, Den Haag, 1992, blz. 49.

² Zie onder andere : Martin Binkin en Irene Kyriakopoulos, *Paying the Modern Military*, Brookings Institution, Washington D.C., 1981.

* „retention-rate” is te omschrijven als de mate waarin een militair na afloop van een tijdelijk dienstverband bereid is opnieuw een contract aan te gaan.

macht haar personeel in veel basisbehoefte, zoals voeding, kleding, onderdak en medische zorg.³ Dit verzorgingsbeginsel vinden we slechts sporadisch terug in de burgermaatschappij. De reden voor het beloningssysteem heeft een historische oorsprong en raakt aan de wortels van vrijwel ieder militair apparaat. Het militaire establishment is namelijk eerder een instituut dan een beroep. Een burger heeft een beroep en werkt voor een bedrijf. Een militair daarentegen is in het leger en wordt verondersteld daarmee meer een roeping te volgen om een hoger goed te verwezenlijken, dan dat hij puur materieel naar zichzelf kijkt. Het instituut krijgsmacht staat bij de militair voorop en niet zijn persoonlijk belang. Hoewel de beloning van de militair vaak niet te vergelijken is met wat we verwachten kunnen in een normale marktsituatie, worden objectieve tekortkomingen meestal gecompenseerd door een reeks van sociale voorzieningen en een hoeveelheid psychologisch inkomen.

In het geval van problemen op de werkplek zullen de leden van een instituut zich niet zo snel organiseren, maar zullen ze in een persoonlijk onderhoud met de meerderen proberen de problemen op te lossen, daarbij vertrouwend op het vermogen van het instituut om zijn eigen problemen op te lossen.⁴

De krijgsmacht heeft duidelijk haar eigen normen en waarden en wijkt daarmee af van de burgermaatschappij. Deze normen en waarden zorgen

ervoor dat een individu volledig ter beschikking staat van de organisatie: „*which can decide what jobs he does, how and when he does them, what hours he works and the conditions in which he works and lives, entirely without consultation with the employee*”.⁵

Hoe deze individuen te motiveren is echter een vraag waar niet zo snel een antwoord op kan worden gevonden: „*traditionally, money has not been the only answer; service to the country has been more encouraged largely as a sacrifice to be made out of patriotism or a sense of moral indebtedness. Thus military leaders have gone to great lengths to create a professional identity-literally a different way of life in which cohesion, unity of purpose, and reciprocal loyalty are emphasized*”.⁶

Om de eenheid en verbondenheid te bevorderen, worden karakteristieke benadrukt die de leden van de krijgsmacht onderscheiden van de rest van de burgerbevolking. Het is niet verbaazingwekkend te constateren dat het militaire beloningssysteem zich aan het model van eenheid en verbondenheid heeft aangepast. Dit beloningssysteem verplicht zich tot het betalen van hetzelfde loon aan iedereen met dezelfde rang, waarbij het niet uitmaakt of hij of zij nu pantserinfanterist, gewondenverzorger of administratieve kracht is. De impliciete gedachte is namelijk dat iedereen een gelijke bijdrage levert aan de nationale verdediging van een land.

Het personeelsmanagement in de krijgsmacht

Van grote invloed op het unieke karakter van het militaire beloningssysteem is het personeelsmanagementsysteem dat de krijgsmacht gebruikt. Zij kent een gesloten personeelssysteem, waarbij vrijwel alle personeelsleden worden aangenomen aan de voet van de hiërarchie en verder doorstromen naar boven. Of personeels- en beloningssystemen nu gesloten of open zijn, ze kunnen niet om efficiëntiecriteria heen. Dit geldt zo-

wel voor de markt- als de overheidssector; omdat efficiëntie in de salarisstructuur belangrijk is willen openbare diensten tegen een redelijke prijs tot stand komen.

In de burgermaatschappij bestaan er grote verschillen in beloning tussen verschillende beroepen. Verschillen die ontstaan door de aard van het beroep, functiezwaarte, de menselijke investering welke voor het beroep verricht is, de alternatieve arbeidsmogelijkheden (schaarste) en het groeipotentieel dat aan iedere functie verbonden is.

In de krijgsmacht is hier weinig van terug te vinden. Sterker nog, het militaire beloningssysteem kenmerkt zich juist door de afwezigheid van beroepsmatige verschillen en dat terwijl er toch een grote hoeveelheid taken in de krijgsmacht zijn te verrichten. Zoals we hiervoor reeds hebben gezien is deze afwezigheid van beroepsmatige verschillen in beloning niet geheel onverwacht, omdat het de natuurlijke uitkomst is van een beloningssysteem dat alle taken als even belangrijk ziet en daarom als even productief. Maar zo'n systeem is slechts te handhaven in een wereld waar schaarste afwezig is, of in een wereld waar er voldoende mensen zijn die genoeg nemen met fenomenen als groepsvoldoening en psychologisch inkomen. Helaas zijn er maar weinig landen in de wereld waar mensen genoeg nemen met fenomenen als psychologisch inkomen, zodat het beloningssysteem van de krijgsmacht alleen stand kan houden, indien de arbeidsplaatsen voor een groot deel worden opgevuld met behulp van dienstplichtigen. Afschaffing van de opkomstplicht roept schaarste op en daarmee ook een beloningssysteem dat geschikt is om het schaarsteprobleem te beteugelen. Door het huidige beloningssysteem en het streven naar uniformiteit is de krijgsmacht moeilijk in staat in te zien dat sommige taken als minder attractief, moeilijker, beter of slechter dan andere worden gezien. Ook wordt door het beloningssysteem niet voldaan aan de elementaire wetten van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, waardoor het vullingsprobleem in een

³ De Nederlandse praktijk laat zien dat het verzorgingsbeginsel steeds meer op de achtergrond raakt. Beroepsmilitairen wonen veelal buiten de kazerne en betalen voor hun eten. Kleding en medische zorg worden nog wel steeds door de krijgsmacht verzorgd, hoewel de medische zorg nu ook reeds sterk onder druk staat.

⁴ Zie voor een nadere uitleg over het instituut krijgsmacht: Charles C. Moskos, Jr., - From Institution to Occupation: Trends in Military Organization, *Armed Forces and Society*, vol. (4)(fall 1977) p. 42.

⁵ United Kingdom, National board for prices and incomes, Standing reference on the pay of the armed forces: second report, Report 116, blz. 6 in: Binkin en Kyriakopoulos, *Paying the modern military*, blz. 21.

⁶ Binkin en Kyriakopoulos, op cit., blz 21-22.

vrijwilligersleger alleen nog maar groter wordt.

Afschaffing van de opkomstplicht vraagt dus om een beloningssysteem dat voldoet aan de wetten van de markt en dat in overeenstemming is met de gebruikelijke beloningssystemen in de burgermaatschappij. Dit betekent dat het beloningssysteem in overeenstemming moet zijn met de zwaarte van de functie, het opgebouwde *human capital*, de aard van de functie, schaarstefactoren en groei-mogelijkheden. Dit betekent tevens dat de krijgsmacht zich in haar beloningssysteem dient te ontdoen van de karakteristieken die haar zo anders maken dan de burgermaatschappij. De overgang van een dienstplichtigen- naar een vrijwilligersleger houdt in; de overgang van een confectiepak naar een maatpak. Een maatpak dat ook voor de beloning noodzakelijk is. In zo'n maatpak is er geen plaats meer voor algemene salarisverhogingen, maar zal er veel meer gedacht moeten worden aan bonussen en schaarstepremies, extra periodieken en prestatiebeloning:

*„expanded use of bonuses is certain to raise the basic issue of whether the military institution is willing to concede that one skill deserves higher compensation than another at the same rank and grade levels and, more broadly, whether the reform of military pay policy should be reduced to provision of unequal pay for the same grade.”*⁷

Met alle mogelijke arbeidsmarktinstrumenten moet worden gezorgd dat de voorziening van het collectieve goed defensie wordt gehandhaafd, terwijl de financiële gevolgen binnen de perken blijven.

Rangen en beloningen

Eerder is reeds ter sprake gekomen dat er door het gesloten personeels-systeem van de krijgsmacht en de op-

waartse stroming door de organisatie een automatisch instrument bestaat dat er voor zorgt dat ervaren mensen de organisatie dienen te verlaten, omdat er hogerop in de organisatie geen plaats meer voor ze is. Het aantal rangen is gewoonweg op.

Ook is er binnen de krijgsmacht geen plaats om te voldoen aan salariseisen van ervaren personeel, omdat een hoger salaris automatisch een hogere rang vereist, terwijl er hiërarchisch gezien geen plaats meer is voor deze mensen. Het gevolg is dat zij de organisatie zullen verlaten en de krijgsmacht op zoek moet naar nieuwe mensen die pas over langere tijd dezelfde ervaring hebben als de man die net is weggegaan.

De second-best oplossing waartoe de krijgsmacht is gedwongen in haar personeelsbeleid, heeft met name haar oorzaak in de strikte koppeling van rang aan salarisschaal. De rang is een persoonlijke titel van een individu. De krijgsmacht kent rangen van soldaat tot generaal met daartussen een zeer groot aantal (zestien) andere rangen. Dat zij zoveel rangen kent, komt omdat zij zich richt op het institutionele karakter van het militaire apparaat en niet op de beroepsmatige kant. In een institutioneel bestel is de aandacht niet gericht op functies of taken, maar op personen en op de persoonlijke titel, de rang. Het onderscheid in titels wordt vervolgens expliciet gemaakt door een hiërarchisch systeem, waarin een duidelijke volgorde in titels naar voren komt.

Een salarisschaal is een stap of een graad in een waarderingsschaal, welke aan een functie is gekoppeld. De salarisschaal geeft weer hoeveel geld iemand krijgt voor een arbeidsprestatie. Aangezien rang en salarisschaal op een directe manier zijn gekoppeld, geeft bij de krijgsmacht niet de salarisschaal weer wat iemand verdient, maar doet de specifieke rang dit. Wil zij iemand beter belonen dan moet de persoon in rang omhoog, omdat een nadere onderverdeling van de salarisschaal simpelweg ontbreekt.

Hoewel er in de oorspronkelijke vorm van het militaire beloningssysteem geen plaats is voor functiespecifieke

waardering, is ook de Nederlandse krijgsmacht er niet aan ontsnapt toch enige elementen van een functiespecifieke waardering over te nemen. De oorzaak van dit feit heeft te maken met een ontwikkeling in de technologie die een behoefte aan hoger geschoold personeel noodzakelijk maakt. Personeel wordt voor de extra scholing en taken beloond met een hogere rang, waardoor voor buitenstaanders de indruk bestaat dat er een soort ranginflatie binnen de krijgsmacht ontstaat.

In 1991 is door bureau Zuidema een onderzoek verricht naar ranginflatie binnen de krijgsmacht. Uit haar rapport *„Is rang alleen rang als er rang op staat?”*, komt naar voren dat het onweerlegbaar aantonen van het al dan niet bestaan van ranginflatie niet mogelijk is. Wel wordt een kwantitatieve toename van functies met een hogere rang (opwaartse druk) geconstateerd. Dit verschijnsel blijkt zich eveneens, en in sterkere mate, bij de burgerlijke rijksoverheid voor te doen. Hiermee wordt een ontwikkeling weerspiegeld, die verwijst naar de doorwerking van de toenemende complexiteit van maatschappij en technologie in bestuurlijke functies.⁸ Het niet kunnen aantonen van ranginflatie is niet verrassend indien we de door bureau Zuidema ontwikkelde definitie van ranginflatie nader beschouwen. Deze, zeer juiste, definitie luidt:

„ranginflatie is een asymmetrische ontwikkeling van de hoogte van de rang en de zwaarte van de functie, waarin de hoogte van de rang de functie-zwaarte in ontwikkeling overtreft”.

Uit deze definitie blijkt dat er een verband dient te zijn tussen rang en functie, wil er sprake zijn van ranginflatie, terwijl we hiervoor hebben gezien dat de krijgsmacht juist niet de nadruk legt op een verband tussen rang en functie, maar tussen rang en personen. Een verband dat voortkomt uit het institutionele karakter van de krijgsmacht. Een onderzoek naar ranginflatie is dan ook bij voorbaat gedoemd tot mislukken. Wel geeft bureau Zuidema in het rapport enige aanbevelingen om de opwaartse druk

⁷ Binkin en Kyriakopoulos, op cit, blz. 44.

⁸ N. van Dijkhuizen en P.H.J. Suiker - *Is rang alleen rang als er rang op staat?*, Leusden, 1991.

op de rangen te beheersen. Naast de aanbeveling om een goed registratiesysteem op te zetten en een bedrijfsmatig standaardmodel voor de opbouw van de organisatie te ontwikkelen, komt bureau Zuidema tot een derde mogelijkheid, die voornoemde mogelijkheden in het niet doen vallen, doordat zij in wezen een stabielere organisatievorm mogelijk maakt dan het voorgaande. Bureau Zuidema adviseert:

„In dit vooronderzoek stuiten wij herhaalde malen op het verschijnsel dat (bijvoorbeeld) doordat de technologie ingewikkelder werd men beter opgeleide mensen voor bepaalde taken behoefde die beter betaald moesten worden (marktwaarde) en derhalve een hogere rang kregen aangemeten. Het lijkt zinvol deze oneigenlijke trits te doorbreken door:

– als boven genoemde organisatievormen te kiezen met vaststaande rangen (voor zover men, bijvoorbeeld met het oog op de oorlogsorganisatie, hiërarchie nodig heeft, danwel in vergelijking met buitenlandse krijgsmachten bepaalde rangen nodig heeft in verband met samenwerkingsprojecten en elders heersende culturen);

– bezoldiging los te koppelen van (in feite) de dienstjaren en dus de rangen, en vervolgens te koppelen aan de (objectief vast te stellen) functie-zwaarte, met de daaraan verbonden vorm van prestatiebeoordeling.

Op deze wijze kan men flexibel reageren op wijzigingen in de organisatie of op een onvoorziene externe bemanningsvraag, terwijl men, zonder de vooraf gekozen structuur van de krijgsmacht aan te hoeven tasten danwel te moeten zoeken naar een aantal oneigenlijke aanpassingen van het beloningssysteem, beter kan inspelen op de situatie op de arbeidsmarkt.”⁹

⁹ Van Dijkhuizen en Suiker, op cit. blz. 60. Zie voor dezelfde bewoordingen Binkin en Kyriakopoulos, *Paying the Modern Military*, hoofdstuk 4.

¹⁰ Brief 90/377/23459 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 's-Gravenhage, 14 november 1991.

¹¹ J. Schoeman en S. Duindam – Werven voor een vrijwilligersleger, Bestuurskunde (1995) (7).

Bureau Zuidema slaat hiermee de spijker op zijn kop. Om het beloningssysteem aan te passen aan de behoeften van een vrijwilligersleger, dient het salaris losgekoppeld te worden van de rangen. Het salaris dient te zijn gekoppeld aan de zwaarte van de functie, inclusief alle elementen die in de salarisopbouw van een functie in de burgermaatschappij ook aanwezig zijn.

Rangen zijn voorbestemd om als coördinatiemechanisme te fungeren en de ontwikkeling van salarisschalen binnen de krijgsmacht moet voorzien in de behoefte militairen te kunnen belonen naar functie-zwaarte en niets anders. Als een bedrijf tweemaal zo groot wordt krijgt de directeur een hoger salaris, maar hij blijft directeur en wordt geen directeur der eerste klasse! In de krijgsmacht dient er eigenlijk geen verschil te zijn met een bedrijf.

De krijgsmacht zelf was zich al enige tijd bewust van het verschijnsel dat haar personeelssysteem niet goed functioneert. Toch duurde het tot 1 januari 1990 voordat aan het element functie-zwaarte een groter gewicht is toegekend. Als gevolg daarvan is de rang gekoppeld aan de functie en is daarmee sprake van een indirecte koppeling van bezoldiging aan functie. De aanbeveling van bureau Zuidema om de bezoldigingssystematiek structureel te veranderen vond de minister van defensie Ter Beek een te zware ingreep.¹⁰ Daarmee gaf hij impliciet toe dat hij de koppeling tussen rangen en salaris in stand houdt en hij het schaarstebegrip onvoldoende in de vingers heeft.

In de hedendaagse praktijk kunnen we zien dat de taken van de Nederlandse krijgsmacht in de toekomst verder worden uitgebreid. Taken die qua inhoud, risico en opleiding aanzienlijk kunnen verschillen. Daar er een grote differentiatie in taken is, heeft de krijgsmacht ook personeel van een divers plimage nodig. Werving van personeel moet worden afgestemd op de wensen qua opleiding, risicoprofiel en contractduur van de toekomstige militair. De *matching* van taken en wensen kan alleen een

goed resultaat hebben, wanneer deze wordt vergezeld van een differentiatie in beloning.¹¹ Deze differentiatie is slechts uitvoerbaar indien de banden tussen rangen en salarissen worden losgesneden en wordt overgegaan naar een flexibel beloningssysteem. Feitelijk kan dit flexibele systeem worden vormgegeven door per rang een salarisschalensystematiek in te voeren, zoals in de burgermaatschappij vrijwel overal gebruikelijk is.

Daarnaast dient de top-down benadering in de krijgsmacht te worden vervangen door een meer bottom-up benadering van het personeelsbeleid. Door invoering van het subsidiariteitsbeginsel, krijgen we een situatie dat militairen alleen een hogere rang hebben, indien dit voor de coördinatie tussen verschillende onderdelen noodzakelijk is. Functies die puur met toezicht te maken hebben, worden op deze manier uitgeschakeld, omdat het beroepspersoneel in staat moet worden geacht zelfstandig haar taken na verloop van tijd te kunnen uitvoeren. Subsidiariteit houdt in dat bij een optimale besluitvorming alleen die besluiten die niet op een lager, meer gedecentraliseerd niveau kunnen worden afgedaan, op een hoger niveau worden genomen. Dit bespaart een groot aantal schaarse mensen, maar betekent ook dat in oorlogssituatie de effectiviteit verbetert, omdat er minder kans is dat een eenheid uit elkaar valt door gevechtshandelingen. Hoe groter de groep, hoe groter de kans op desintegratie. Een ander nevenverschijnsel van het subsidiariteitsbeginsel binnen de krijgsmacht is dat de inhoud van de functie met de laagste rang sterk in waarde toeneemt, waardoor deze functie een stuk interessanter wordt.

De Nederlandse krijgsmacht zal zich in de toekomst een maatpak voor haar uit te voeren taken laten aanpassen. Zonder een nader oog voor de details lukt dat echter nooit. De organisatie moet op ieder onderdeel aan dit maatpak voldoen en dus ook op het gebied van beloning. Het huidige beloningssysteem is niet alleen hard aan verandering toe, het nodigt juist uit tot

een drastische verbouwing. Allereerst is het noodzakelijk dat militaire managere rang en salaris strikt gescheiden houden. Het belonings- en waarderingssysteem dient vervolgens zo te worden opgezet, dat er nog steeds gelijke mogelijkheden voor promotie zijn (de soldaat van vandaag moet nog steeds de sergeant van de toekomst kunnen worden), maar de salarisschalen moeten kunnen variëren onafhankelijk van de rangen. De salarisschalen dienen het meest uitgebreid te zijn bij die categorie functies waar de trainingskosten het hoogst zijn (F-16-vliegers) en waar lange contracten het meest wenselijk zijn. Niet verbazingwekkend zijn dit ook de functies waar de „retention-rate” het meest onder druk staat. Juist een groter aantal schalen bij een functie zal er in kunnen voorzien dat er financiële prikkels blijven bestaan om

iemand zo lang mogelijk in dienst te houden. De mate waarin de twee belangrijkste personeelsbeleidsinstrumenten, promotie en beloning, naast elkaar kunnen worden gebruikt, zal een indicator zijn voor effectief personeelsbeleid. Het loskoppelen van rangen en salaris zal niet alleen een efficiëntieverbetering opleveren, het zal ook bijdragen aan de kwaliteit van de krijgsmacht waardoor een lagere behoefte aan direkt-productief personeel ontstaat. Vervolgens ontstaat hierdoor een multipliereffect ten aanzien van de behoefte aan niet-direkt-productief personeel, zodat de totale personeelsaantallen in de pijplijn flink zullen verminderen. De mogelijkheden om de „retention-rate” en de kwaliteit van de krijgsmacht te verbeteren via een verandering van het beloningssysteem is veelbelovend. Belangrijker is echter om te beseffen, dat de overgang van een dienstplichtigenleger naar een vrijwilligersleger niet alleen het vervangen van een aantal poppetjes betekent. Dienstplicht heeft invloed gehad op vrijwel ieder aspect

in de krijgsmacht, of het nu het beloningssysteem, de huisvesting, de samenstelling van de troepen¹² of het selectie- en classificatiesysteem voor militairen¹³ betreft. Het opschorten van de opkomstplicht en daarmee de introductie van schaarste aan personeel zal iedere institutie in de krijgsmacht nopen tot noodzakelijk onderhoud. Het vasthouden aan eigen normen en waarden, vaak stammend uit de Napoleontische tijd, betekent dat de krijgsmacht altijd een second-best beleid moet blijven voeren. Dit beleid kan zij zich nog wel veroorloven in een dienstplichtigenleger, omdat daar de vulling van het personeel gegarandeerd is. In een vrijwilligersleger betekent het vasthouden aan de eigen normen en waarden het ingooien van de eigen glazen, hetzij in termen van een verlaagde kwaliteit, hetzij in termen van torenhoge personeelslasten. In een vrijwilligersleger dient niet het instituut krijgsmacht voorop te staan, maar het beroep militair. Een beroep net als ieder ander beroep in de maatschappij.

¹² S. Duindam – Beroepsleger of dienstplicht?, *Economisch Statistische Berichten*, (7-10-1992).
¹³ S. Duindam – Selectie en classificatie, *Militaire Spectator* (1996)(1) blz 35-40.

Geschiedenis van het Nederlandse militaire luchttransport

D. Starink - commodore van de Koninklijke Luchtmacht

Vijftig jaar geleden, op 17 juni 1946, ontstond als eerste operationele eenheid van de naoorlogse Nederlandse luchtmacht op het vliegveld Valkenburg bij Den Haag, de *Nr. 1 Transport Vliegtuig Afdeling* (1 TransVA). Deze luchttransporteenheid, die later zou worden omgedoopt tot *334 Squadron*, neemt sedertdien in de Nederlandse defensie een unieke plaats in en kent als geen ander luchtmachtquadron een uiterst gevarieerde taak.

De vijftigste verjaardag van het KLu-luchttransportquadron* is een goede aanleiding om de geschiedenis en ontwikkeling van het Nederlandse militaire luchttransport aan een nadere studie te onderwerpen. Daarmee vormt dit artikel een inleiding op andere artikelen in het volgende nummer, waarin een aantal specifieke thema's over de toekomstige taakuitvoering van het *334 Squadron* aan de orde komt.

Luchttransport voor de oorlog

Het Wapen der Militaire Luchtvaart, dat zich aan het eind van de jaren '30 opmaakte voor een onvermijdelijke oorlog in Europa, onderkende luchttransport niet als taak. Dat was ook niet zo verwonderlijk, want Nederland voerde een strikte neutraliteitspolitiek en had op militair vlak weinig contact met het buitenland. De defen-

* Later is 7 juli 1944, de datum waarop in Engeland de *1316 Communications Flight* werd ingesteld, als officiële oprichtingsdatum voor het *334 Squadron* vastgesteld.

sie werd nationaal georganiseerd, met de Vesting Holland als verdedigingsbolwerk en een Veldleger voor de voorwaartse verdediging in Gelderland en Noord-Brabant. Verplaatsing van de troepen en hun uitrusting, ook van de Militaire Luchtvaart, geschiedde in ons kleine land uitsluitend per trein, vrachtauto, fiets of paardentractie.

Ook voor het luchtvervoer van regeringsautoriteiten en voor het onderhouden van snelle verbindingen door de lucht waren geen voorzieningen getroffen. Het staatshoofd reisde per koninklijke trein of per hofauto en de ministers bleven doorgaans binnenslands. Het gebrek aan militair luchttransport wreekte zich echter al op de eerste oorlogsdag, 10 mei 1940, toen het kabinet besloot dat de ministers Van Kleffens van buitenlandse zaken en Welter van koloniën, terstond voor overleg met het Britse kabinet naar Londen moesten. Uiteindelijk vlogen de ministers met een torpedobommenwerper op drijvers van de marine, die hen op het strand van Scheveningen oppikte en overvloog naar Brighton, waar de ministers bijna door de politie werden ingerekend.

Luchttransportdienst in Engeland

Begin 1944 was het duidelijk dat de geallieerde invasie van het Europese vasteland en daarmee ook de bevrijding van Nederland aanstaande was. De regering in Londen voorzag dat er in het bevrijde land aanvankelijk grote behoefte aan luchttransport zou

bestaan. Niet alleen was de verkeersinfrastructuur volledig ontworpen, maar er heerste gebrek aan alles, zodat bevoorrading vanuit Engeland nog geruime tijd nodig zou zijn. Overleg tussen de ministeries van marine, oorlog en verkeer en waterstaat leidde op 27 juni 1944 tot de instelling van de Luchttransportdienst (LTD), onder gezamenlijk beheer van deze ministeries.

Met vier in Engeland aangekochte *De Havilland Dominie* tweemotorige transportvliegtuigen (afb. 1), wist de Directeur Nederlandse Luchtmacht (DNLSK) bij de *Royal Air Force* gedaan te krijgen dat op 7 juli 1944 een Nederlandse *flight* met eigen personeel kon worden opgericht in het *Metropolitan Communication Squadron* op het vliegveld Hendon in Noord-Londen. Al spoedig kreeg de Nederlandse vlucht uitbreiding in de vorm van verschillende één- en tweemotorige verbindingen- en transportvliegtuigen. Vervoer van officiële personen en spoedeisende post of vracht op aanwijzing van de LTD, was de belangrijkste taak. Vanaf september 1944 werd een dagelijkse dienst op Brussel gevlogen ten behoeve van de daar geplaatste staf van het Militair Gezag. Zodra het zuiden van Nederland was bevrijd, kon via het vliegveld Eindhoven een luchtlijn met Londen worden onderhouden. Tot 1 januari 1945 werden door de eigen vliegtuigen van de LTD in totaal 723 passagiers en 60 ton post en vracht vervoerd. In november 1944 kreeg de LTD twee *Douglas Dakota's* van de RAF te leen om 1500 ton levensmiddelen naar Zuid-Nederland

over te brengen. Met het oog op de bevrijding van het hongerende westen van het land, wilde de DNLSK nu ook zo spoedig mogelijk een vloot *Dakota's* opbouwen. De *Dakota* was verreweg het beste transportvliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog; er werden er 10.654 stuks van gebouwd. In april 1945 kreeg de Nederlandse LTD er zes uit geallieerde voorraad toegewezen. Vier KLM-toestellen, die in de oorlog op de lijn Londen-Lissabon hadden gevlogen, werden nu ook gemilitariseerd, evenals het KLM-personeel dat in Engeland aanwezig was. Begin juni 1945 was de *Dutch Dakota Flight* op het Engelse vliegveld Croydon operationeel met luchtmacht- en KLM-personeel in RAF-uniform. Zo kon spoedig na de bevrijding van het land de luchtverbinding worden hersteld: op 12 juni 1945 landde de eerste *Dakota* op het vliegveld Valkenburg.

Terwijl de luchtbrug tussen Croydon en Valkenburg de eerste maanden na de bevrijding van vitaal belang was, begonnen Canadese genietroepen met het herstel van het zwaar beschadigde vliegveld Schiphol. Daar begon de KLM onmiddellijk aan de wederopbouw van het luchtvervoer, ook al stond deze op dat moment nog onder overheidscontrole. Met ingang van 1 maart 1946 nam de KLM op Schiphol de exploitatie van de *Dakota*-vloot over van de militairen. De kleinere transportvliegtuigen bleven onder de RAF-paraplu op Valkenburg opereren, totdat op 17 juni 1946 de Nederlandse luchtmacht het beheer overnam en 1 TransVA met de militaire luchttransporttaak werd belast.

Luchttransport in Nederlands-Indië

In het voormalige Nederlands-Indië was de militaire luchttransporttaak van het KNIL, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, wel tot ontwikkeling gekomen. Tot 1935 was de marine daar verantwoordelijk geweest voor de verdediging van de buitengewesten van de Indische archipel, terwijl het KNIL zich concentreerde

Afb. 1 In 1944 kocht de Nederlandse regering in Engeland vier De Havilland-Dominie-transportvliegtuigen aan voor het opzetten van een Luchttransportdienst. Deze handige vliegtuigen bleven tot het midden van de jaren '50 in dienst bij het 334 Squadron

op de verdediging van Java. Nadat de regering zich uitvoerig had laten adviseren over de Indische defensiegrondslagen, o.a. door de Commissie-Kan, koos zij in 1935 tegen uitbreiding van de vloot met slagkruisers en voor de vorming van een luchtmacht met bommenwerpers die in staat waren de vijand ver buiten Java te lijf te gaan. Deze beleidskeuze leidde ertoe dat de Militaire Luchtvaart van het KNIL zich sterk uitbreidde en een groot aantal operatiebases ging inrichten verspreid over de hele archipel.

Tot de plannen die na de val van Nederland in 1940 werden gemaakt, behoorde ook de vorming van een parachutistenkorps voor het KNIL. Hiervoor werden in Amerika in totaal negenentwintig *Lockheed Lodestar* transportvliegtuigen aangeschaft, waarvan er ten tijde van de Japanse aanval op Pearl Harbour negentien stuks in bedrijf waren. Omdat het parachutistenkorps wegens het ontbreken van parachutes nog niet was gerealiseerd, beschikte de Militaire Luchtvaart bij de mobilisatie op 1 december 1941 over een forse luchttransportvloot voor algemeen gebruik. Van meet af aan bewees deze eenheid zijn nut bij de logistieke ondersteuning van de eigen en geal-

lieerde luchtmachteenheden die, verspreid tussen Singapore en Australië, gedurende drie maanden van strijd actief waren. In de laatste fase vóór de capitulatie van het KNIL leverden de transportvliegtuigen steun bij de evacuatie van militaire en burgerlijke autoriteiten naar Australië.

Na de capitulatie in 1942 werden de naar Australië uitgeweken transportvliegtuigen aan de Amerikaanse luchtmacht verkocht. Ook de werkloze vliegers van de Koninklijke Nederlands-Indische Luchtvaart Maatschappij (KNILM) werden, net als hun militaire collega's, ingezet bij een Amerikaanse transporteenheid die in Australië met *Dakota's* vloog. Pas in de loop van 1944 ontstond er weer een begin van een eigen KNIL-transportdienst met enkele, door het operationele 18e Squadron afgestoten en van bewapening ontdane, *B-25 Mitchell*-bommenwerpers. In het najaar van 1944 kreeg deze eenheid, aangeduid als *Netherlands East Indies Transport Service* (NEITS), een officiële status met de komst van echte transportvliegtuigen, waaronder vier *Dakota's*. Ook de gemilitariseerde KNILM-vliegers werden in de NEITS samengebracht. Operationeel en lo-

gistisch werd teruggevallen op de Australische luchtmacht.

Op het einde van de oorlog werd de NEITS omgevormd tot 19 Squadron en was de sterkte inmiddels tot dertien *Dakota's* opgelopen. Nu het squadron voor de taak stond de luchtverbindingen naar en binnen de archipel te herstellen, werd uit Amerikaanse surplusvoorraden een groot aantal *Dakota's* aangekocht. Ook de Marineluchtvaartdienst nam er vijftien in dienst. Vanwege het toenemend civiele karakter van de operaties van 19 Squadron werd daaruit op 1 november 1946 een specifiek militaire transporteenheid afgesplitst, het 20 Squadron. Aanvankelijk uitgerust met elf transport-*Mitchells* en vier *Dakota's*, kreeg dit squadron de echte militaire transporttaken te vervullen, zoals bevoorradings uit de lucht, ambulancevluchten, opleiding van parachutisten en vervoer van militairen. Tijdens de eerste politionele actie (juli/augustus 1947) verleenden overigens beide squadrons de nodige militaire transportsteun aan de grondtroepen. Kort daarop nam de KLM onder de naam Interinsulair Bedrijf de exploitatie van het civiele luchtnet over en ver-

dween het 19 Squadron begin 1948 uit de militaire organisatie. Van de vijfenveertig aanwezige *Dakota's* gingen er vijftientig over naar de KLM en twintig bleven in militaire dienst van het 20 Squadron.

De grootste Nederlandse militaire operatie met transportvliegtuigen vond plaats bij aanvang van de tweede politionele actie op 19 december 1948. Een transportvloot van zesendertig *Dakota's*, waaronder ook gevorderde toestellen van de KLM met gemilitariseerde bemanningen, voerde een luchtlanding uit op het vliegveld Magoewo met als doel de nabijgelegen stad Djokja te veroveren. De actie begon met het afwerpen van 250 parachutisten (afb. 2), die het vliegveld veroverden, waarna de *Dakota's* in een onafgebroken stroom troepen en voorraden aanvoerden. Ook ter ondersteuning van acties elders bleken de transportvliegtuigen van vitaal belang. Twee kleinere *para-droppings* werden nog uitgevoerd op het eiland Sumatra, op 29 december bij Djambi en op 5 januari 1949 bij Aer Molek, beide met als doel de olie-installaties in handen te krijgen. In nog geen drie weken maakten de

Dakota's meer dan 900 operationele vluchten.

Ook na de beëindiging van de actie bleef het 20 Squadron het actiefste squadron van het KNIL, tot het op 20 juni 1950 als allerlaatste onderdeel van het Wapen der Militaire Luchtvaart van het KNIL werd opgeheven. Het vliegend materieel, de *Dakota's* - ook die van de marine - gingen over in handen van de nieuwe Indonesische luchtmacht. Een deel van het vliegend en grondpersoneel ging - met een rijke operationele ervaring - over naar de luchtmacht in Nederland.

Luchttransport als luchtmachttak

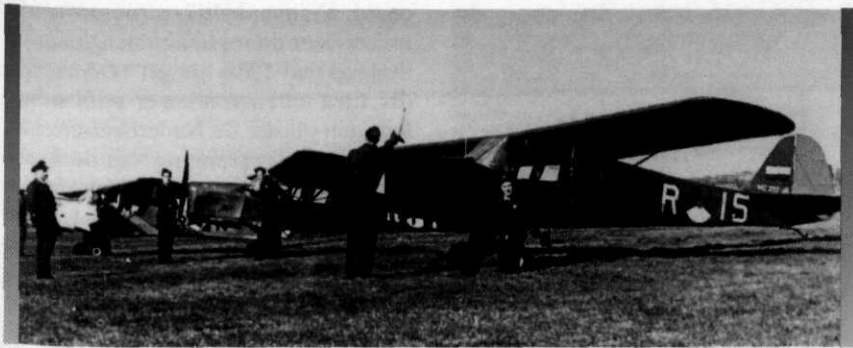
Bij de oprichting in de zomer van 1946 beschikte 1 TransVA over een allegaartje van één- en tweemotorige vliegtuigen, die vooral waren ingericht voor het vervoer van kleine aantallen personen, post en lichte vracht (afb. 3). Deze bescheiden vloot werd bij het gebrek aan een duidelijke operationele taak door de luchtmachtstaf vooral ingezet voor intern vervoer en ondersteuning van de rijksoverheid. Veel *goodwill* werd gekweekt met de vluchten naar de Waddeneilanden, wanneer deze 's winters door ijsgang niet meer per schip bereikbaar waren. Het vervoer van de Koninklijke familie behoorde niet tot de taak van het luchtmachttransport squadron. Hiervoor had de regering in december 1945 een *Dakota* aangeschaft, die veelvuldig door Prins Bernhard zelf werd gevlogen. Dit toestel werd geëxploiteerd door de Rijksluchtvaartdienst en was gestationeerd op Soesterberg.

In 1948 werd de luchtmacht voor het eerst geconfronteerd met vredesoperaties in VN-kader. De onafhankelijkheid van Israël op 14 mei 1948 leidde onmiddellijk tot oorlog tussen de nieuwe staat en zijn Arabische buurlanden. De VN trachtten tussenbeide te komen en half augustus 1948 kreeg de Nederlandse regering het verzoek vliegtuigen te leveren voor het vervoer van VN-functionarissen. De vier *Dominies* van de LSK werden wit

Afb. 2 Douglas C-47 Dakota transportvliegtuigen van de Militaire Luchtvaart van het KNIL werden tijdens de politionele acties in 1947/48 gebruikt, o.a. voor het afwerpen van parachutisten.

(foto Sectie Luchtmachthistorie)

Afb. 3 Tweepersoons Auster Mk.3 verbindingsvliegtuigjes waren aan het eind van de jaren '40 ook in dienst van het luchttransportquadron

gespoten en bemand door de oudste leerlingen van de Rijksluchtvaart-school, onder leiding van een gezagvoerder van de KLM, gedurende twee maanden ingezet in Palestina. Op 8 oktober 1948 keerden de toestellen weer in Nederland terug.

Voor het overige leidde 1 TransVA eind jaren '40 een vrij onopvallend bestaan op het – inmiddels door de Marineluchtvaartdienst beheerde – vliegkamp Valkenburg. De aandacht van de LSK ging in die jaren vooral uit naar de instandhouding van detachementen in Nederlands-Indië en de opbouw van de nationale luchtverdediging met *Meteor*-straaljagers.

Pas nadat Nederland in 1949 lid werd van de NAVO en er onder druk van de oorlog in Korea in 1950 ingrijpende maatregelen werden getroffen voor de opbouw van de militaire verdediging, kwam de luchttransporttaak in een nieuw daglicht te staan. De Nederlandse luchtmachtbijdrage aan de NAVO werd gebaseerd op de volgende taken:

1. de luchtverdediging van Nederland, zich uitstrekkende behalve over het Nederlands grondgebied, ook over een gedeelte van de Noordzee ter bescherming van eigen en geallieerde scheepvaart en onze havens (...);
2. een aandeel in de tactische luchtsteun met jagerbommenwerpers van de troepen op de grond en in de luchtverdediging van deze troepen;
3. een aandeel in de tactische verkenning en artilleriewaarneming;
4. luchttransportsteun aan de grondstrijdkrachten, alsmede het verzorgen

van het luchttransport ten behoeve van de mobiliteit der luchtmacht.

Het Luchtmachtbouwplan dat de regering op 6 mei 1951 bekendmaakte, betekende dat Nederland met twintig operationele squadrons aan de NAVO zou bijdragen, waarvan één transportsquadron. Bij de uitrusting van deze squadrons werd door de Amerikaanse overheid via het *Mutual Defense Aid Program* (MDAP) een belangrijke bijdrage geleverd in de vorm van vliegtuigen, logistieke voorraden, werkplaatsuitrusting en oplei-

dingen voor vliegend en technisch personeel.

In 1950 had de TransVA al zijn lichte *Auster*-vliegtuigjes afgestaan aan het nieuwe 298 Squadron, dat het begin vormde van de latere Groep Lichte Vliegtuigen. De nieuwe taakstelling betekende dat het transportsquadron werd uitgerust met zestien *Dakota*'s die via het MDAP werden verstrekt. In februari 1952 arriveerden de eerste *Dakota*'s op Valkenburg. Met uitzondering van de vier *Dominies* en een enkele *Beechcraft*, werden de oude toestellen aan de kant gezet. Op 1 december 1952 werd de nieuwe operationele status van de luchttransporteenheid bevestigd door het – net als de gevechtseenheden – aan te duiden als een genummerd squadron: 334 Squadron.

De *Dakota*'s en *Beechcrafts* van dit squadron bewezen voor het eerst hun grote nut tijdens de Watersnoodramp van februari 1953 (afb. 4). Met al het beschikbare materieel werden niet alleen voedsel, rubberboten, medicijnen, zandzakken, kleding, laarzen, enz. gedropt, maar ook vluchten gemaakt met burgerlijke autoriteiten, pers en fotografen.

Afb. 4 Een Beechcraft T-7 licht transportvliegtuig werpt tijdens de watersnoodramp van 1953 hulpgoederen af boven Schouwen-Duiveland. (foto Sectie Luchtmachthistorie)

Met de komst van de *Dakota* kreeg het 334 *Squadron* goede mogelijkheden de logistieke taak ter ondersteuning van de luchtmacht op routinebasis waar te maken. Voor de honderden MDAP-vliegtuigen in dienst van de KLu, fungeerde het *Nato Supply Centre* in het Franse Chateauroux als een groot materieelbevoorradingsdepot. De KLu-*Dakota's* vlogen jaar in, jaar uit tweemaal per week een lijndienst tussen dit NAVO-depot en het Depot Vliegtuigmaterieel (DVM) op de vliegbasis Gilze-Rijen, dat voor dat doel een eigen laadplatform kreeg. Ook de al in het laatste oorlogsjaar gestarte lijndienst op Londen, werd in de jaren '50 met de basis Northolt als eindpunt, een regelmatige logistieke bestemming. Zelfs heden ten dage wordt Northolt nog regelmatig door 334 *Squadron* aangedaan.

Twee van de zestien *Dakota's* waren voorzien van een comfortabele passagiersaccommodatie; de rest was uitgerust met spartaanse opklapbare canvasbankjes, die een snelle aanpassing voor vracht- of troepenvervoer mogelijk maakten. Met het Korps Commandotroepen werd regelmatig geoefend in het parachutespringen vanuit de *Dakota*. Toch viel de Nederlandse paradroppingscapaciteit in het niet bij bijv. de Belgische. Onze zuiderburen hadden met het oog op hun verplichtingen in Afrika en in de NAVO een volledige parabrigade, waarvoor de Belgische luchtmacht een transportvloot van meer dan vijftig toestellen in dienst had.

Voor het „kleinere werk” had 334 *Squadron* tot 1956 de eerder genoemde *Dominie*-vliegtuigen in dienst. In dat jaar werden deze vervangen door negen éénmotorige *Beaver*-vliegtuigen die als onderdeel van het MDAP ter versterking van de Groep Lichte Vliegtuigen waren ontvangeren. In overleg met de landmacht werd besloten deze handige zespersoons toestellen door het transportsquadron te laten exploiteren. Tegen het einde van het jaar 1957 kwam een eind aan de „inwoning” van 334 *Squadron* op het marinevliegkamp Valkenburg en kreeg het squadron nog dichter bij Den

Haag een nieuw onderkomen op de vliegbasis Ypenburg.

Dakota maakt plaats voor de Fokker F.27

In het najaar van 1957 kondigde minister van oorlog Staf, grote veranderingen aan in de taakstelling van de KLu. Geleide wapens zouden voor een groot gedeelte de taak van luchtverdedigingsjagers overnemen en de tactische luchtstrijdkrachten zouden de beschikking krijgen over tactische kernwapens. Ter vermindering van de kwetsbaarheid van de slagkracht werden verspreidingsplannen ontworpen om de operationele squadrons in oorlogstijd te stationeren op een zo groot mogelijk aantal vliegvelden. Tegen die achtergrond kwam ook de luchttransporttaak in een nieuw daglicht te staan, want de memorie van toelichting op de begroting 1958 bevatte de volgende passage:

*„Op logistiek gebied zal de nieuwe vormgeving in het bijzonder tot uiting komen in de opslag van de nieuwe wapens. Er dient rekening mee te worden gehouden, dat de geleide wapens, alsmede de kernwapens niet in ieder land afzonderlijk kunnen worden opgeslagen, doch gezamenlijk depots zullen moeten worden opgezet, die op vrij grote afstand van de afvuurrichtingen of vliegbases zullen zijn gelegen. Onder zulke omstandigheden zal een goede bevoorrading slechts door luchttransport zijn gewaarborgd. De transportvliegtuigen, waarover de Koninklijke Luchtmacht thans beschikt (*Dakota's*) naderen echter niet alleen reeds uit technisch oogpunt het moment van noodzakelijke vervanging, maar hebben bovendien onvoldoende laadvermogen voor dit transport. De invoering van geleide wapens zal dan ook te zijner tijd vernieuwing van de militaire luchttransportvloot tengevolge moeten hebben.”*

Overigens werd in verband met de bestedingsbeperking de vervanging van de *Dakota* voorlopig uitgesteld. Maar ondertussen had Fokker in 1958 als haar eerste naoorlogse verkeersvliegtuig de F.27 *Friendship* gelan-

ceerd. Aanvankelijk stroomden de orders voor dit toestel binnen, maar in de loop van 1959 bleven verdere opdrachten uit en vonden er zelfs annuleringen plaats. De Nederlandse regering had ter vervanging van de *regerings-Dakota* al een *Friendship* in VIP-uitvoering besteld en kwam nu verder te hulp. Op 31 juli 1959 tekende de Directeur Materieel Luchtmacht met Fokker een contract voor de levering van twaalf F.27-vliegtuigen ter vervanging van de *Dakota's* van het 334 *Squadron*. Eén toestel kreeg een VIP-uitvoering en fungeerde als reserve voor het regeringsvliegtuig, twee hadden een normale passagiersaccommodatie en negen waren uitgevoerd als *Troopship* met een grote vrachtdeur en opklapbare canvasbankjes. De F.27-vliegtuigen kwamen in 1960/'61 in dienst.

335 en 336 Squadrons

Vanaf 1957 was in de oorlogsorganisatie van de KLu een tweede, mobiel transportesquadron opgenomen. Dit 335 *Squadron* zou in oorlogstijd worden geformeerd uit gevorderde *Dakota's* van de KLM met gemilitariseerd vliegend en grondpersoneel van diezelfde maatschappij. Dit squadron heeft op papier bestaan tot de laatste *Dakota's* van de KLM in 1963 waren verdwenen.

In 1960 was de omvang van de Nederlandse strijdkrachten in Nieuw-Guinea sterk toegenomen onder de druk van de Indonesische confrontatiepolitiek. De ontoegankelijkheid van dit grote eiland en de grote afstanden tussen de verschillende bases, brachten een toenemende behoefte aan luchttransport met zich mee. Op 1 september 1961 werd op de KLu-basis Mokmer te Biak het 336 *Squadron* opgericht met ca. vijftig man KLu-personeel en uitgerust met zes door het 334 *Squadron* afgestoten *Dakota's*. De hoofdtaak van het 336 *Squadron* was de uitvoering van het militair luchttransport in Nieuw-Guinea, overigens onder totaal andere omstandigheden dan men in Nederland was gewend. Daarnaast vervulde het

squadron in opdracht van de commandant strijdkrachten in Nieuw-Guinea (COSTRING) ook verkenningsoverdrachten. Ruim een jaar was het 336 Squadron actief en in die tijd werden tijdens 2300 vliegreuen in totaal 5500 passagiers en ruim 450 ton vracht vervoerd. Helaas gingen daarbij twee *Dakota's* verloren.

Zesendertig jaar F.27-operaties

Als geen ander KLu-squadron heeft het 334 Squadron langdurig en veilig gevlogen met zijn vliegend materieel. Deze maand is het zesendertig jaar geleden dat de eerste F.27 *Friendship* in dienst kwam. Dit toestel zal als één van de laatste nog in dienst blijven tot eind 1996. Dan hebben de twaalf Fokkers ruim 150.000 vliegreuen zonder ernstig ongeval gevlogen. Ondertussen is het squadron tweemaal verhuisd; in 1968 van Ypenburg naar Soesterberg en in 1992 van Soesterberg naar Eindhoven.

Ofschoon de taak van het luchttransport squadron met de komst van de F.27 zich niet zo spectaculair wijzigde als door de minister in 1957 was aangekondigd, beleefde men toch een zeer wisselend aanbod van opdrachten. De militaire F.27's werden regelmatig ingezet voor humanitaire operaties bij rampen, zoals in Turkije (1966), Italië (1966), Tunesië (1969), India (1971), Soedan (1972), de Sahel (1973) en Spanje (1978). De eerste ervaringen met dit soort operaties waren voor minister Den Toom van defensie in 1968 aanleiding om de zgn. „Rampenbrigade” in te stellen, bestaande uit een KL-bataljon, drie *Alouette*-helikopters en een F.27 transportvliegtuig.

In juni 1967 werd een witgespoten *Friendship* met bemanning, voor een periode van zes maanden ter beschikking gesteld van de VN-bestandscmissie in het Israëliisch-Arabisch conflict, na afloop van de Zesdaagse Oorlog. Tussen 1979 en 1985 leverde 334 Squadron een langdurige inspanning door de Nederlandse Unifil-eenheid in Libanon logistiek te ondersteunen

Afb. 5 Een Fokker F.27 Troopship omgebouwd tot vliegend klaslokaal voor de radaropleiding van Starfighter vliegers

met een wekelijkse lijnvlucht. Toch moet, terugziende op de luchttransporttaak gedurende de jaren van de Koude Oorlog, worden geconcludeerd dat het hier om een bescheiden defensietaak ging. Immers, noch de marine, noch het legerkorps, noch de gevechtssquadrons van de KLu waren voor hun operaties in NAVO-kader afhankelijk van luchttransport. Alleen de verplaatsing en logistieke ondersteuning van het 314 Squadron (*Thunderstreak*, later NF-5), wanneer dat als onderdeel van de *ACE Mobile Force* (AMF) ter versterking van NAVO's noordflank naar een basis in Noorwegen of Denemarken werd gedirigeerd, eiste tijdelijk een groot deel van de transportcapaciteit op. Jaarlijks werd deze operatie geoefend. Met een gemiddeld aantal vliegreuen van ca. vierhonderd per vliegtuig per jaar kon ook niet worden gesproken van een permanente overbelasting van het 334 Squadron. Gedurende 1966-1971 konden zelfs twee F.27's aan de KLM worden uitgeleend om het Nederlandse binnenlandse lucht net op te zetten. Ook werd in 1966 een *Troopship* tijdelijk omgebouwd tot vliegend klaslokaal voor de radaropleiding van *Starfighter* vliegers (afb. 5). In 1973 werden drie F.27's voorzien van uitrusting om de navigatoropleiding van de Marineluchtvaartdienst te verzorgen. Ook fun-

geerde een toestel tijdelijk als stoorvliegtuig voor de opleiding elektronische oorlogvoering van andere KLu-eenheden.

Kortom, tot midden in de jaren '80 was de luchttransporttaak van de KLu, zoals in 1951 geformuleerd, bescheiden van aard omdat de inzet van zowel de grondstrijdkrachten als de luchtstrijdkrachten in NAVO-verband dichtbij huis en vrij statisch was. Humanitaire en VN-operaties kwamen sporadisch voor en het vredesvliegbedrijf kon worden gevuld met vele uiteenlopende, maar incidentele opdrachten.

Toenemende behoefte aan luchttransport

Al in de Defensienota 1984 is geconstateerd dat de luchttransportcapaciteit niet meer aan de eisen voldeed. Deze constatering was vooral gebaseerd op het feit dat de AMF-taak rond 1985 zou worden overgenomen door de F-16. Het uitgebreide wapenpakket van de F-16 en de beperkte omvang van de F.27 transportvloot, waren er oorzaak van dat dit AMF-squadron uitsluitend in de luchtverdedigingsrol kon worden aangeboden. Ook werden de laagvlieg mogelijkheden in Europa dusdanig beperkt, dat de KLu vanaf 1986 een belangrijk

deel van het laagvliegprogramma ging uitvoeren vanuit Goose Bay in Canada. Tenslotte begonnen rond die tijd ook de eerste gedachten aan een Luchtmobiele Brigade bij de KL vorm te krijgen.

In januari 1987 legde de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten de behoefte aan een gevarieerde luchttransportvloot voor aan de Chef Defensiestaf. Daarbij werden de volgende vier verschillende categorieën onderscheiden:

– *Cat. A: grote vliegtuigen voor het vervoer van personeel en materieel over grote afstanden, met de mogelijkheid om F-16 vliegtuigen in de lucht te kunnen bijtanken.*

– *Cat. B: kleinere transportvliegtuigen met een bereik van ca. 1200 km voor het vervoer van personeel en materieel en de ondersteuning van de binnen het NAVO-verdragsgebied ontplooiende jachtvliegtuigen; daarnaast ondersteuning van de landmacht (vooral gewondentransport) vanaf primitieve vliegvelden.*

– *Cat. C: transporthelikopters ter ondersteuning van de geleide wapeneenheden, de andere krijgsmachtdelen, alsmede voor inzet voor VN-taken.*

– *Cat. D: kleinere vliegtuigen voor het snel vervoeren van max. 15 personen met bij voorkeur transatlantisch bereik.* Aanvankelijk werd deze transportbe-

hoefte met de nodige scepsis bekeken. De ontbrekende capaciteit kon maar het best worden ingehuurd of via bondgenoten verkregen. Maar toen eind 1989 de Berlijnse „Muur” viel en de veiligheidssituatie in Europa zich grondig wijzigde, kwam deze taak in een totaal ander daglicht te staan. Duidelijk werd dat het belangrijkste operatieterrain van de KL en de KLu niet langer de Noordduitse laagvlakte was, maar dat Nederlandse eenheden verder van huis aan de periferie van het NAVO-gebied, of zelfs daarbuiten, konden worden ingezet. Daarbij lag het accent op humanitaire of VN-operaties in volle vreedstijd. Een aantal gebeurtenissen heeft de besluitvorming over de vervanging van de F.27-vloot in een stroomversnelling gebracht.

– Met Kerstmis 1989 werd de KLu ingeschakeld om hulpgoederen over te vliegen naar Roemenië, waar president Ceausescu net ten val was gebracht. Door alle publiciteit rond deze vluchten werd ook voor de politiek duidelijk hoe beperkt de laadcapaciteit van de F.27 vliegtuigen in werkelijkheid was.

– De Golfoorlog van begin 1991 was een duidelijke demonstratie van de nieuwe soort operaties, waarmee de krijgsmacht na de Koude Oorlog mee kon worden geconfronteerd. Of-

schoon Nederlandse eenheden een bescheiden bijdrage leverden, bleek hoe ontoereikend de eigen luchttransportcapaciteit was. Tevens bleek dat inhuur of leasen van luchttransport naar crisisgebieden aan grote beperkingen onderhevig was en, indien al mogelijk, slechts tegen zeer hoge kosten kon geschieden.

– Het neerstorten van een F-16 in de Hengelose wijk Hasseler Es op 11 februari 1992 bracht de discussie over de vermindering van het aantal vliegbewegingen in een stroomversnelling. Daardoor kreeg de verwerving van cat. A tanker/transportvliegtuigen extra urgentie, niet alleen om de F-16 squadrons over grote afstand te verplaatsen, maar ook om een groter deel van het oefenprogramma boven zee uit te voeren met gebruikmaking van de mogelijkheid om tussentijds in de lucht bij te tanken.

– Na de Koude Oorlog werden Nederlandse militaire eenheden frequenter dan ooit ingezet voor humanitaire en vredesoperaties over de gehele wereld. In vrijwel alle gevallen is luchttransport nodig gebleken om de verbinding met het thuisfront te verzekeren en de taken onder veelal primitieve omstandigheden uit te voeren. De F.27-vloot werd daarbij, ondanks de beperkte mogelijkheden en ouderdom van de toestellen, intensiever dan ooit gebruikt, onder andere ook voor medische evacuatie van oorlogsslachtoffers.

In de Defensienota 1991 en de Prioriteitennota 1993 kreeg de vervanging van de verouderde F.27-vloot door nieuwe transportvliegtuigen met meer capaciteit en verschillende inzetmogelijkheden, gestalte als een speerpunt van het nieuwe defensiebeleid. Dat maakte het mogelijk om in het bestek van een paar jaar voor ruim één miljard gulden te investeren in nieuwe transportvliegtuigen:

– in 1992 werden twee gebruikte *McDonnell Douglas DC-10* vliegtuigen van Martinair overgenomen en vervolgens omgebouwd tot strategisch tanker/transportvliegtuig voor vervoer van 330 personen of vijftien zestienvon vracht over grote afstanden;

– in 1993 werden twee *Lockheed C-*

Literatuur

R.W.C.G.A. Wittert van Hoogland (red.) – *Een halve eeuw Militaire Luchtvaart*. Den Haag (1963).

J. Tammes – *Het wapen der Militaire Luchtvaart in de Engelse periode 1940-1945*. Den Haag (1961).

P.C. Boer e.a. – *De luchtsrijd om Indië*. Houten (1990).

O.G. Ward e.a. – *De Militaire Luchtvaart van het KNIL 1945-1950*. Houten (1988).

G.J. Hagens – *Kemajoran. Nederlands-Indisch luchttransport tijdens de roerige jaren 1945-1950*. Bergen (1993).

W. Helfferich – *Squadrons van de Koninklijke Luchtvaart*. Hilversum (1994).

Th. Wesselink, Th. Postma, e.a. – *Dakota - DC-3/C-47's onder Nederlandse*

vlag. Alkmaar (1985).

Nota inzake het defensiebeleid (Kamerstuk 1953/54, 3200VIII, nr. 18). Den Haag (1954).

Memorie van toelichting op de defensiebegroting 1958 (Kamerstuk 1957/58, 4900VIII, nr. 2). Den Haag (1957).

R. de Leeuw (red.) – *Fokker verkeersvliegtuigen*. Houten (1989).

Defensienota 1984 (Kamerstuk 1983/84, 18 169, nr. 2). Den Haag (1983).

Defensienota 1991 (Kamerstuk 1990/91, 21 991, nr. 3). Den Haag (1991).

Prioriteitennota (Kamerstuk 1992/93, 22 975, nr. 2). Den Haag (1993).

G.H.A. Schrijver – Luchttransport. Op weg naar een gevarieerde, multifunctionele vloot. *Militaire Spectator* 162(1993)(12)539.

130H-30 Hercules specifieke militaire transportvliegtuigen gekocht voor vervoer van negentig personen of negentien ton vracht, waarbij onder operationele omstandigheden (dreiging van luchtafweer) en vanaf primitieve vliegvelden kan worden geoperreerd;

- in 1994 kreeg Fokker opdracht om uit de Fokker-50 een speciale, verlengde versie voor militair gebruik te ontwikkelen; vier van deze Fokker-60U toestellen werden besteld;

- in 1995/96 is besloten ook de laatste drie F.27 Friendships voor personenvervoer te vervangen door een snel Gulfstream IV-straalvliegtuig met transatlantisch bereik en twee standaard Fokker-50-passagiersvliegtuigen (afb. 6).

De verwerving van transporthelikopters werd in de Defensienota 1991 niet langer gezien in het kader van de luchttransporttaak, maar geheel toegesneden op de vorming van een transportcomponent voor de 11 Luchtmobiele Brigade, een ander speerpunt van beleid. In 1993 zijn voor deze taak dertien middelzware Chinook en zeventien lichte Cougar transporthelikopters aangeschaft.

Afb. 6 Het Fokker-50 passagiersvliegtuig

Het jaar 1996 staat sterk in het teken van de ingebruikneming van de nieuwe transportvliegtuigen en -helikopters. Met de gemoderniseerde luchttransportvloot wordt niet alleen op eigentijdse wijze invulling gegeven aan de operationele taakstelling uit 1951 (luchttransportsteun aan de grondstijdkrachten en voor de mobiliteit van de luchtmacht), maar ontstaat

een voortreffelijk instrument in handen van de regering om op ruime schaal bij te dragen aan humanitaire en vredesoperaties. Het 334 Squadron zal met zijn wapenspreuk *Semper et Ubique* (altijd en overal) de traditie van een uiterst gevarieerde luchttransporttaak voortzetten en daar een nieuwe en ruimere dimensie aan toevoegen.

Een nieuw klein-kaliberwapen voor de krijgsmacht

C.J. van der Kraan - Projectmanager Bewapening DMKL

Eind jaren '50 vormden de garand en karabijn de belangrijkste individuele bewapening in de Nederlandse krijgsmacht. Beide type wapens waren grotendeels nog afkomstig uit het door de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog opgezette *Mutual Defense Aid Program*. Omdat Nederland had toegezegd de NAVO-eenheden uit te rusten met wapens die voldeden aan de binnen NAVO geformuleerde eisen, moesten de garand en karabijn bij de *assigned forces* worden vervangen. Ze voldeden immers niet aan twee van de meest essentiële eisen die binnen de NAVO aan een klein-kaliberwapen werden gesteld: het verschieten van munitie van de nieuwe NAVO-standaard kalibers 7,62 mm of 9 mm, en het zijn voorzien van een vuurregelaar die het mogelijk moest maken zowel automatisch als semi-automatisch te vuren. Tevens was vastgesteld dat de NAVO-wapens de mogelijkheid moesten hebben geweergrenaten te verschieten en infrarood richtinstallaties te plaatsen. Een ander probleem vormde in die periode de bewapening van eenheden van de Nationale Sector. De *Lee Enfield*, waarmee deze eenheden waren uitgerust, was tactisch verouderd en dringend aan vervanging toe. Invoering van een nieuw wapen bij de *assigned forces* en doorstroming van de vrijkomende wapens naar de Nationale Sector, zouden alle problemen in één keer oplossen. Nederland voldeed hiermee aan de binnen de NAVO gemaakte afspraken en de Nationale Sector kreeg de beschikking over wapens waarmee de opge-

dragen taken naar behoren konden worden vervuld.

Er werden werkgroepen en subwerkgroepen in het leven geroepen om de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan nieuwe klein-kaliberwapens vast te stellen. Daarbij diende tevens voorstellen te worden gedaan over de wijze waarop in deze behoefte zou kunnen worden voorzien. Na een uitvoerige studie, waarbij onder andere rekening werd gehouden met de mechanisatie/motorisatieprojecten (resp. artillerie en infanterie), werd aanbevolen over te gaan tot de invoering van drie soorten wapens voor de individuele bewapening. Een geweer voor de gevechtstaken, een pistoolmitrailleur voor de nabijbeveiligingstaken en een pistool voor zelfverdediging.

De studie naar de mogelijke alternatieven om in de gestelde behoefte te voorzien, leverde zes kandidaten op voor een nieuw geweer en vier voor de pistoolmitrailleur. Na een theoretische en technisch/operationele evaluatie van deze alternatieven, werd in 1961 besloten tot de verwerving van het geweer FAL als gevechtswapen en de pistoolmitrailleur UZI als nabijbeveiligingswapen (afb. 1). Als zelfverdedigingswapen kon worden volstaan met het reeds in gebruik zijnde pistool 9 mm *Browning/FN*.

Eind jaren '80 bleek dat de FAL en de UZI om verschillende redenen eveneens aan vervanging toe waren. Een groot deel van de geweren FAL was dusdanig technisch verouderd, dat om economische redenen moest worden afgezien van revisie: de kosten zouden oplopen tot boven de 60% van de

aanschafprijs van een nieuw wapen, waarmee de grens gesteld aan het „*end life of type*” werd overschreden. Daarnaast besloot FN, de producent van de FAL, te stoppen met de productie van specifieke onderdelen en alleen nog de onderdelen voor de standaard-FAL te leveren. Dit „variantenbeleid” resulteerde in een beperking van de verwervingsmogelijkheden van reservevelden die specifiek waren voor Nederland; de zogenaamde „Model Hollandaise”-reservevelden. Als gevolg hiervan zou de logistieke ondersteuning van grote aantallen geweren FAL op langere termijn technisch en economisch steeds meer inspanning vergen.

De logistieke ondersteuning van de UZI leverde nog geen problemen op. Ze voldeed echter niet meer aan de operationele eisen die aan een modern individueel wapen werden gesteld. Met name op het gebied van de effectieve dracht (voor de UZI max 200 meter) en de trefkans, schoot dit wapen tekort.

Eisen voor een nieuw klein-kaliberwapen

Nadat was vastgesteld dat de FAL om technisch/economische redenen voor een groot deel moest worden vervangen en de UZI niet meer voldeed aan de operationele eisen, moesten eisen worden opgesteld voor de verwerving van een nieuw wapen.

Het nieuwe wapen moest geschikt zijn voor gebruik binnen alle krijgsmachtdelen. Voor het opstellen van de eisen werd daarom een werkgroep

opgericht met vertegenwoordigers van KL, KM en KLu.

Eerst werd vastgesteld hoe en waar de wapens zouden worden ingezet. Het uitgangspunt hierbij was de taakstelling zoals deze toen nog gold. Uitvoerig werden terrein- en klimatologische omstandigheden, alsmede de te verwachten gevechtssituaties omschreven. Op basis hiervan werden de operationele eisen vastgesteld. Tevens werd rekening gehouden met hetgeen internationaal was vastgelegd in diverse Stanags en in de resultaten van Finabel-studie nr.1 R.1 van 8 februari 1984. Daarin waren de karakteristieken gedefinieerd voor infanteriewapens in Finabel-landen voor de periode post-1990. Het betrof eisen op het gebied van:

- trefkans;
- effectieve dracht;
- lengte en gewicht;
- eisen te stellen aan richtmiddelen,
- klimatologische omstandigheden waaronder het wapen moet kunnen functioneren;
- magazijn capaciteit;
- vuurmogelijkheden;
- munitieaanvoer;
- mogelijkheden voor verdere specifieke aanpassingen (nachtrichtmiddelen, geweergrenaten e.d.);
- hanteerbaarheid onder uiteenlopende omstandigheden;
- storingsgevoeligheid;
- kwetsbaarheid;
- veiligheid.

Aanvullend werden de volgende eisen en wensen geformuleerd:

- gestreefd dient te worden naar één standaard wapen voor de gehele krijgsmacht;
- indien dit niet mogelijk is dienen de varianten tenminste van dezelfde familie te zijn;
- het wapen dient een „van de plank te verwerven produkt” te zijn;
- het wapen moet „milieuvriendelijk” zijn, wat betekent dat de geluidsbelasting lager is dan bij de wapens die vervangen worden en dat munitieresten geen noemenswaardige schade mogen aanbrengen aan het milieu;
- het wapen moet voldoen aan de in-

Afb. 1 Individuele wapens in de bewapening sinds begin '60: De Garand, FAL, karabijn en UZI

ternationaal gestelde humanitaire eisen, zoals vastgelegd in de Geneefse Verdragen uit 1949 en waarop toezicht wordt uitgeoefend door onder andere *the Commission of International Humanitarian Law*;

- de tijd benodigd voor opleidingen en onderhoud moet waar mogelijk worden gereduceerd, maar mag zeker niet meer zijn dan bij de huidige wapens;
- gelet op de samenwerking met andere landen moet het kaliber in principe 5,56 mm zijn.

Hieruit bleek eens te meer dat de UZI niet meer voldeed. Zowel aan de eisen gesteld op het gebied van de effectieve dracht (minimaal 300 meter) als de trefkans (90% op 300 meter) bleef de UZI ver achter.

Wapentechnische ontwikkelingen

Omdat het nieuwe wapen een van de plank te verwerven produkt moest zijn, diende voor de vaststelling van de technische eisen, eerst te worden

geïnventariseerd wat de mogelijkheden waren. Hierbij werden niet alleen bestaande produkten in beschouwing genomen, maar ook die welke nog in ontwikkeling waren, maar waarvan werd verwacht dat zij op het tijdstip waarop het nieuwe wapen zou moeten instromen, in produktie zouden zijn. De technische ontwikkelingen op het gebied van handvuurwapens tenderden in het algemeen naar gewichtsverlaging van wapens en munitie en verhoging van de trefzekerheid. Deze ontwikkelingen waren in bijna alle van de plank te verwerven wapens terug te vinden.

Verlaging van het munitiegewicht was een gevolg van verkleining van het kaliber. In plaats van de standaard NAVO-kalibers 7.62 mm en 9 mm, produceerde men munitie van uiteenlopende kalibers zoals 4.73 - 4.92 - 5 - 5.56 en 5.7 mm. Als algemene tendens was de overgang naar het kaliber 5.56 mm waar te nemen. Deze was inmiddels bij een groot aantal NAVO-landen ingevoerd en door de NAVO als standaardkaliber vastgesteld. Gewichtverlaging bij de wapens werd

voor een belangrijk deel ook verkregen door toepassing van lichtere materialen. Voor de fabricage van kolven, handbeschermers of zelfs hele kasten werden steeds vaker kunststoffen gebruikt. Opmerkelijk was het ontwerp van de Oostenrijkse Steyr. De kast van dit wapen bestond geheel uit kunststof; daarnaast werd het zogenaamde „bullpup“-principe toegepast (afb. 2). Een standaardontwerp van een klein-kaliberwapen bestond meestal uit drie delen. De loopgroep, de kast met daarin alle mechanische delen en een afzonderlijke kolfgroep. Bij de Steyr werden de kolf en de kast geïntegreerd. Dit maakte het mogelijk een deel van de mechanische delen en de patroonhouder in de kolf achter de trekkergroep te plaatsen. Door verplaatsing van deze delen kon de loop, die een normale lengte heeft, verder naar achteren worden geplaatst. Hierdoor valt de loop voor tweededeel in de kast. De Steyr is daardoor aanzienlijk korter dan andere wapens met een vergelijkbare looplengte en een vaste kolf terwijl, als gevolg van toepassing van dezelfde looplengte, niets aan trefzekerheid wordt ingele-

verd. Omdat de separate kolfgroep is vervallen wordt het gewicht, naast de al bereikte gewichtsbesparing door gebruik van kunststof, extra gereduceerd.

Ontwikkelingen voor verhoging van de trefzekerheid van zowel het enkele schot als het automatisch vuren, betroffen de invoering van een „driechotencyclus“, de *controlled burst*, en een optimale integratie van het wapen en het vizier.

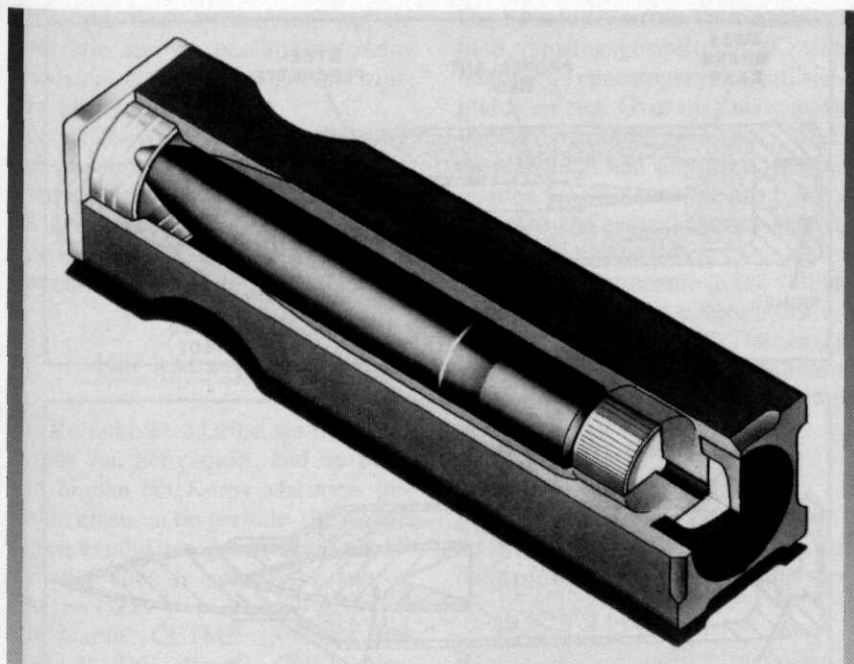
Standaardwapens waren meestal voorzien van de vuurmogelijkheden schot voor schot en automatisch. Automatisch vuren voegde echter weinig waarde toe aan het wapen. Het resultaat hiervan was een zeer hoog munitieverbruik met relatief weinig treffers. Deze vuurwijze levert alleen het gewenste resultaat als de inzet is bedoeld om suppressief vuur uit te brengen. Voor dit doel is echter elke groep al standaard uitgerust met een lichte mitrailleur. Het is wel mogelijk om met het wapen in de stand automatisch korte vuurstoten af te geven. Daar de verschillende projectielen hierbij enige spreiding ten opzichte van elkaar vertonen wordt de uitscha-

kelkans vergroot. Het op deze wijze gebruikmaken van de automatische vuurmogelijkheid kan soms gewenst zijn. Ervaringen opgedaan onder oorlogsomstandigheden leren echter dat de schutter in stress-situaties veelal niet in staat blijkt met zijn wapen op de stand automatisch, korte gecontroleerde vuurstoten uit te brengen. Als oplossing is een vuurregelaar ontwikkeld die de schutter de mogelijkheid biedt te kiezen voor de optie schot voor schot of (*controlled burst*). Bij de keuze voor de *burst* wordt in dit geval het aantal patronen dat in één keer kan worden verschoten beperkt tot drie.

Ook op het gebied van de richtmiddelen hebben de ontwikkelingen niet stilgestaan. In de loop der tijd zijn geavanceerde relatief kleine optisch vergrotende dagvizieren beschikbaar gekomen, waarmee de wapens konden worden uitgerust. Dit heeft als voordeel dat de mogelijkheden van het wapen optimaal worden benut. De effectieve dracht van de meeste wapens is inmiddels veel groter geworden dan de maximale 300 meter welke normaliter wordt gehanteerd voor wapens met een mechanisch vizier. Daarnaast is de richtmethode eenvoudiger, hetgeen ook voordelen biedt bij de opleiding. Tevens hebben de vizieren een heldere beeldpresentatie waardoor betere richt- en waarnemingsmogelijkheden ontstaan bij verminderde lichtomstandigheden zoals invallende duisternis. De bevestiging van de vizieren op de bestaande wapens vormde echter een probleem. Op een aantal wapens konden ze eenvoudig op het mechanische vizier worden gemonteerd, maar veelal was montage alleen mogelijk met speciale bevestigingsmiddelen. Ergonomisch lieten deze wapen-viziercombinaties nogal wat te wensen over. Om hieraan tegemoet te komen werd derhalve veel aandacht besteed aan de integratie van de optische richtmiddelen. Een aantal fabrikanten heeft de bestaande wapenversies uitgebreid met één die speciaal is ontwikkeld voor het plaatsen van een optisch vizier. Voorbeelden hiervan zijn de *Enhanced-M16A2* van COLT en de

Afb. 2 Het „bullpup“-principe van de Steyr

Afb. 3 Hulsloze munitie voor het G11-geweersysteem

C7A1 van Diemaco. Bij Steyr is men nog verder gegaan. Dit wapen is standaard voorzien van een geïntegreerd optisch vizier (vergrotingsfactor 1.5). Het maakt deel uit van de kast van het wapen en kan niet worden verwijderd.

Nieuwe ontwikkelingen

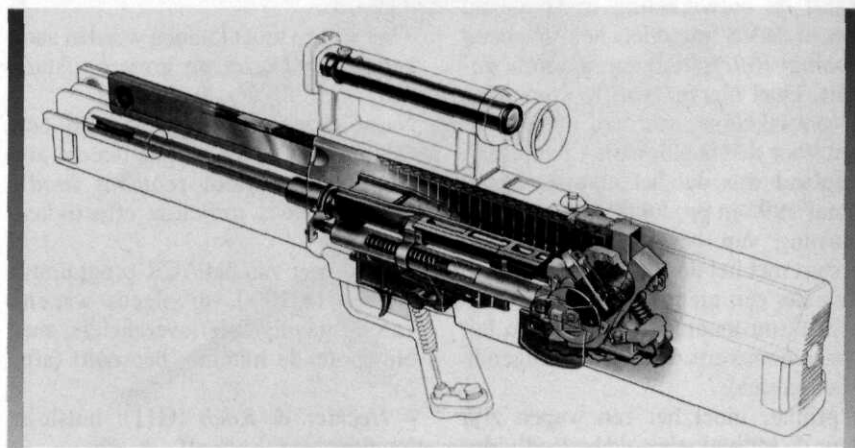
Voor wat betreft de „nieuwe” ontwikkelingen waren er twee projecten die interessant zijn om, in beschouwing te nemen. Het betrof de ontwikkeling in Duitsland van een systeem voor hulsloze munitie, de G11 (afb. 3), en de beproevingen in de Verenigde Staten in het kader van het *Advanced Combat Rifle*-programma (ACR-2000).

De ontwikkeling van een systeem voor hulsloze munitie was op zich niet nieuw. Al 25 jaar werd op dit gebied geëxperimenteerd. Daarbij bleek dat hulsloze munitie niet echt een alternatief was voor een nieuwe generatie wapens, indien niet eerst de twee grootste ontwerpproblemen werden opgelost: het probleem van zelfontbranding en de „mean time

between failure”. Om deze problemen te kunnen oplossen is door de Duitse wapenfabrikant *Heckler & Koch* en de munitiefabrikant *Dynamit Nobel* jarenlang aan het ontwerp van een systeem voor hulsloze munitie gewerkt. Het Duitse ontwerp, de G11, bestond uit een gesloten kast met daarin een mechanisme, dat meer leek op een naaimachine dan op het simpele mechanisme van conventionele wapens (afb. 4). Een nadeel van de gesloten kast was de grote warmte-

ontwikkeling in het wapen, als gevolg waarvan de hulsloze munitie te snel tot zelfontbranding kwam. Het aanbrengen van koelgaten in de kast was niet mogelijk, omdat het mechanisme te gevoelig was voor vuil. Zoals aangegeven was het andere probleem de *mean time between failure*. Het ingewikkelde ontwerp maakte het nagenoeg onmogelijk op gebruikersniveau (1e en 2e echelon) herstellingen te verrichten. Om zeker te stellen dat de inzetbaarheid van dit wapen net zo hoog zou zijn als van andere wapens, moest de *mean time between failure* daarom aanzienlijk hoger liggen dan bij de conventionele ontwerpen.

Bij aanvang van het project „Vervanging Klein-Kaliberwapens” zag het er naar uit dat *Heckler & Koch* en *Dynamit Nobel* – welke samen deelnamen in het *Gesellschaft für Hüllosenlose GewehrSysteme* (GHGS) – erin waren geslaagd alle problemen rond het systeem voor hulsloze munitie op te lossen. De snelle ontwikkeling van de G11 was voortgevloeid uit de wens het Duitse geweer G3 te vervangen door een wapensysteem met een aanmerkelijk grotere trefkans. Om tot vergroting van de trefkans te komen diende men de ergonomische aspecten in de aanvangsfase van het ontwerp centraal te stellen. Hierbij werd onder andere gedacht aan een reductie in de terugstoot- en opslagkrachten en gewicht. Reductie van het gewicht zou het immers mogelijk maken bij een gelijkblijvende belas-

Afb. 4 De G11, het „naaimachientje” onder de klein-kaliberwapens

ting meer munitie mee nemen. Tevens dienden hoge eisen gesteld te worden aan de richtmiddelen. Omdat een groot deel van deze wensen reeds in het ontwerp van de G11 waren verwerkt, lag het voor de hand dit snel uit te ontwikkelen.

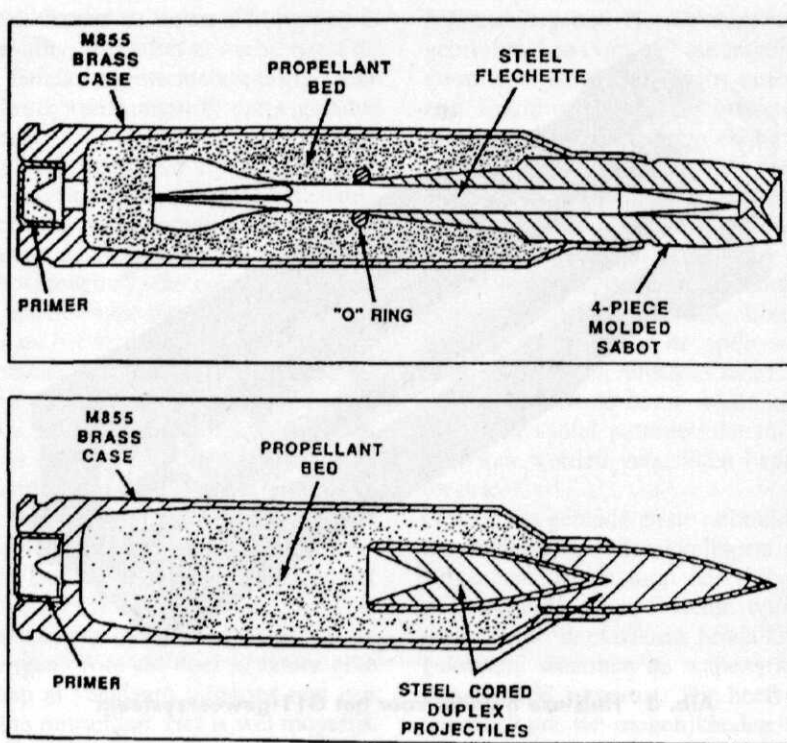
In 1990 was de eerste fase van troepenbeproeving en technische beproeving met succes afgerond. Door GHGS werden op dat moment, op basis van de ervaringen bij de beproevingen, de laatste wijzigingen aan het ontwerp doorgevoerd. De planning bij de verdere ontwikkelingen en beproevingen was erop gericht om vanaf medio 1993 het wapen in serieproductie te nemen. Gelet hierop kon dit alternatief worden beschouwd als een in 1994 „van de plank” te verwerven produkt.

Tijdens het keuzeproces deden zich echter ingrijpende politieke ontwikkelingen voor. Het vallen van „de Muur” en de ontspanning tussen Oost en West hadden ook consequenties voor de nieuwe ontwikkelingen op KKW-gebied.

Door de samenvoeging van de beide Duitslanden was de urgentie om in dat land over te gaan tot verwerving van een nieuw wapen niet meer aanwezig. De fondsen voor de verdere ontwikkeling en beproeving van het G11-systeem werden geblokkeerd, waardoor serieproductie zeker niet meer binnen een aantal jaren zou worden gerealiseerd. Hiermee verviel dit systeem als alternatief voor een nieuw KKW.

Naast de ontwikkeling in Duitsland was in de VS inmiddels het *Advanced Combat Rifle (ACR)*-programma gestart. Doel hiervan was te komen tot de ontwikkeling van een nieuw wapen voor de soldaat ná het jaar 2000. Gepland was dat het nieuwe wapen vanaf 1995 in productie zou zijn. Bij aanvang van het programma werd gestart met het opstellen van de eisen, waaraan een nieuw wapen in de toekomst zou moeten voldoen. Aan het systeemontwerp werden de volgende eisen gesteld:

– primair moet het een wapen zijn voor de individuele soldaat (individueel wapen);

Afb. 5 5,56 mm Flechette en Duplex munitie

- aansluitend moet dit kunnen worden uitgebouwd tot een familie van geavanceerde wapens (groepswapens en wapens voor speciale doeleinden);
- de effectiviteit onder gevechtstandigheden (stress) dient aanzienlijk hoger te zijn;
- het wapen moet onder alle condities effectief kunnen worden gebruikt;
- de opleidingstijd en de onderhoudslast moeten aanzienlijk worden gereduceerd;
- het wapen moet kunnen worden aangepast voor inzet op grotere afstanden.

Naast deze ontwerpisen werd een aantal eisen nader gespecificeerd zoals totaal gewicht (*combat load*), richtmiddelen, trefkans, effectiviteit enz.

In het kader van het ACR-programma werden in 1990 vervolgens wapens van de navolgende leveranciers, met bijbehorende munitie, beproefd (afb. 5):

- Heckler & Koch (G11): hulsloze munitie
- AAI: flechette munitie

- COLT: duplex munitie
- Steyr-Daimler-Puch: flechette munitie
- McDonnell Douglas: flechette munitie
- ARES: tracer munitie

Uit de resultaten van de beproevingen bleek dat geen van de alternatieven voldeed aan de hoge eisen. De wapens leverde niet de gewenste effectiviteitsverbetering op. Daarnaast kon niet worden voldaan aan de eis dat de wapens onder alle omstandigheden zo optimaal mogelijk inzetbaar moesten zijn. Met name de beschikbare nachtrichtmiddelen waren niet toereikend. Eindconclusie van het ACR-programma was dat met verbetering van de richtmiddelen, in combinatie met de huidige wapens, voorlopig het beste resultaat kon worden bereikt. Derhalve diende prioriteit te worden gegeven aan de ontwikkeling van een hanteerbaar warmtebeeldsysteem met een al dan niet geïntegreerde laserafstandsmeter c.q. laserpointer. Op korte termijn kon de effectiviteit worden

verhoogd, door verbetering van de integratie van de beschikbare richtmiddelen op de reeds in gebruik zijnde wapens.

Het ACR-programma leverde voor een nieuw KKW dus geen nieuw alternatief op. Wel leerde men dat bij het keuzeproces veel aandacht moest worden besteed aan de combinatie wapen/richtmiddelen.

Het keuzeproces

De Koninklijke Marine, de initiatiefnemer van het project, had op basis van binnen het Korps Mariniers gestelde eisen, in de periode 1987-1988 negen kandidaten geselecteerd als alternatief voor de vervanging van de FAL en UZI.

Dit waren: CETME (Spanje), FN (België), IMI (Israël), COLT (Verenigde Staten), Steyr (Oostenrijk), Diemaco (Canada), Royal Ordnance (Engeland), Beretta (Italië) en Heckler & Koch (Duitsland).

Het betrof hier allemaal wapens van het kaliber 5,56 mm. Met deze wapens zijn door het Korps Mariniers, gedurende een jaar en onder allerlei omstandigheden, operationele beproevingen gedaan. Hieruit bleek onder andere, dat naast het individuele wapen, ook een licht ondersteunend automatisch wapen (LOAW) was benodigd.

Eerste selectie

Omdat inmiddels door de krijgsmacht delen gezamenlijk nieuwe/aanvullende eisen waren opgesteld, werd in 1989 bekeken of het aantal alternatieven wellicht kon worden uitgebreid. Uit marktverkenning bleek dit niet nodig te zijn, omdat mogelijke andere kandidaten niet voldeden aan de gestelde eisen (inb. de „familievorming”).

Na de operationele beproevingen door de KM zijn vervolgens aanvullende gezamenlijke schietproeven uitgevoerd door de drie krijgsmacht delen. Op basis van de verkregen resultaten vond in 1991 een eerste selectie plaats. Deze selectie is gevoerd aan de hand van de operationele eisen.

Het betrof hier zaken als hanteerbaarheid, storingsgevoeligheid, kwetsbaarheid, vuurmogelijkheden richtmiddelen enz. Over essentiële aspecten zoals trefkans, effectieve dracht en veiligheid kon nog geen uitspraak worden gedaan, omdat een verdere operationele en technische evaluatie nog moest plaatsvinden.

De selectie resulteerde in het voorstel om het project voort te zetten met vier kandidaten: Steyr, COLT, Diemaco en IMI (afb. 6). De overige kandidaten vielen af, omdat zij aan één of meerdere eisen niet voldeden.

Tweede selectie

Met het voorstel het project voort te zetten met de geselecteerde vier kandidaten werd ingestemd. Hierbij werd

wel aangetekend dat de vervolgebproevingen, als gevolg van de operationele noodzaak het Korps Mariniers zo spoedig mogelijk met een nieuw wapen uit te rusten, tot een minimum dienden te worden beperkt. Uitsluitend moest worden vastgesteld of de wapens voldeden aan de gestelde eisen en moest er optimaal gebruik worden gemaakt van externe beproevingsresultaten.

Op basis hiervan werd een programma opgesteld, waarbij zowel het aantal beproevingen als de diepgang werden afgestemd op het verkrijgen van alleen die gegevens, die noodzakelijk waren voor een evaluatie van de belangrijkste eisen. Het betrof dan ook hoofdzakelijk beproevingen op het gebied van effectiviteit (waarom

Afb. 6 De vier resterende alternatieven na de eerste selectie. Diemaco, IMI, COLT en Steyr

der een aanvullende operationele schietproef), trefkans en veiligheid (loopobstructie, zelfontbranding, spontaan afvuren) en logistieke beproevingen om de *life cycle costs* te kunnen bepalen.

Na het opstellen van het plan werd bekeken welke informatie, afkomstig van beproevingen uit andere landen, beschikbaar was. Al snel bleek dat de hoeveelheid externe informatie gering was. Bovendien kon deze informatie vaak niet worden gebruikt, omdat de betrouwbaarheid te wensen overliet. Nagenoeg het hele (minimale) beproevingstraject diende derhalve te worden afgewerkt, waardoor de beproevingen meer tijd vergden dan in eerste instantie gepland.

Niet alleen het gebrek aan externe informatie was reden voor vertraging bij het uitvoeren van de beproevingen. Inmiddels was ook vastgesteld, dat het verwerven van slechts één type individueel wapen voor de hele krijgsmacht niet haalbaar was. Naast de reeds door de KM gewenste LOAW bestond er behoefte aan twee versies van het standaardwapen: één met een mechanisch vizier (KL/KLu), één met een optisch vizier (KM) en een karabijnversie (KLu en KMar). Het aantal typen kwam hiermee op vier, wat inhield dat een aantal beproevingen dus ook met vier typen wapens diende te worden uitgevoerd. Het verschil tussen de geweerversie van de KL en KM vloede voort uit de gestelde eisen aan de effectieve dracht. De eis was 300 meter, maar de wens van de KM was 500 meter. Aan de wens van 500 meter werd door alle kandidaten, onder optimale omstandigheden, voldaan. Effectief vuren tot een afstand van 500 meter kan echter alleen worden gerealiseerd, als het wapen is uitgerust met een optisch vergrotend vizier. Daarnaast biedt het optisch vizier duidelijk voordelen bij verminderd zicht, zoals invallende duisternis. Om optimaal van het wapen gebruik te maken werd daarom door de KM besloten ze allemaal uit te rusten met een optisch vizier. Gelet op het kostenaspect en het feit dat ook met een mechanisch vizier kon worden voldaan aan de eis van effectief

Afb. 7 De Armalite AR-10.
„Moeder” van het nieuwe klein-kaliberwapen

vuren tot op 300 meter, werd door de KL besloten de KM niet te volgen. Uit de resultaten van de beproevingen bleek uiteindelijk dat drie van de vier kandidaten voldeden aan de eisen. Alleen het wapen van IMI viel af, omdat dit aan één van de essentiële eisen, de trefkans, niet voldeed. Op basis hiervan werd in het beproevingsmemorandum voorgesteld het laatste deel van het keuzetraject voort te zetten met *Diemaco*, *Steyr* en *COLT*.

De keuze

Afwijkend van het voorstel in het memorandum, besloot men dat ook IMI in de gelegenheid gesteld moest worden aan de laatste fase van het project deel te nemen. Als voorwaarde werd wel gesteld dat de geconstateerde onvolkomenheden op korte termijn dienden te worden verholpen. Hieraan kon IMI niet voldoen, dus verviel dit alternatief alsnog. Er resteerden derhalve drie gelijkwaardige alternatieven. Alle voldeden aan de eisen en ondanks de wezenlijke verschillen in ontwerp tussen enerzijds de *Diemaco/COLT* en anderzijds *Steyr*, waren er geen valide redenen om voor één van de kandidaten een voorkeur uit te spreken. Met name het resultaat van het commerciële traject zou bij de uiteindelijke keuze een grote rol spelen.

Een probleem bij de commerciële activiteiten vormde de steeds veranderende behoefte aan nieuwe wapens. Herhaaldelijk werd, onder andere als gevolg van de Prioriteitennota, een herziene uitnodiging tot prijsopgave verzonden. Verschuivingen van kasgelden resulteerden in andere gewenste leverschema's. En wijzigingen in de totale financiële omvang van het project, hadden weer tot gevolg dat de kandidaten een andere invulling gaven aan de gewenste omvang van de compensatieorders. Voordat tot een aanbeveling kon worden gekomen werd een lange periode onderhandeld. Tijdens de onderhandelingen bleek vervolgens dat *COLT* in financiële problemen verkeerde. Voor dit bedrijf was in de Verenigde Staten de *Chapter 11-procedure* afgekondigd, wat min of meer is te vergelijken met een surceance van betaling in Nederland. Daar er op het moment dat de aanbeveling plaatsvond onvoldoende zekerheid bestond over de toekomst van *COLT*, is dit alternatief op het laatste moment afgefallen. De M16A2-familie bleef echter min of meer in de strijd. *Diemaco* produceerde deze wapen immers in licentie onder de benaming C7-familie. Ook nadat het gehele commerciële traject was doorlopen bestond er geen eensluidende voorkeur voor één van de twee resterende alternatieven. Het kamp was verdeeld, waardoor aspect-

ten zoals internationale samenwerking en compensatie, bij de uiteindelijke keuze een doorslaggevende rol zouden spelen.

Uiteindelijk werd op 14 maart 1994 de strijd in het voordeel van *Diemaco* beslist. Voor de Nederlandse krijgsmacht zouden totaal ruim 53.000 *Diemaco*-wapens worden aangeschaft in de versie C7 (geweer met 3-schots *burst* en mechanisch vizier), C7A1 (geweer volautomatisch en optisch vergrotend vizier), C8 (karabijn met 3-schots *burst* en mechanisch vizier) en LOAW (licht ondersteunend auto-

matisch wapen met optisch vergrotend vizier).

Opvallend van deze keuze was dat Nederland met de *Diemaco*-wapens eigenlijk een „oudje” had aangeschaft. Was het niet zo'n dertig jaar geleden dat voor dezelfde krijgsmacht beproevingen werden uitgevoerd met de *Armalite* AR-10? (afb. 7). Dit wapen, een produkt van de artillerie-inrichting uit Zaandam, voldeed destijds blijkbaar niet aan de eisen. Dit ontwerp is echter nog steeds de basis voor de M16 en C7-familie. Natuurlijk, de in het hedendaagse ontwerp doorgevoerde praktijkervaringen heb-

ben het wapen op een aantal plaatsen een zodanige face-lift gegeven, dat de huidige C7-familie niet zonder meer is te vergelijken met de AR-10. Dat deze ontwikkelingen doorgaan blijkt ook wel uit het feit dat inmiddels aan de C7-familie weer een nieuwe versie is toegevoegd. Het betreft hier de C8A1, een versie van de karabijn uitgerust met een optisch vergrotend vizier. Maar ondanks al deze ontwikkelingen en het feit dat de AR-10 nog van het kaliber 7.62 mm was, blijft het leuk om afstammelingen van dit Nederlandse produkt na zo veel jaren weer terug te zien. ■

Reservisten en vredesmachten

Een herijking van het Nederlandse defensiebeleid

drs. J. Ballast*

Het toegenomen aantal internationale vredesoperaties heeft het ministerie van defensie voor een dilemma geplaatst. Enerzijds inspelen op de groter wordende vraag naar militairen voor deze missies en anderzijds de rotatiedruk verminderen voor de als gevolg van de herstructurering verkleinde krijgsmacht. Defensie ziet zich gedwongen een middenweg tussen politiek en organisatie te zoeken. Anticiperend op de toekomst bestudeerd Den Haag momenteel diverse voorstellen. Een daarvan is de inzet van reserve-militairen. Hoewel er meer taken denkbaar zijn die een actievere rol van reservisten zou rechtvaardigen, zoals bijv. beveiliging van objecten, bewaking van kazernes, etc., concentreert dit artikel zich op reservisten en vredesmachten.

Praktijkervaring in andere landen heeft uitgewezen, dat juist crisisbeheersingsoperaties uitstekend geschikt zijn voor de inzet van reserve-militairen. Vandaar dat veel NAVO-partners hun reservisten hebben opgewaardeerd. Tegen deze achtergrond lijkt een herijking van het Nederlandse defensiebeleid noodzakelijk. Daartoe zullen in het betoog enkele

voorstellen worden gedaan. Hierbij ligt de nadruk op de vorming van een bestand van gemotiveerde reserve-militairen. Gelet op internationale ontwikkelingen als de *Rapid Reaction Force* en *Combined Joint Task Forces*, is het voortborduren op zo'n reservistenbestand zinvol. Resultaat zou een „Nederlandse Internationale Reserve” kunnen zijn. In het niemandsland tussen paraat en reserve, op afroep beschikbaar en flexibel inzetbaar.

Nieuwe prioriteiten

De geijkte scenario's van de Nederlandse krijgsmacht, waarin decennia lang van een inzet op de Noord-Duitse laagvlakte is uitgegaan, zijn al snel na de val van de „muur” in de la verdwenen. Sindsdien wordt het defensiebeleid bepaald door crisisbeheersingsoperaties. Uiteraard houdt deze nieuwe prioriteit verband met de agenda van de internationale politiek. Daarop staat tegenwoordig de indaming van regionale conflicten centraal. Hierdoor bevinden zich de werkterreinen van Defensie hoofdzakelijk buiten het traditionele operatiegebied van de NAVO. Inmiddels nam Nederland deel aan grootschalige internationale vredesmissies in Irak en Cambodja. Zodoende kon voor het eerst de herziene theorie in de praktijk worden getoetst. Door de operatie in voormalig Joegoslavië is de ontwikkeling van een nieuw beleid in een stroomversnelling gekomen.

Op de Balkan bleek de frictie tussen vraag en aanbod en tussen politiek en

organisatie. De Haagse beleidsmakers ambiëren een nadrukkelijke rol voor Nederland op het internationale podium, waarvoor een actieve deelname aan vredesoperaties noodzakelijk wordt geacht. Tegelijkertijd gaf het einde van de Koude Oorlog aanleiding de defensiebegroting te verlagen en de opkomstplicht af te schaffen. Hierdoor moet een fors ingekrompen Nederlandse krijgsmacht, naast de oorspronkelijke taken in NAVO-verband, voldoen aan de toenemende vraag naar Nederlandse militairen voor de bestrijding van regionale brandhaarden. Efficiëntie en flexibiliteit, de pijlers waarop de nieuwe structuur van de krijgsmacht wordt gebouwd, moeten de frictie wegnemen.

Na de ontplooiing van de Luchtmobiele Brigade van de Koninklijke Landmacht (KL), de vorming van het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps en het Nederlands-Belgische maritieme samenwerkingsverband, zou met de internationale inzet van reserve-militairen een logische volgende stap worden gezet.

Bij de ontwikkeling van het reservistenbeleid speelt het Nationaal Commando (Natco) een voortrekkersrol. In Gouda werkt de Afdeling Activeeringsvoorbereiding Reservecomponent KL aan een beleidsplan, dat voorziet in de vermindering van de werkdruk voor de parate troepen en in flexibele oplossingen voor organisatorische problemen. Het uiteindelijke concept zal in de eerste plaats betrekking hebben op de KL. In mindere mate heeft de voorgestelde inzet van reservisten gevolgen voor de Konink-

* Drs. Jan Ballast studeerde eigentijdse geschiedenis en internationale organisaties aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 1994 was hij namens het ministerie van defensie werkzaam voor de VN in voormalig Joegoslavië. Eerder dit jaar publiceerde hij in de *Militaire Spectator* een politiek-militaire analyse van de ontwikkelingen op de Balkan. Zie: Operatie Storm. Het Kroatische slotoffensief tegen de Republiek van de Servische Krajina. *Militaire Spectator* 165(1996)(2)58-66.

lijke Luchtmacht, de Koninklijke Marine en de Koninklijke Marechaussee. Immers, bij de KLu, KM en KMar is dit „type” militair relatief gezien veel minder sterk vertegenwoordigd. Daarnaast zullen eventuele personele problemen bij grootschalige internationale operaties zich in eerste instantie bij de KL openbaren. Momenteel bevindt het „reservisten-vraagstuk” zich in de experimenteerfase. De eerste *lessons learned* moeten zelfs nog worden opgetekend. Begin dit jaar beten drie reserve-officieren de spits af. Twee reservisten vertrokken onder de vlag van de *European Commission Monitoring Mission Yugoslavia* (ECMMYU) als waarnemer naar Bosnië-Herzegovina. De derde reservist versterkt in Sarajevo namens Nederland de staf van NAVO's *Implementation Force* (IFOR).¹ Hoewel nog kleinschalig, tekent zich een breukvlak in de militaire organisatie af. Allereerst lijkt met de inzet van de reservisten een onomkeerbaar proces in gang gezet. Daarnaast krijgt Nederland door de nieuwe voorstellen aansluiting met andere landen. Veel NAVO-bondgenoten hebben op het gebied van reservisten een schat aan ervaring opgebouwd. Een aantal Scandinavische landen kent zelfs een echte militaire traditie.

Parate problemen

Vooralsnog zal de inzet van reservisten zich beperken tot deelname van eenheden of kleine eenheden aan cri-

¹ De twee ECMMYU-waarnemers zijn in de burgermaatschappij respectievelijk ingenieur en ondernemer. De IFOR-staffunctionaris is normaliter als burger werkzaam op het *Supreme Headquarters Allied Forces Europe* (Shape) van de NAVO.

² Het inzetten van een oorlogsbodem van de KM wordt ingeschaald als het uitzenden van een eenheid van bataljonsniveau. Diezelfde sterkte is van toepassing op een operationeel squadron van de KLu.

³ De onderverdeling van de reservisten is mede gebaseerd op mijn gesprekken in Gouda met diverse vertegenwoordigers van de Afdeling Activeringsvoorbereiding Reservecomponent KL.

sisbeheersingsoperaties. De drie recentelijk uitgezonden reserve-officieren sluiten naadloos aan op de incidentele inzet van specialistische deskundigen. Toch zijn er tekenen die erop wijzen dat reservemilitairen in de toekomst een steeds groter aandeel van het internationaal opererende Nederlandse contingent zullen vormen. Eind vorig jaar ging een voorgenomen experiment met twee pelotons van het Korps Nationale Reserve (Natres) niet door. Bewaking van een opslagplaats in de Kroatische havenstad Split en een logistieke rol vanuit het Kroatische Ploče werd voorbarig geacht. Bij de vredesoperatie van de Verenigde Naties in Cambodja, *United Nations Transitional Authority in Cambodia* (Untac), kwam het wel tot de daadwerkelijke inzet van een groot aantal reservisten. Toen bleek dat de uitzending van de derde rotatie van het Korps Mariniers personele problemen opleverde, is besloten de rotatie met ex-mariniers aan te vullen.

Onder invloed van de groeiende vraag naar militairen voor regionale of internationale troepenmachten, en gelet op het brede politieke draagvlak voor zulke operaties, zal de rotatiedruk onder het parate personeel toenemen. De ervaring wijst uit dat de vastgestelde norm voor de krijgsmacht nieuwe stijl – deelname aan vredesoperaties met vier eenheden van bataljonsniveau voor maximaal drie jaar – al ruimschoots wordt overschreden. Vorig jaar waren alleen al in en rond voormalig Joegoslavië meer dan vier bataljons tegelijkertijd actief. Namens de *United Nations Protection Force* (Unprofor) opereerden een Infanteriebataljon en een Transportbataljon onder VN-vlag, terwijl in het kader van NAVO's *Deny Flight* een squadron F-16's vanuit het Italiaanse Villafranca actief was. Daarnaast patrouilleerden twee Nederlandse marineschepen op de Adriatische Zee. Beide schepen maakten deel uit van *Sharp Guard*, de maritieme operatie onder gezamenlijk bevel van NAVO en WEU.² Ook dit pleit voor de inzet van reservisten.

De afschaffing van de opkomstplicht is een ander voorteken. Na bijna twee eeuwen is de opkomstplicht met het

afzwaaien van lichte 96-2 voor onbepaalde tijd opgeschort. Daarmee verliest Nederland een flexibel inzetbare militair, die zowel de politieke als militaire top in staat stelde betrekkelijk snel te reageren op internationale verzoeken. Zonder de uitzending op vrijwillige basis van deze militairen was het Nederlandse contingent in voormalig Joegoslavië niet zo groot geweest. Het in 1994 opgeheven 1 (NL) VN Verbindingsbataljon bestond voornamelijk uit dienstplichtigen en datzelfde gold voor het in Busovaca gestationeerde 1 (NL/BE) VN Transportbataljon. Maar ook 1 (NL) VN *Support Command*, dat samen met het 1 (NL) VN Infanteriebataljon *Dutchbat* vormde, putte vorig jaar uit dit toen nog bodemloze reservoir.

Tenslotte dreigt door de inkrimping van de krijgsmacht het minimum aan parate eenheden te worden bereikt. Ook deze ontwikkeling speelt de uitzending van grotere reserve-eenheden in de kaart. Binnen de KL is voorgesteld deze drempelwaarde te omzeilen door bestaande reserve-eenheden nieuw leven in te blazen. Allereerst door het reservekader van zulke eenheden frequent aan oefeningen te laten deelnemen. Hierdoor raken de sleutelfunctionarissen beter op elkaar ingespeeld, wordt de reactietijd korter en kan de eenheid sneller worden geactiveerd. Daarnaast moeten de commandanten van de (reserve-)eenheden rechtstreeks in contact komen met de reservisten. Neem de in Garderen gelegerde bataljons als voorbeeld. Door de beoogde nauwe samenwerking tussen het parate bataljon en het reservebataljon, kan Defensie dus in een relatief kort tijdsbestek over twee parate bataljons beschikken. Bij uitzending van het parate bataljon kan de reserve-eenheid de taken in Nederland overnemen, of mogelijk zelfs aflossen.

Vier categorieën reservisten

Het hier geschetste idee gaat uit van vier categorieën reservisten.³ Allereerst de traditionele reservemilitairen.

Zij vallen onder te verdelen in reguliere reservisten, actieve reservisten en Natresreservisten. Reguliere reservisten zijn reservemilitairen zonder extra verplichtingen, die na verlating van de dienst uitsluitend onder buitengewone omstandigheden worden opgeroepen. In vredestijd geldt voor hen geen enkele verplichting. Daarentegen hebben actieve reservisten vrijwillig de verplichting op zich genomen reservistentrainingen te volgen. Hierbij staat het onderhouden van parate kennis en de vergroting van militaire vaardigheden centraal. De derde categorie wordt gevormd door de ruim 4000 Natresreservisten. Deze militairen onderscheiden zich doordat zij na hun aanstelling minimaal honderd uren per jaar deelnemen aan oefeningen en bovendien verplicht beschikbaar zijn voor de uitvoering van Natrestaken in nationaal verband. Betrekkelijk nieuw is de vierde categorie, de afroep reservisten. Door middel van deze categorie zou Defensie kunnen garanderen dat voor specialistische functies personeel op afroep beschikbaar is. Hiervoor moeten vrijwilligers worden geworven die bereid zijn voor een bepaalde periode een overeenkomst aan te gaan. Zij zullen in een bestand worden opgenomen. In tegenstelling tot de traditionele reservemilitairen bestaat deze categorie niet per definitie uit ex-militairen. Mocht het reservistenbestand namelijk niet afdoende blijken, dan wordt Defensie gedwongen personeel rechtstreeks uit de burgermaatschappij te werven. Op basis van hun specialistische kennis kunnen deze burgers een (tijdelijke) aanstelling binnen de organisatie krijgen. Hun inzet geldt in het bijzonder vredesoperaties, waarbij valt te denken aan de deskundigheid van voorlichters, artsen en tolken. Daarnaast zou de werving betrekking kunnen hebben op functies, waarvoor de krijgsmacht slechts een bepaalde doelmatige hoeveelheid paraat personeel in dienst heeft.

Een voorbeeld van de inzet van burgers put ik uit eigen ervaring. Vorig jaar had Defensie door de stationering van *Duchbat* in Simin Han en Sre-

brenica dringend behoefte aan tolken. Voorwaarde was dat de kandidaten de Nederlandse en Servo-Kroatische taal zowel actief als passief beheersten. Zodoende is één van mijn voormalige studiegenoten benaderd met de vraag of hij met de rang van officier als tolk/vertaler uitgezonden wilde worden. Na rijp beraad met zijn achterban belde hij mij laat in de avond op. Tijdens het gesprek vroeg hij gericht naar het toekomstperspectief van de bewuste *safe areas* in Bosnië. Of mijn uitleg enige invloed op zijn beslissing heeft gehad kan ik niet met zekerheid zeggen, maar een week later belde hij om te vertellen dat hij had besloten niet op het verzoek in te gaan. De dag na de val van Srebrenica stuurde hij mij per post een bos bloemen.

Dit voorbeeld pleit voor het aanleggen van een gedegen reservistenbestand. In de eerste plaats met betrekking tot specialistische functies waarvoor normaal gesproken een beroep op burgers wordt gedaan. Prioriteit verdienen medisch personeel, taalkundigen, voorlichters en ingenieurs. Niet minder belangrijk is een lijst met gemotiveerde reservemilitairen. Daartoe moet de stemming onder de traditionele reservisten worden gepeild. Het in kaart brengen van de interesse van reguliere en actieve reservisten voor de status van afroep reservist, zou de eerste stap op weg naar een „Nederlandse Internationale Reserve” kunnen zijn. Zo'n *up-to-date* bestand is met het oog op toekomstige crisisbeheersingsoperaties geen overbodige luxe. Transport, Logistiek, Verbindingen, Genie en Geneeskundige Dienst zijn aspecten die reservemilitairen voor hun rekening kunnen nemen. Specialistische gevechtstaken blijven voorbehouden aan parate eenheden van onder meer het Korps Commando Troepen, Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade.

Een aanpassing van het reservistenbeleid brengt de herziening van de wettelijke bepalingen met zich mee. Tot dusver was de primaire rol van Nederlandse reservemilitairen gelegen in het bewaken en beveiligen van Nederland in vredestijd. Daarnaast

konden Natresreservisten worden ingezet voor algemene ondersteunende diensten. Slechts in tijden van buitenlandse dreiging en oplopende internationale spanning zou deze rol ondergeschikt worden gemaakt aan de verdediging van Nederland en haar bondgenoten. Door de creatie van de categorie van afroep reservisten kan een derde rol worden gedefinieerd: het leveren van een actieve bijdrage aan de Nederlandse belangen bij de handhaving van de internationale vrede en stabiliteit. Zo'n rolbevestiging opent de mogelijkheid reservemilitairen preventief in te zetten, ter ondersteuning van parate collega's, in het kader van internationale operaties die *peacekeeping*, *peace-enforcing* of humanitaire hulp ten doel hebben.

Criteria voor reservisten

Doordat de krijgsmacht nieuwe stijl automatisch resulteert in de verminderde instroom van reservisten – slechts de uit de dienst tredende Beroeps Onbepaalde Tijd (BOT) en Beroeps Bepaalde Tijd (BBT) blijven een constante factor – zal Defensie zich op de arbeidsmarkt moeten profileren. In de eerste plaats voor de werving van specialisten en functies waar tekorten zijn ontstaan. Om het reservebestand op peil te houden lijkt binnekort de invulling van kleine eenheden aan de orde. Toch zal er in de toekomst rekening worden gehouden met de activering van grotere eenheden, van pelotons via compagnieën tot aan bataljons. Vooralsnog kunnen reservisten bij crisisbeheersingsoperaties parate eenheden aanvullen en mogelijk zelfs als complete reserve-eenheid deelnemen. In principe komen hiervoor alle categorieën reservisten in aanmerking.

De werving van afroep reservisten en toekomstige reservemilitairen vraagt om de nodige nauwkeurigheid. Een strenge selectie dient het kaf van het koren te scheiden.

Een reservist(e) moet aan een aantal voorwaarden voldoen (zie tabel 1).⁴ De eerste harde voorwaarde is het be-

Tabel 1: Criteria voor reservisten

HARDE VOORWAARDEN	SELECTIEVE VOORWAARDEN
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nederlandse nationaliteit ▪ bewust van verplichtingen overeenkomst ▪ flexibiliteit werkgever ▪ veiligheidsonderzoek ▪ psychische keuring ▪ fysieke keuring 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ motivatie ▪ militaire opleiding ▪ ervaring (nationaal/internationaal) ▪ functioneren als reservist ▪ vraag en aanbod

zit van de Nederlandse nationaliteit. Ten tweede moet de vrijwilliger er zich terdege van bewust zijn, dat het aangaan van een overeenkomst met Defensie de nodige verplichtingen met zich meebrengt. Binnen een militaire organisatie resulteert vrijwillige uitzending op basis van vrijblijvendheid in een onwerkbaar situatie. De derde voorwaarde is de flexibiliteit van de werkgever. Zonder diens medewerking kan de werknemer geen tijd vrijmaken voor oefeningen en opleidingen. Laat staan maandenlang deelnemen aan een vredesmissie. In

feite zou een werkgever zelfs het civiele arbeidscontract nietig kunnen verklaren, wanneer een reservist op contractbasis wordt uitgezonden. Een actieve deelname van het bedrijfsleven, het zogenaamde *Employers Support*, is noodzakelijk voor een constructieve samenwerking tussen krijgsmacht, werkgever en werknemer.⁵ Met deze „gouden driehoek” staat of valt het reservistenbeleid.

Tijdens de daadwerkelijke selectieprocedure lijken drie andere harde voorwaarden een rol te spelen. Een veiligheidsonderzoek (strafblad, drugsverleden, etc.) dient alle mogelijke risicofactoren aan het licht te brengen. In het geval van uitzending van reservisten naar een bepaald crisisgebied, zou het raadzaam zijn kandidaten met familiebanden in die bewuste regio uit te sluiten. Het incident met de Canadese militair van Kroatische afkomst, die in Servisch gebied zichzelf en zijn collega's onnodig in gevaar bracht, mag geen Nederlands vervolg krijgen. Daarnaast zal de vrijwilliger getest moeten worden op een goede geestelijke gezondheid (psychisch) en dient de kandidaat te voldoen aan de gestelde medische eisen (fysiek). Tijdens de keuring moet dit filter eventuele risico's uitsluiten.

Tenslotte wijzen een aantal selectieve voorwaarden de meest geschikte kandidaten aan. Allereerst moet in een persoonlijk gesprek gericht naar de motivatie van de vrijwilliger worden gevraagd. Normaal gesproken houdt deze het midden tussen „goudge-

kleurd” pragmatisme en „geitenwollensokken” idealisme. Een tweede overweging kan de reeds genoten militaire opleiding zijn. Het spreekt voor zich dat over het algemeen meer belangstelling bestaat voor een geschoolde tientonnerchauffeur, dan voor een getrainde infanterist. Datzelfde geldt voor de ervaring binnen de organisatie. Normaal gesproken verdient een ex-BOT-er de voorkeur boven een ex-BBT-er, terwijl een ex-BOT-er met internationale ervaring zijn nationaal ervaren collega de loef afsteekt. Het eventueel vierde criterium kan het functioneren als reserve-militair zijn. Een succesvolle selectieprocedure blijft echter altijd afhankelijk van vraag en aanbod.

Internationale voorbeelden

Met het bestand en de criteria als geraamte voor de „Nederlandse Internationale Reserve”, kan er naar internationale voorbeelden worden gekeken. Noorwegen, Zweden en Finland zetten sinds de eerste vredesoperaties een mix van beroeps en reservisten in. In principe komt elke Noor, Zweed of Fin met een militaire opleiding voor uitzending in aanmerking. Denemarken werkt in het kader van NAVO's *Combined Joint Task Forces* aan een eigen Deense Reactie Brigade, die voor 80% uit reservemilitairen zal bestaan. Deelname van de Verenigde Staten en Canada aan crisisbeheersingsoperaties is zonder de inzet van reservisten nauwelijks voor te stellen. Hoewel de afzonderlijke werkwijze van deze landen bruikbare elementen bevatten, vormt de strikte scheiding in Nederland tussen paraat en reserve een te groot struikelblok. De Nederlandse parate troepen zijn niet afhankelijk van reserve-eenheden. En mogen dat ook niet worden.

Voor een meer realistische vergelijking biedt het reservistenbeleid van Groot-Brittannië uitkomst. De ontwikkeling van de *Britse High Readiness Reserve* (HRR) zou een blauwdruk voor de „Nederlandse Internationale Reserve” kunnen zijn.⁶

⁴ Voor de leesbaarheid van het artikel is gekozen voor de „hij”-vorm. Het spreekt echter voor zich dat in voorkomende gevallen ook „zij” dient te worden verstaan.

⁵ Het *Employers Support* is een begrip dat is ontleend aan het reservistenbeleid van andere NAVO-landen. Daar geldt het als een wezenlijk onderdeel van het beleid, omdat is aangetoond dat de driehoeksverhouding voor alle betrokken partijen winstgevend is. Zie voor het belang van het *Employers Support* ook de paragrafen „Internationale voorbeelden” en „Voorlopige conclusies” van dit artikel.

⁶ Zie voor de inhoudelijke aspecten van de HRR: Ministry of Defence, United Kingdom – *Britain's Reserve Forces. A Framework for the Future*. Ministry of Defence, Londen (1993)9-12 en 17-18.

⁷ Deze enquête werd in 1994 in opdracht van het Noorse ministerie van defensie uitgevoerd onder leden van de *Norske Reserveoffiserers Forbund* (Noorse Federatie van Reserve-Officieren). Gegevens ontleend aan: J.B. Grøgaard, E. Markussen en O.F. Ugland – *Perspectives on Participation. Competence, Willingness and Possibilities: Reserve Officers in the Norwegian Mobilization Force*. FAFO, Oslo (1994). In het bijzonder 30-35.

In Groot-Brittannië sluiten reservisten een vrijwillige overeenkomst met het ministerie van defensie, waarin zij zich beschikbaar verklaren voor een eventuele oproep. Het HRR-contract geldt voor één jaar en kan na afloop vernieuwd of beëindigd worden. Daarbij laat het Britse ministerie van defensie zich leiden door vraag en aanbod. Per definitie sluit de weigering van de reservist aan een oproep te voldoen verlenging van het contract uit. Op zijn beurt kan een reservist de overeenkomst nietig laten verklaren door redenen van persoonlijke aard (bijv. werk, familie, risico). Een dienstbetrekking zal maximaal negen à twaalf maanden duren (uitzending inclusief opleiding), waarbij de reservist dezelfde rechten en plichten heeft als zijn parate collega. Voor de niet opgeroepen HRR-reservisten wordt gedurende hun contractperiode een weddeverhoging voorgesteld. Naar verwachting zal de sterkte van de HRR uiteindelijk 3.000 à 5.000 man bedragen, op een totaal Brits reservebestand van 340.000 militairen.

Vooruitlopend op het peilen van de belangstelling onder Nederlandse reservisten kan een Noors onderzoek enig inzicht verschaffen. Een enquête onder Noorse reserve-officieren toont aan dat de interesse voor een meer actieve rol binnen de krijgsmacht afneemt naarmate de verplichtingen groter worden.⁷ De belangstelling blijkt afhankelijk van de rang en het verleden als reservist. Hoe hoger de rang en hoe groter de ervaring, des te meer interesse er bestaat voor een meer actieve deelname. Daarnaast toont het onderzoek aan dat het volgen van cursussen en oefeningen de belangstelling doet toenemen. Tenslotte blijken jeugdige reservemilitairen het meest geneigd zich actief voor de organisatie in te zetten. Belangrijkste conclusie in het rapport is dat de belangstelling van een reservist afhankelijk is van de door hem gevoelde betrokkenheid bij de krijgsmacht. In Nederland zou Defensie dit gevoel kunnen versterken door het stimuleren van functietrainingen en gestructureerde public relations (in-

dividuele informatie en voorlichting). Het Noorse onderzoek signaleert ook de belangrijkste struikelblokken; werk, studie en familie. Reservisten die een negatieve reactie verwachten van hun werkgever zijn het minst geneigd zich aan te melden. Een vergelijkbare houding kan worden waargenomen bij reservemilitairen met studieverplichtingen. Een derde obstakel ondervinden reservisten met meerdere kinderen in de leeftijdscategorie van 0-7 jaar. In dit verband verdienen enkele suggesties uit het Noorse onderzoek navolging in Nederland. Defensie zou bijvoorbeeld contact kunnen opnemen met Nederlandse werkgeversorganisaties en vakbonden, waardoor een positief klimaat voor het reservistenbeleid en het *Employers Support* wordt geschapen. Met het ministerie van onderwijs en wetenschappen kunnen afspraken worden gemaakt over flexibele regelingen voor studerende reservemilitairen. Tenslotte zou Defensie er goed aan doen de partner en familie van de reservist nog nadrukkelijker bij diens nationale of internationale taken te betrekken.

Het *Employers Support* staat of valt met een gezonde driehoeksverhouding tussen werkgever, krijgsmacht en werknemer. Het is in dat verband gewenst de werkgevers te verenigen in een overlegorgaan, hen uit te nodigen bij oefeningen en schadecompenserende maatregelen in het vooruitzicht te stellen. In het verlengde hiervan doet het Britse reservistenbeleid enkele bruikbare suggesties. Ter bescherming van de werknemer zijn werkgevers in Groot-Brittannië wettelijk verplicht een reservist na diens uitzending terug in dienst te nemen. Daarentegen heeft de werkgever de mogelijkheid een oproep ongedaan te maken, wanneer deze kan aantonen dat de reservist een nauwelijks te vervangen sleutelfunctie binnen het bedrijf bekleedt. Tenslotte stelt het Britse rapport voor werkgevers een vergoeding op basis van vooraf verstrekte gegevens toe te kennen. Hoewel deze kostenberekening snel en eerlijk is, blijkt deze manier door de uitgebreide administratie erg arbeidsintensief. Hoe dan ook, met het oog op

de werving van reservemilitairen zal Defensie zich als een redelijk alternatief moeten presenteren.

Opleiding op maat

De opleiding voor de reservisten is in de eerste plaats afhankelijk van het onderdeel waar zij worden geplaatst. De commandant van deze eenheid moet de scholing aanpassen op het specifieke takenpakket. Voor vredesmacht reservisten staat vast dat een deel van het opleidingstraject door het Centrum voor Vredesoperaties (CVV) wordt verzorgd. De andere zekerheid is dat de opleiding op het CVV per reservist zal verschillen. Met het oog op flexibiliteit en efficiëntie is het onnodig een actieve reservist te verplichten opnieuw de Algemene Militaire Opleiding (AMO) te volgen. Dit in tegenstelling tot toekomstige nieuwe reservisten, waarvan het merendeel geen militaire scholing heeft genoten. Voor de coördinatie en samenstelling van het traject is het Commando Opleidingen verantwoordelijk. Duur en inhoud van de cursus moet worden afgestemd op zowel de functie als het takenpakket. Het CVV wacht de uitdaging op maat gesneden opleidingen aan te bieden.

Evenals bij beroepsmilitairen mag echter niets aan het toeval worden overgelaten. Reservisten worden op gelijkwaardige basis uitgezonden. Bij een *roadblock* zal de lokale bevolking immers geen enkel onderscheid maken. Het is zaak de opleiding toe te spitsen op de individuele benodigdheden en het militaire verleden. Zonder daarbij essentiële aspecten uit het oog te verliezen. Bij de scholing van reguliere reservisten zou de nadruk op het opfrissen van vaardigheden moeten liggen, terwijl actieve reservisten slechts een voorgeschreven basispakket hoeven te volgen. Ook zullen burgers zonder militaire achtergrond bij aanstelling verplicht worden, als zogenaamde reservist-in-opleiding (RIO), een aangepast trainingsprogramma te volgen. Juist het militaire aspect dient bij de RIO's te worden benadrukt. Op deze individuele spe-

Tabel 2: Traject voor afroep reservisten

ONDERDEEL	1	2	3	4
<ul style="list-style-type: none"> ■ Opleiding reserve-eenheid/RIO → duur afhankelijk van commandant 	■	■	■	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Algemene Militaire Opleiding Vredesmachten (AMO-VM) → maximaal 4 weken ■ Functieopleiding (FO) → maximaal 4 weken ■ Voortgezette AMO Vredesmachten (Vamo-VM) → maximaal 2 weken ■ Systeemopleiding (SO) → maximaal 2 weken ■ Onderdeelsvorming Vredesmachten (OV-VM) → maximaal 2 weken ■ Afronding (AFR) → maximaal 1 week ■ Afwikkeling (AFW) → maximaal 1 week 	■	■	■	■
<ul style="list-style-type: none"> ■ Uitzending vredesmacht → maximaal 6 maanden 	■	■	■	■
<ul style="list-style-type: none"> ■ Debriefing en evaluatie (CVV) → maximaal 2 weken ■ Nazorg en afwikkeling → maximaal 2 weken 	■	■	■	■

- 1 = ex-reguliere afroep reservisten   ■ = volledig
 2 = ex-actieve afroep reservisten   ■ = gedeeltelijk
 3 = burger afroep reservisten
 4 = toekomstige vredesmacht reservisten

cialisten is *teambuilding* niet van toepassing.

Wanneer de oorspronkelijk voor dienstplichtigen ontwikkelde CVV-opleiding als basis wordt genomen, kan er voor de verschillende categorieën reservisten in grote lijnen een uitzendingstraject worden weergegeven (zie tabel 2). Voor alle categorieën is de Voortgezette Algemene Opleiding Vredesmachten (Vamo-VM) verplicht. Zonder dit onderdeel mogen

militairen niet worden uitgezonden. Voor burger afroep reservisten zou (een deel van) de Algemene Opleiding Vredesmachten (AMO-VM) zinvol zijn, terwijl zij tijdens de Functieopleiding (FO) hun specialisatie kunnen perfectioneren. Tijdens de FO zou het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen „Clingendael” gedetailleerde achtergrondinformatie kunnen verstrekken. De voor de overige categorieën verplicht

te stellen groepsgerichte onderdelen zijn voor de specialisten uit de burgermaatschappij weinig zinvol.

Afroep reservisten afkomstig uit de reguliere categorie hebben baat bij (een deel van) de Systeemopleiding (SO) en de Onderdeelsvorming Vredesmachten (OV-VM). In eerste instantie is het de bedoeling dat zij bestaande eenheden aanvullen. Voormalige actieve reservisten zouden slechts (een deel van) de OV-VM hoeven te volgen. Zij hebben dankzij hun deelname aan functietrainingen een voorsprong op hun reguliere collega's. Daarentegen biedt het CVV-traject een kant en klare opleiding voor toekomstige vredesmacht reservisten zonder militaire achtergrond. Evenals bij dienstplichtigen zou het doorlopen van de gehele opleiding hen voor uitzending kwalificeren. Voor alle categorieën reservisten bedraagt de maximale duur van uitzending zes maanden. Ook de afwikkeling zal identiek zijn.

Echter, met het oog op de debriefing en evaluatie is het wenselijk de militair te verplichten minimaal de eerste week na terugkeer in Nederland op het CVV door te laten brengen.

Inzetgebieden voor reservisten

Op dit moment is de Nederlandse krijgsmacht wereldwijd actief in het kader van een tiental crisisbeheersingsoperaties. Bij diverse vredesmissies lijkt een rol voor reservemilitairen te zijn weggelegd (zie tabel 3). Het grootste deel van het vredesmacht-contingent bevindt zich in 'en rond voormalig Joegoslavië. Namens IFOR ziet 1 (NL) Mechbat toe op de naleving van de Dayton-akkoorden: de gevechtstaken van het Regiment Limburgse Jagers in Bosnië zullen bij een toekomstig vergelijkbaar mandaat aan parate troepen voorbehouden blijven. Voor het vanuit Busovaca opererende Logistiek-Transportbataljon geldt een ander verhaal. Reserve-militairen zouden bij uitstek geschikt zijn voor de logistieke ondersteuning van de Nederlandse troepen, en de

transporttaak in het kader van de humanitaire hulpacties van de *United Nations High Commissioner for Refugees* (UNHCR). Zelf werft de VN al jarenlang chauffeurs uit de burgermaatschappij en Defensie zou dit voorbeeld kunnen volgen. Ook het geneeskundig en genie-personeel van de KL kan uit het reservebestand worden geselecteerd.

Bij de NAVO-operatie *Deny Flight* staat het afdwingen van het vliegverbod boven voormalig Joegoslavië centraal. Aan deze primaire taak kunnen uitsluitend beroespiloten een bijdrage leveren. Ten aanzien van het grond- en bewakingspersoneel van de KLu en KL is een rol voor reservisten zeer wel denkbaar. Zo kan ook voormalig KM-personeel de bemanningen van de twee aan de maritieme NAVO/WEU-operatie *Sharp Guard* deelnemende KM-schepen aanvullen. Reserve-officieren zijn geschikt om de Nederlandse waarnemers in het kader van de *United Nations Transitional Authority in Eastern Slovenia (Untaes)* en de *United Nations Peace Forces (UNPF)* af te lossen.

Dit geldt ook voor de missie van de ECOMYU, die zich vanuit Zagreb toelegt op humanitaire activiteiten in voormalig Joegoslavië. Temidden van de Nederlandse waarnemers die het overleg tussen lokale, civiele en militaire autoriteiten in goede banen proberen te leiden, zijn inmiddels reeds twee reserve-officieren werkzaam. Daarnaast kan de inzet van reservisten betrekking hebben op diverse staf- en verbindingsfuncties op de Balkan. In Mostar houdt zich KMar-personeel in EU/WEU-verband bezig met het toezicht op de openbare orde en de training van lokale politie. Tot dusver gelden politiediensten als een parate taak, maar het zou zinvol zijn te onderzoeken in hoeverre bij de politie werkzame ex-marechaussees kunnen worden ingezet. Een opfriscursus bij de Rechercheschool van het Opleidingscentrum Koninklijke Marechaussee (OCKMar) in Apeldoorn, gekoppeld aan scholing op het CVV, zou deze reservemilitairen afdoende kwalificeren. Voorlopig kan uitslui-

Tabel 3: Inzet van reservisten bij huidige vredesmissies (1996)

NAAM (IGO)	INZETGEBIED (DUUR MISSIE)	TAKENPAKKET NEDERLAND	A	B	C
IFOR (NAVO)	Bosnië-Herzegovina (sinds 1995)	- gevechtstaken	KL	6	nee
		- transport	KL	6	ja
		- logistiek	KL	6	ja
		- waarnemen	*	6	ja
		- genie	KL	6	ja
		- geneeskundige dienst	KL	6	ja
		- verbindingen	*	6	ja
- politiediensten	KMar	6	nee		
- staffuncties	*	6	ja		
<i>Deny Flight</i> (NAVO)	ex-Joegoslavië (sinds 1993)	- naleving vliegverbod	KLu	6	nee
		- grondtaken	KLu	6	ja
		- veldpost	KL	6	ja
		- politiediensten	KMar	6	nee
<i>Sharp Guard</i> (NAVO/WEU)	Adriatische Zee (sinds 1992)	- naleving wapen- en handelsembargo's	KM	6	ja
Untaes/NPF (VN)	Kroatië (sinds 1995)	- waarnemen	*	6	ja
		- staffuncties	*	6	ja
		- verbindingen	*	6	ja
ECMMYU (EU)	Kroatië, Servië en Bosnië-Herzegovina (sinds 1991)	- waarnemen	*	6	ja
		- verbindingen	KL	6	ja
		- chauffeurs	KL	6	ja
		- politiediensten (EU/WEU)	KMar	6	nee
Unmih (VN)	Haïti (sinds 1995)	- politiediensten	KMar	6	nee
Unavem III (VN)	Angola (sinds 1995)	- waarnemen	*	6	ja
		- politiediensten	KMar	6	nee
OVSE (OVSE)	Moldavië (sinds 1993)	- verbindingen	KL	6	ja
CMac (VN)	Cambodja (sinds 1991)	- explosieven opruiming	KL	6	nee
Untso (VN)	Israël (sinds 1948)	- waarnemen	*	12	nee

A = verantwoordelijk krijgsmachtsonderdeel

(* = KL, KLu, KM en/of KMar)

B = duur van de uitzending in maanden

C = inzet van reservemilitairen/eenheden

tend paraat KMar-personeel namens de *United Nations Mission in Haiti* (Unmih) worden ingezet. Vandaar dat bij de Afrikaanse missie van de krijgsmacht, de *United Nations Angola Verification Mission III* (Unavem III), slechts de KL-waarnemers voor aflossing door reservisten in aanmerking komen – ook naar Angola wordt vooralsnog paraat KMar-personeel uitgezonden. Toch liggen hun werkzaamheden als *United Nations Civilian Police (UNCivpol)* feitelijk dich-

ter bij het takenpakket van de reguliere Nederlandse politie.

Sinds 1993 maakt één Nederlandse verbindingsofficier deel uit van de Moldavische vredesmissie van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). De inventarisatie van de militaire situatie zou echter tot de mogelijkheden van een (burger)-sectorspecialist behoren. Deelname van reservisten aan het *Cambodian Mine Action Centre* (Cmac), onderdeel van Untac, is uit-

gesloten. Twee KL-specialisten houden zich in Cambodja bezig met het opruimen van explosieven en deze taak zal in de toekomst aan de experts van de Explosieven Opruimingsdienst worden overgelaten. In het kader van de langstlopende VN-missie, de *United Nations Truce Supervision Organization* (Untso), levert Nederland sinds 1948 onafgebroken vijftien officieren. Tot hun takenpakket behoort het observeren van de tussen Israël en Syrië afgesproken bestandlijnen op de Golan-hoogvlakte en waarnemingsmissies in Zuid-Libanon en de Gaza-strook. De duur van de uitzending – twaalf maanden – maakt de inzet van reserve-officieren onwaarschijnlijk.

Voorlopige conclusies

In samenwerking met het ministerie

van buitenlandse zaken bestudeert Defensie momenteel de voorwaarden voor deelname aan een nieuwe vredesmissie. Nederland heeft zich in beginsel bereid verklaard troepen te leveren aan een (nieuwe) vredesmacht voor de Golan-hoogvlakte. Of het ook daadwerkelijk tot de uitzending van enkele honderden militairen komt, is afhankelijk van de Syrische president Hafiz al-Asad. Slechts na Asads instemming met een Syrisch-Israëliisch vredesverdrag zou de *United Nations Disengagement Observer Force* (Undof), sinds 1974 actief op de Golan, nieuw leven ingeblazen kunnen worden. Met de duur van de IFOR-missie nog in nevelen gehuld – de Amerikaanse tijdslimiet van één jaar is immers weinig realistisch – zal een nieuwe grootschalige missie wederom het nodige van de parate troepen vragen. Gelet op de nieuwe prioriteiten van de krijgsmacht en de af-

name van de troepensterkte, komt de inzet van reservemilitairen als geroepen. In principe ligt voor de gemiddelde reserve-officier een uitzending als waarnemer, verbindingsofficier of specialist in het verschiet. Reservisten met een lagere rang maken de meeste kans op uitzending bij deelname van een logistieke- of transporteenheid. Het inzetten van reservemilitairen biedt Defensie tal van voordelen. Reservisten zijn zowel flexibel (afhankelijk van vraag en aanbod) als doelgericht (op basis van specialismen) inzetbaar, waardoor kan worden ingespeeld op parate problemen. Naast een frisse wind door de „militaire” wereld, betekent de inzet van vier categorieën reservisten een afname van de door vele beroepsmilitairen gevoelde rotatiedruk. Strikt toegepaste criteria kunnen een perspectiefrijk reservistenbestand opleveren, naar internationaal voorbeeld. Ter bescherming van de reservemilitair moet de beroeps duidelijk worden gemaakt dat deze ontwikkeling geen enkele bedreiging vormt. Inzet van reservisten betekent geen uitholling van parate taken, maar juist een aanvulling. Alles is er aan gelegen een klimaat te scheppen, waarin beroeps en reservist als elkaars gelijke worden gezien. In het licht van de toekomstige samenwerking is een collegiale omgang onontbeerlijk. Met een op maat gesneden opleiding zullen reservemilitairen afdoende gekwalificeerd zijn om internationaal ingezet te worden. Het succes van een nieuw reservistenbeleid is afhankelijk van een constructieve driehoeksverhouding tussen werkgever, krijgsmacht en werknemer. Defensie zal de werkgever ervan moeten overtuigen dat positieve ervaringen van de reservist-werknemer ook in diens voordeel uitpakt. Terugkeer van een gelouderde werknemer werpt op de werkvloer zijn vruchten af. Vandaar dat de uitwerking van het *Employers Support* prioriteit verdient; met een doordachte publiciteitscampagne moet het bedrijfsleven voor dit concept worden gewonnen. Het *Employers Support* vereist een op zichzelf staande studie. Invalshoeken

Literatuur

- H. Amersfoort – Exit dienstplicht. Terugblik en vooruitblik. *Militaire Spectator* 165(1996)(2)80-85.
- J. Ballast – Vrijwilligers zijn prima geschikt voor VN-taken. *de Volkskrant* (1995)(15 december).
- Bundesministerium der Verteidigung – *Konzeption für die Reservisten der Bundeswehr 1994*. Bundesministerium der Verteidigung, Bonn (1994).
- P.C. Dijkgraaf – Vrijwilliger VN ontbeert bescherming. *de Volkskrant* (1995)(21 december 1995).
- W. van Dullemen – Operationeel-logistische ervaringen in Bosnië-Herzegovina. *Militaire Spectator* 164(1995)(6)266-272.
- Directie Personeel Koninklijke Landmacht – *Informatiebundel Crisisbeheersings Operaties*. DPKL, Den Haag (1995).
- J.B. Grøgaard, E. Markussen en O.F. Ugland – *Perspectives on Participation. Competence, Willingness and Possibilities: Reserve Officers in the Norwegian Mobilization Force*. FAFO, Oslo (1994).
- Korps Nationale Reserve – *Geef je vrije tijd aan vrede en veiligheid*. z.p. (augustus 1994).
- D.A. Leurlijk – De „Rapid Reaction Force”. Verlengstuk van Unprofor’s peacekeeping-missie en model voor de toekomst. *Internationale Spectator* 49(1995)(10)546-550.
- Ministry of Defence, United Kingdom – *Britain’s Reserve Forces. A Framework for the Future*. Ministry of Defence, Londen (1993).
- Ministry of Defence, Denmark – *The Danish Reaction Brigade. Why-How-Where?*. Ministry of Defence, Kopenhagen (1993).
- G. de Nooy en M. de Weger – Het CJTF-idee, wat doen we ermee? *Atlantisch Perspectief* 7(1995)(7)12-16.
- C.J.P. Peek – Tango 9 in het voormalige Joegoslavië. Impressies uit de praktijk van de Bravo-compagnie van het 1 (NL/BE) VN Transportbataljon. *Militaire Spectator* 164(1995)(6)257-265.
- H. Vermaas – 1 (NL) VN Verbindingsbataljon in 1992. De oprichting, de ontplooiing en de inzet (2. slot). *Militaire Spectator* 164(1995)(6)279-289
- United Nations – *The Blue Helmets. A Review of United Nations Peacekeeping*. United Nations Department of Public Information, New York (1990).

zijn er voldoende. Zo zou Defensie een samenwerkingsverband met transportbedrijven kunnen aangaan, waarbij Defensie de opleiding van de chauffeurs voor haar rekening neemt. Na afloop van de militaire contractperiode treedt dit personeel in dienst van het transportbedrijf, dat zodoende de beschikking krijgt over ervaren chauffeurs. Op haar beurt zou Defensie op afroep over de chauffeurs (en eventueel zelfs hun trucks) kunnen beschikken. Ditzelfde scenario kan worden toegepast op bewakingsbedrijven, luchtvaartmaatschappijen, bouwbedrijven, of de diverse aan Defensie gerelateerde organisaties.

Het belangrijkste wapen in de „slag” om de reservist is een positief imago. Wanneer Defensie erin slaagt zich als redelijk alternatief te presenteren, zal de interesse van de reservemilitair en van diens werkgever en familie worden gewekt. Daarbij past in de eerste plaats een open karakter. Zo zouden academici bijvoorbeeld stageprojecten bij de Operationele Staf, Koninklijke Militaire Academie, Koninklijk Instituut Marine of het Instituut Defensie Leergangen kunnen worden aangeboden, waarmee tegelijkertijd een bron aan toekomstige reserve-officieren wordt aangeboden. Ten tweede zal Defensie de beeldvorming

van de krijgsmacht doelbewust moeten sturen. Daarvoor vormen gedisciplineerde en professionele public relations de basis. Zonder een positief imago is het aanleggen van een reservistenbestand bij voorbaat kansloos. En dat zou een gemiste kans zijn. Immers, de drie uitgezonden reserve-officieren zijn wegbereiders voor de inzet van reserve-eenheden op steeds grotere schaal.

De internationale ontwikkelingen dwingen politiek, bedrijfsleven en krijgsmacht tot bezinning. Een herijking van het Nederlandse defensiebeleid is onvermijdelijk geworden. ■

Een onmisbare schakel

Het Rode Kruis in Indonesië 1945-1950

dr. L. van Bergen - Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, Nijmegen

Er komt tegen twaalf uur bericht binnenvan dat er op de post Boearan twee gewonden zijn. Het zijn inlanders. Ik kan daar niet aan wennen. Als er twee Hollandse jongens gewond zijn, vliegen we er hals over kop naar toe. Nu is de instructie: eerst eten.

Ant.P. de Graaf, *Brieven uit het veld. Het vergeten leger thuis*, Franeker (1989) 23

Waar oorlog is, waar wordt gestreden, vallen doden en gewonden, worden mensen vaker ziek dan normaal, raken soldaten en burgers psychisch uit hun normale doen. Medische hulpverlening is dan ook een onlosmakelijk onderdeel van de oorlogvoering, zo ook in Indonesië ten tijde van de zogenoemde politionele acties. Die hulp werd door een veelheid aan organisaties geboden, maar hoofdrolspeler was naast de militair geneeskundige dienst (MGD) en de Dienst Volksgezondheid (DVG), een aantal Rode-Kruisverenigingen. Op hen zal in het onderhavige artikel het leeuwendeel van de aandacht zijn gericht. Vragen die gesteld en hopelijk bevredigend zullen worden beantwoord zijn: Wat deden deze verenigingen? Naar welke

(alle?) hulpbehoevenden ging hun aandacht uit? Hoe was de hulpverlening georganiseerd? Werkten de diverse verenigingen samen of naast elkaar? Ontkwamen de in principe neutrale en a-politieke Rode-Kruisverenigingen in deze jaren van opgezweept nationalisme en dreigend verlies van het Nederlandse wingewest aan politieke beïnvloeding?¹

Rode-Kruiswerk in de archipel

Wat waren precies de taak en de activiteiten van het Rode Kruis in Indonesië. Ik beperk me hier tot het Nederlandsche (NRK) en het Nederlandsch-Indische Roode Kruis (NIRK), dat overigens eind 1947 zijn naam in Nerkaï, Nederlandse Rode Kruis, afdeling Indonesië, zou veranderen. Het *Palang Merah Indonesia* (PMI) zal later nog aan bod komen. Het *Comité International de la Croix Rouge* (CICR) hield zich voornamelijk bezig met toezicht op het naleven van de regels van de Geneefse Conventie. In dat kader voerde het bijvoorbeeld in 1949 kampinspecties uit, waarvan de rapporten voor de Nederlandse autoriteiten uiterst nadelig uitvielen. Met name het kamp *Siantar* behaalde een zware onvoldoende. Het rapport van CICR-gedelegeerde Lehner, sprak onder meer van ernstige lichamelijke mishandeling van de gevangenen. De Nederlandse autoriteiten spraken Lehnert constatering tegen. Hij zou zijn werk niet objectief en neutraal hebben uitgevoerd. KNIL-majoor Scholten wees er bovendien

op, dat ook een PMI-delegatie Nederlandse kampen had bezocht en positief had geoordeeld, hetgeen toch vreemd was aangezien van een Republikeinse commissie – zoals het PMI duidelijk werd gezien – „toch zeker verwacht (mag worden) dat zij fel anti-Nederlands is en bepaaldelijk uit op het zoeken van fouten aan onze zijde”.² Hoe het ook zij, feit is dat CICR-rapporten – voor zover de inhoud al bekend werd – vrijwel altijd zijn tegengesproken. Meestal echter omdat zij een te mild, in plaats van een te hard oordeel zouden hebben geveld.

Terug dus naar het NRK en het NIRK/Nerkai. De diverse vanuit Nederland ondernomen activiteiten, werden voorbereid door de Oostindische Kamer (OIK). De door haar uitgezonden medewerkers vormden de Missie van het Nederlandsche Roode Kruis, die in Indië nauw met het in december 1945 officieel heropgerichte NIRK samenwerkte. De plaatselijke Rode-Kruisverenigingen die daarvoor al actief waren, werden reeds NIRK genoemd. De Missie bleef tot 1950 zelfstandig, en ook haar medewerkers, ook die die aan NIRK, MGD of DVG waren uitgeleend, bleven onder gezag staan van de vertegenwoordiger van het NRK in Indonesië. Oorspronkelijk was het de bedoeling geweest dat de activiteiten in 1948 zouden kunnen worden beëindigd, maar zelfs ondanks de twee extra jaren aanwezigheid moest in 1950 worden geconstateerd dat de gezondheidssituatie nog steeds bij lange na niet optimaal was, en moest worden toegegeven dat de plannen veel te ambitieus

¹ Voor de tijd direct na de oorlog, zie voornamelijk: Leo van Bergen, *Hulp als middel*, in: E. Touwen, P. Groen (red.), *Tussen Banzai en Bersiap*, Den Haag 1996.

² Algemene secretarie 1942-1950, nr. 3766, O.M. Lehner, *Rapport kamp Belawan en Siantar*, 15-11-1949; idem, J.J. Mojet (gen. maj. KNIL), 23-11-1949; idem, P. Scholten (genmaj) aan kabinet legercommandant, 17-11-1949; idem, P. Hendriksz (maj. KNIL) aan kabinet legercommandant, 12-12-1949.

Schema hulpverlening

– 1e lijn:

MGD - directe hulp, trekt verder met leger.

– 2e lijn:

Rode Kruis mobiele team - neemt taak MGD over, verleent iets uitgebreidere zorg, kijkt ook meer naar de burgergewonden en -zieken, maakt kamp klaar voor meer permanente hulp, blijft één à vier maanden op dezelfde plaats.

– 3e lijn:

DVG - neemt taak over van mobiel team, nadat dit weer achter het leger is aangetrokken, biedt de meer permanente hulp.

waren geweest. Zo had men bijvoorbeeld van de geplande 160 sociaal-medische teams er slechts twintig kunnen formeren.³

In de eerste weken na de Japanse overgave lag de hoofdtaak van het NRK bij de hulp aan de bevolking; later verplaatste het zwaartepunt zich naar de hulp aan de ex-geïnterneerden. Pas toen die hulp overbodig werd, kwam de burgerbevolking weer meer in het vizier. Ziekenhuizen en EHBO-posten werden ingericht, gaarkeukens opgezet, tuberculose bestreden. Volgens een schatting van het Nerkai kwam in 1947 90% van de hulp ten goede aan de bevolking. Zij werd voornamelijk uitgevoerd door de mobiele teams, direct achter en bij het leger, en door de plaatselijke Rode-Kruisafdelingen in de diverse poli-

klinieken. Dit waren er begin 1947 37, verdeeld over het gehele bezette gebied. Door mobiele ambulances kon nog hulp worden verleend op 150 buitenposten. Overigens werden de drukbezochte poliklinieken niet allemaal gecontroleerd door DVG, MGD of Rode Kruis. De meeste werden beheerd door *mantri*'s, inheemse verplegers.⁴

Doordat de mobiele teams in de nabijheid van het leger opereerden, werd hun arbeidsterrein bij de twee politionele acties telkens aanzienlijk uitgebreid. Zo kreeg het Rode Kruis na de tweede actie de zorg voor zo'n 25 miljoen mensen extra. Hiervoor werden elf extra teams geformeerd. Deze speelden zo'n cruciale en centrale rol in de hulpverlening door het Rode Kruis, dat enige aparte aandacht geen overbodige luxe is.

Mobiele teams

De mobiele teams ressorteerden niet volledig onder de Rode Kruis-medische dienst. De supervisie werd uitgevoerd door de chef van die dienst tezamen met de secretaris van de medio 1946 (de in de bronnen aangegeven data lopen uiteen van april via 13 juli tot oktober) opgerichte Medische Coördinatie Raad (MCR), waarover zo dadelijk meer. Doel en taak van de teams waren in eerste instantie het regelen van huisvesting, bevoorradings, zorg voor hygiëne, onderwijs, *welfare* en voorlichting daar waar

hulp werd gevraagd of waar inspectie duidelijk maakte dat hulp noodzakelijk was. In het begin van 1946 kwam de medische hulp aan de bevolking in gebieden waar geen of niet voldoende verzorging aanwezig was, op de voorgrond te staan. Dit betrof voornamelijk poliklinische verzorging. Waar dat niet mogelijk was, werd rondgereisd. Het animo onder Nederlandse artsen en verpleegkundigen om deel te nemen aan een mobiel team was overigens niet erg groot; dat heeft natuurlijk gevolgen gehad voor die hulpverlening.

De teams waren in feite opgericht om het vacuüm tussen de onmiddellijke, maar vluchtige hulpverlening van de MGD en de late, maar min of meer permanente hulp van de DVG op te vullen. De MGD gaf het werk over aan de mobiele teams, die de boel organiseerden en weer overgaven aan de DVG zo gauw als die voldoende personeel had verzameld. Er werd naar gestreefd om minstens enkele maanden op één plek te blijven, zodat niet al het gedane werk voor niets zou blijken. Al met al varieerde de tijd dat de teams op één plek bleven van vijf weken tot zestien maanden.⁵ Toch is het zeer zeker voorgekomen dat de mobiele teams weer achter het leger aantrokken op een moment dat de DVG nog niet in staat was het werk over te nemen. Zo is het ook voorgekomen dat een gebied, ondanks de militaire bescherming, nog niet veilig genoeg werd geacht voor de mobiele teams, terwijl de MGD alweer was vertrokken.⁶

De poliklinieken van de mobiele teams, op het hoogtepunt zestien, werden tussen maart 1946 en maart 1948 door 2.500.000 mensen bezocht, die ongeveer 3.500.000 behandelingen ondergingen. Om een indruk van zo'n polikliniek te geven: het veldhospitaal van team IV, onder leiding van L.D.J. Reeser, bestond uit een Java-zaal en een Sumatra-zaal voor militairen, respectievelijk veertig en zestien bedden groot; een Borneo- en een Groote-Oost-zaal voor inheemse patiënten (twaalf en ruim veertig bedden), alsmede een Onrust-zaal voor „terroristen”. Bovendien waren er nog

³ *Verslag buitengewone algemene vergadering van de vereniging het Nederlandsche Roode Kruis* (24-10-1947) 111.

⁴ Officiële bescheiden, XII, nr. 41: *Verslag Gerritsen*, 54-57, 57.

⁵ Directoraat-Generaal volksgezondheid, nr. 1224: *Overzicht over de organisatie 'Inspectie en Mobiele Teams' NRK, afd. Indonesië*. 455; P.W.L. Penris, 'Medische bevolkingshulp in Indië', TSG, 30-11-1946, 292-297, 293; idem, 'Artsen voor Indië', NTvG, 91 (1947), IV, 2867-2868, 2868.

⁶ Ministeries van AOK en AZ, I064: *Rapport omtrent de werkzaamheden van de afdeling Inspection and Mobile Teams van het NIRK, medio (1949) 5-6*.

⁷ 'Uit het dagboek van team IV', NRK, okt. 1946; *Eindverslag van de werkzaamheden van het Nederlandsche Roode kruis, gedurende vele jaren in Nederlandsch-Indië verricht*. (2p, 2d) (±1950), 16 (28).

vier isoleerkamers voor besmettelijke zieken. Van de gemiddeld 140 patiënten waren twee van de drie burger.⁷ Mei 1949 werden de teams van het Nerkaï overgeplaatst naar de Missie van het NRK. Onder invloed van de bezuinigingen liep het aantal spoedig tot vijf terug.⁸

Medische Coördinatie Raad

De kort genoemde MCR werd opgezet omdat Van Mook zich zeer terecht zorgen maakte over de coördinatie tussen de vele verenigingen werkzaam op het terrein van de medische en/of sociale hulpverlening. Hij vormde de tegenhanger van de Nederlandse Medische Coördinatiecommissie (MCC). Zijn taak was enige uniformiteit te brengen in de zeer uiteenlopende voorwaarden, waaronder het in diverse categorieën in te delen uit Nederland overgekomen personeel werkzaam was, alsmede de samenwerking te bewerkstelligen tussen de gezondheidsdiensten van het KNIL en de zeemacht, de DVG en de medische dienst van het NIRK. Lid werden de hoofden van de MGD van het KNIL en de zeemacht, van de DVG,

van de NIRK-medische dienst, alsmede de vertegenwoordiger van het NRK, Doorenbos. Voorzitter werd P.M. van Wulfften Palthe. Tegen de wens in van de Nederlandse inspecteur van de militair geneeskundige dienst, generaal Daubenton, droeg de MCR geen militair karakter. Daubenton had graag gezien dat de militaire status van het Rode-Kruispersoneel (NIRK zowel als NRK) over de gehele gezondheidsdienst zou worden uitgebreid. Het tegengestelde zou het geval zijn.⁹

Gedeeltelijke demilitarisering van het Rode kruis

In mei 1946 berichtte de toenmalige minister van oorlog aan het hoofdbestuur van het NRK, dat het voor de hulpverlening door het Rode Kruis, althans voor de afdelingen die nauw met de MGD samenwerkten, noodzakelijk was militaire rangen te verstrekken. De daarbij behorende onderscheidingen dienden echter achterwege te blijven bij artsen die niet door de koningin tot officier waren benoemd, aangezien zij geen of niet voldoende weet hadden van de plichten en rechten die deze onderscheidingen met zich meebrachten.¹⁰ Deze reeds gedeeltelijke opheffing van de militaire status van het Rode-Kruispersoneel, ging echter nog niet ver genoeg. In september 1946 schreef Spoor, behalve legeraanvoerder ook hoofd gezondheidsdiensten, aan de minister van oorlog dat „de oogenschijnlijk militaire status van het Rode-Kruispersoneel in Nederlandsch-Indië aanleiding (had) gegeven (...) tot ongewenste verwickelingen en gevoeligheden”. Dit gecombineerd met het gegeven dat het veelal niet eens officieel officieren betrof, deed Spoor, enkele maanden na de oprichting van de niet-militaire MCR, beslissen ook het Rode-Kruispersoneel te demilitariseren. Een besluit dat enkele bestuurders van het in 1941 bij gouvernementsbesluit officieel gemilitariseerde NIRK tegen de borst stuitte.¹¹ Ten tijde van de demilitarisering van het Rode Kruis in het algemeen,

werd daardoor de militarisatie van de mobiele teams – ofschoon in zekere zin autonoom, wel degelijk onderdeel van het NIRK – doorgezet. Spoor, overigens allesbehalve een tegenstander van innige samenwerking tussen Rode Kruis en MGD, achtte dit echter geen goede zaak. Militarisering was ongewenst, omdat het de broodnodige Indonesische en Chinese hulpkrachten zou afstoten in plaats van aantrekken.¹²

De moeilijkheid bij de demilitarisering van het Rode Kruis was dat zij ook weer niet te ver mocht gaan, omdat het anders niet meer onder de beschermende bepalingen van de Geneefse Conventie zou vallen. In tegenstelling tot de eerste (1864) was in de tweede (1906) en derde conventie (1929) wél expliciet sprake van de Rode-Kruismedewerkers. (De eerste sprak enkel en alleen over de MGD.) Toch waren de Geneefse regels alleen van toepassing op hen die *door de militaire autoriteiten* waren gerechtigd het rode kruis op de arm te spelen. Dit was de MGD. De vrijwillige hulpverlening, later naar het teken Rode Kruis genoemd, was alleen gerechtigd het teken te gebruiken, mits zij zou luisteren naar de wensen van de legeraanvoerders. Een algehele demilitarisatie zou de enigszins bizarre consequentie kunnen hebben, dat nota bene de medewerkers van het Rode Kruis zelf, niet meer zouden zijn gerechtigd het rode-kruistekenen te dragen. De oplossing werd daarin gevonden, dat ondanks een lossere band tussen leger/MGD en Rode Kruis, op wens van het NIRK, de Rode-Kruismedewerkers bleven onderworpen aan de militaire wetten en reglementen. Bovendien zou voor afzonderlijke militaire activiteiten, delen van het Rode Kruis tijdelijk weer geheel kunnen worden gemilitariseerd.¹³

Behalve dat een gemilitariseerd NIRK ongewenst werd geacht, werd het ook onnodig bevonden. Voor de nodige discipline onder het Rode-Kruispersoneel zou de burgerdienstplicht immers ook kunnen zorgdragen. Invoering daarvan vond men dan ook onmisbaar, bovenal omdat zo een

⁸ De Oost-Indische Kamer, *Directieverslag Nederlandsche Roode Kruis 1949* (z.p., z.d.), 58; Eindverslag van de werkzaamheden, 17 (29).

⁹ Kabinet legercommandant Indonesië, 4.1: Medische toestanden en verzorging, J.W. Wolff aan gouv. gen., 2-4-46; idem, Ontwerpbesluit, april 1946; Directoraat-Generaal volksgezondheid, nr. 1216: Doorenbos, Verslag van het NRK in Indië, 1-10-45 – 1-10-46, 28; H.C.J. Brenkman, Overheidszorg voor de volksgezondheid in Indonesië TSG, 15-8-1947, 231-232, 231; E. Kits van Waveren, „De artsenpositie in Indonesië” NTvG, 91 (1947), IV, 3430-3469, 3459.

¹⁰ Kabinet van de legercommandant Indonesië 1945-1950, 33.2 Status Rode Kruis: Minister van oorlog aan HB-NRK, 7-5-1946.

¹¹ Kabinet van de legercommandant Indonesië, 1945-1950, 33.2 Status Rode Kruis: Spoor aan min. van oorlog, sept. 1946: Eindverslag van de werkzaamheden, 14 (26).

¹² Kabinet van de legercommandant Indonesië, 1945-1950, 33.2 Status Rode Kruis: Spoor aan voorzitter MCR, 18-10-1946; idem, 4.1 Medische toestanden en verzorging: J.W. Wolff (DVG) aan Spoor, (2-4-1946) 9 2-3.

eind aan de personele tekorten kon worden gemaakt. De arts Rijkels voegde hieraan toe dat de civiele conscriptie, die onder meer betekende dat er geen particuliere praktijk meer mocht worden gehouden, tevens het voordeel had dat dan geen buitenlandse artsen hoefden te worden aangehouden om eventuele tekorten in het personeelsbestand aan te vullen.¹⁴ Hierop wordt later nog teruggeko-

men. De band tussen Rode Kruis en leger werd dus niet geheel en al verbroken. Dit kon ook niet aangezien het de bedoeling van de mobiele teams was met het leger op te rukken, om zo spoedig mogelijk hulp aan de „bevrijde” bevolking te verlenen. De teams verleenden hulp in gebieden nadat die door het Nederlandse leger waren veroverd en beveiligd. Op hun tochten werden de teams daarbij ter beveiliging door legereenheden geëscorteerd. Bovendien werd constant met de militaire artsen, van wie het werk dus werd overgenomen, samengewerkt. De samenwerking was zelfs bij tijd en wijle zo nauw, dat de chef van de MGD, Ph. Simons, niet eens meer van een zelfstandig Rode Kruis sprak. De eind 1946 aanwezige veertig Rode-Kruisartsen werkten of bij de DVG, of bij de MGD.¹⁵ Dit kan tot gevolg hebben gehad dat Rode-Kruis-

medewerkers zelfs in naam geen neutrale, humanitaire hulpverleners meer waren, aangezien MGD'ers, overigens hooguit incidenteel onder protest, regelmatig ook voor puur militaire taken zijn ingezet. Nog afgezien van het feit dat gewonde peloppers sowieso niet mochten worden geholpen – slechts TNI'ers in uniform en burgers – moest wegens gebrek aan mankracht verplegend personeel soms optreden als brenschutter of als opwerper van stellingen. Ant. P. de Graaff citeerde MGD'er Wim Huys die had geschreven dat „ze in Poerwokerto als gewone infanterie-soldaten dienst moeten doen; mee als bewaking, op acties en patrouilles en bovendien 's nachts op wacht”. De Graaff: „Voor hun MGD-taak blijft er dus weinig ruimte”.¹⁶

Vanzelfsprekend was de voornaamste taak van de Rode-Kruis-teams, de zorg voor gewonde soldaten. Hier hield de hulpverlening aan de strijders echter niet op. Tevens zegde het Rode Kruis toe zorg te dragen voor de geestelijke gezondheid van de lichamelijke fitte militair van zowel KL als KNIL, en aan pogingen het moreel van de krijgsmacht hoog te houden.¹⁷ De instantie die hiervoor zorg droeg was de in september 1947 opgerichte Biam (Bemiddeling Individuele Aangelegenheden van Militairen), een samen-

werkingsorgaan van het NRK met de sociale dienst van het leger. De bedoeling was „in de ruimste zin de jongens van het Nederlandse leger, te helpen bij hun moeilijkheden en hen van vele zorgen te ontlasten”.¹⁸ De Biam werkte weer samen met de sociale dienst van het ministerie van oorlog in Den Haag. Van daaruit werden kwesties die om een oplossing in de woonplaats van de militair vroegen doorgespeeld aan een comité van de Nationale Inspanning Welzijnsvoorziening Indië (Niwin), waarin een groot aantal organisaties zetelden, waaronder het NRK.¹⁹ Geen wonder dat in het *Eindverslag van de werkzaamheden van het Nederlandsche Rode Kruis in vele jaren in Nederlandsch-Indië verricht*, kon worden geschreven dat, ondanks alle demilitarisering, de marine- en legerinstanties het Rode Kruis zeer welgezind waren en het te allen tijde op hun medewerking kon rekenen.²⁰

Fricities in hulpverleningsland

Toch was er af en toe zeer zeker sprake van frictie en onenigheid tussen leger/MGD, overheid en Rode Kruis. Door de bank genomen waren zij terug te voeren op het gebrek aan van alles en nog wat zoals medicijnen, personeel en tijd. De vragen wie wat kreeg en wanneer, en hoe het best met de schaarse spullen kon worden omgesprongen, zodat de nadelige effecten van de tekorten zo gering mogelijk waren, werden niet altijd door elke instantie eensluidend beantwoord.²¹

Soms gingen de fricties verder. Een enkele maal werden leden van het Rode Kruis van corruptie beschuldigd. Rode-Kruis-teamleidster mevr. Steenbergen schreef een vernietigend rapport over het functioneren van de MGD. Volgens een door de MGD zelf ingesteld onderzoek berustte dat echter deels op „onwaarheid” en deels was het sterk overdreven.²² Simons liep niet over van bewondering voor Rode-Kruis-teamleider Wicherts. Deze had eind 1948 het bevel gekregen

¹⁴ Kabinet legercommandant Indonesië 1945-1950, 98 Status Rode Kruis-personeel: Spoor aan gouv. gen., 19-12-1946, 1; Procureur-generaal Nederlandsch-Indië, nr. 736: A.H.C. Gieben, dir. gen. justitie, aan gouv. gen., 13-2-1947.

¹⁵ Kabinet legercommandant Indonesië 1945-1950, 4.1 Medische toestanden en verzorging: Wolff aan Spoor, 2-4-1946, 2-3; R.K. Rijkels, 'Medische indrukken uit Indië', in: *TSG*, mei 1946, 70-73, 70; Jacques de Wit, *Arts in oorlog*, Het medische en humanitaire beleid in Indonesië 1946-1947 (Rotterdam, ongep. man., 1994) 8.

¹⁶ Ministeries van AOK en AZ, 1064: Rapport omtrent de werkzaamheden van de afdeling *Inspection and Mobile Teams* van het NIRK, (voorjaar 1946, 5; *Herinneringen van H.A. Wicherts*, (Den Haag, ongep. man, 1974), 47, 54, 61; 'In Patjet gestrand. Op stap met een mobiel team', NRK, febr. 1947; *Officiële bescheiden*, IV, nr. 297: Verslag Abbenhuis, medio 1946, 558; Ph. Simons, 'De geneeskundige taakverdeling in Indië kort voor en ter-

stond na de oorlog', *NTvG*, 90 (1946), III, 870-873, 873.

¹⁷ De Graaff, a.w., 50; cit: a.w., 44; ook: a.w., 49; Dit leidde er bijvoorbeeld toe dat een tandarts-assistent eens zes inlanders neerschoot, zonder zich te hebben vergewist of zij met vijandelijke activiteiten bezig waren. De vijf zwaargewonden gaf hij daarop een „genadeschot”. De lichtgewonde moest hij op last van de dienstdoende sergeant-majoor eveneens liquideren, maar dat liet hij na. Hulp echter werd niet verleend De Wit, a.w., 15; A. van Helvoort, *De verzwegen oorlog* (Groningen, 1988) 150; De Graaff, a.w., 32-33

¹⁸ Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG74: Wekelijkse vergadering hoofdkw. MGD, 5-4-49, 2-3.

¹⁹ Eindverslag van de werkzaamheden, 8.

²⁰ a.w., 9.

²¹ a.w., 21(33).

²² a.w., 14 (26); In De Graaffs *Brieven uit het veld*, staan diverse voorbeelden van het tekort aan mens en materieel. bv.: De Graaff, a.w., 21, 43, 64, 69, 79, 89, 95.

zich van Buitenzorg naar Djocja te begeven. Daar aangekomen bleek de hulp van zijn team echter overbodig, omdat de ziekenhuizen te Djocja en Solo, tegen de verwachting in, de strijd ongeschonden hadden doorstaan. De bestuursadviseur van Midden-Java, Angenent, wenste toen dat het team zou doorreizen naar kleinere plaatsen als bijv. Blora. Wicherts weigerde. Als zijn team in Djocja overbodig was ging hij weer terug naar Buitenzorg. Volgens Wicherts zou Angenent hem later in die houding hebben gelijkgegeven. Simons echter dacht daar anders over: „Wicherts schept moeilijkheden en een geest van non-coöperatie”.²³ Een volgend voorbeeld betrof de ernstige onenigheid tussen de leiders van de Rode Kruis- en de militair geneeskundige-bloedtransfusiedienst. Beiden zouden volgens Simons moeten worden vervangen aangezien het deels persoonlijke, deels zakelijke conflict te hoog was opgelopen. Hierna zou een nauwere samenwerking tussen beide diensten moeten worden geregeld. Ook tussen de twee Nederlandse Rode-Kruisverenigingen was de lucht niet altijd hemelsblauw. Zo wenste Batavia de subordinatie van de Missie aan het NIRK, hetgeen steeds is geweigerd.²⁴

Ook tussen de van overheidswege werkzame verpleegkundigen en de door het Rode Kruis gestuurden, was sprake van frictie.

Simons vermeldde in een verslag van een inspectiereis naar Oost-Java, begin 1949, dat er grote onvrede heerste bij de door de overheid gestuurde verpleegkundigen over de gunstige voorwaarden waaronder de bij DVG en MGD geplaatste Rode-Kruisverpleegsters hun contract konden verlengen. Simons vreesde dat deze – zijn inziens terecht – onvrede, er de oorzaak van zou kunnen worden dat velen hun contract niet zouden verlengen. Bovendien zou het ten koste gaan van de toch al niet soepel lopende werving in Nederland. Twee maanden later werd het conflict opgelost. Het NRK paste zich aan de regeringsvoorwaarden aan.²⁵

Frictie van geheel andere orde ontstond toen eind 1949 de Nederlandse troepen zich begonnen terug te trekken. Een aantal verpleegsters gaf te verstaan, niet in het hospitaal te willen blijven om nog een tijd lang voor de bedlegerige Indonesiërs te zorgen. Voor hulp aan, en in de avonduren omgang met Nederlandse soldaten waren zij gekomen, en met hen zouden ook zij weer vertrekken.²⁶

sprak in een artikel uit 1947 over – door hem bestreden – opmerkingen over het niet geheel onweersproken gedrag van de verpleegsters in Indonesië. H.P.J. van Ketwisch Verschuur „Het Roode Kruis in Indië”, NRK, jan. 1947, 1; Hospik Van Helvoort echter onderstreepte een enkele maal het beeld van verpleegsters die meer interesse hadden voor de arts en de valide soldaten, dan voor de zieken en gewonden. Ik heb jongens van ons al horen zeggen: „Ze zitten de hele dag op hun luie reet en doen niets anders dan ons en de leerling-verpleegsters commanderen. Als er een dokter op de zaal komt vliegen ze op en proberen hem in zijn kont te kruipeu.” (...) Bij dit soort incidenten (in casu een bloedige gevangenopstand in Malang) zie je nooit een arts meegaan, en er lopen bij ons meer dan vijftig gediplomeerde officier-verpleegsters rond, die vrijwillig naar Indië zijn gegaan en een groot salaris opstrijken, maar ook deze mooi-weer-verpleegsters laten zich nooit zien. Het vuile werk wordt gedaan door dienstplichtige jongens van twintig, éérentwintig jaar.’ Van Helvoort, a.w., 126, 165-166.

²⁷ *Herinneringen Wicherts*, 35.

Neutrale hulp?

Deze fricties nemen echter het algemene beeld van nauwe samenwerking tussen Rode Kruis, overheid en leger niet weg, een samenwerking die versterkt werd door het uit de laatste frictie al naar voren komende gemeenschappelijke doel dat hen voor ogen stond: Indonesië weer bij Nederland. Uit vrijwel alle Rode-Kruisverslagen blijkt de anti-Republikeinse inslag van de in naam neutrale en a-politieke Rode-Kruismedewerkers. Bijzonder duidelijk wordt deze houding verwoord in de *Herinneringen van H.A. Wicherts*. Hij liet daarin medewerkster Fharensbach aan het woord, die van haar bewondering voor hem geen geheim wenste te maken. Zij beschreef bijvoorbeeld een gesprek tussen Wicherts en een lid van de TNI, door Fharensbach als „het bruine Hitler-jochie” omschreven.

Daar staat die kleine vent, behangen met een klewang, knuppel, revolver, rammelt met zijn speelgoed en kijkt op naar boven, naar het gezicht van de blanke man daar voor hem.

Wicherts weigerde vanzelfsprekend de bevelen van de TNI'er op te volgen, hetgeen deze, aldus Fharensbach, in woede deed ontsteken.

*Daar staat hij onmachtig te spartelen tegen de grote blonde man, die hem woordeloos blijft aankijken met zijn staal-harde ogen.*²⁷

Natuurlijk had de samenwerking met het Nederlandse leger zijn terugslag op de houding die de Indonesische nationalisten tegenover het Nederlandse Rode-Kruiswerk innamen. Maar ook het beeld dat de Indonesische bevolking als geheel de Nederlanders een warm hart toedroeg, klopt hooguit voor de tijd tot oktober 1945. Rode-Kruiscoryfeëen als Soesman en Doorenbos spraken over de vijandige sfeer waarin zij hun werk moesten doen. En ook al schreef Abbenhuis, *chief commanding officer* Amacab Batavia, de geringe mogelijkheden van hulpverlening aan de bevolking daaraan toe, dat die bevolking afwezig was, verdreven door „extremistische elementen”; ook Simons maakte

²² Officiële bescheiden, XII, nr. 441: Van Mook aan Jonkman, 16-2-1948, 797-798, 797; Ook leden van het CICR werden regelmatig ervan verdacht het persoonlijk belang scherp in het oog te houden. Collectie De Weerd, 005183: *Public Peace Intelligence Bulletin, 16th Army Headquarters*, 25-9-1945; Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG17: Verslag verg. hoofdkantoor MGD, nr. 678-I (geheim, ongedateerd), I (Het verslag zelf was helaas onvindbaar.).

²³ Officiële bescheiden, XVI, 511-522: Verslag besprekingen op 4-1-49 betreffende toestand te Djocjakarta en Soerakarta, 516; *Herinneringen Wicherts*, 57-58 Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG74: Wekelijkse vergadering hoofdkwartier MGD, 25-1-1949, 2 1.

²⁴ Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG74: wekelijkse vergadering hoofdkwartier MGD, 9-8-1949, 1; G.M. Verspijck, *Het Nederlandsche Roode Kruis 1867-1967*, Den Haag (1967) 210.

²⁵ Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG74: Wekelijkse verg. MGD, 5-4-49, 3.

²⁶ *Herinneringen Wicherts*, 64; Ook NRK Directeur-Generaal Van Ketwisch Verschuur

een notitie over „de soms nog vijandige houding der Indonesische bevolking”.²⁸

PMI, het NIRK en de Missie van het NRK

Deze vijandige houding had wederom zijn effect op een medisch gezien heikel punt: de samenwerking tussen Nederlandse en Indonesische artsen en meer specifiek: de samenwerking tussen NRK/NIRK en PMI. Voor de hulpverlening was een dergelijke samenwerking onontbeerlijk en gezien de neutraliteit van het Rode Kruis zou het in feite ook geen probleem mogen zijn. De waarheid is echter altijd weerbarstiger dan de theorie. Beschuldigingen over militaire activiteiten onder het mom van Rode-Kruiswerk, vlogen over en weer. De Nederlandse overheid bezag het PMI met argusogen, omdat het humaniteit en politiek blijkbaar niet uit elkaar wist te houden. Dit was bijvoorbeeld de reden om eind 1948 vijf PMI-medewerkers te arresteren, waartegen het PMI op zijn beurt weer bij het CICR protesteerde.²⁹ Ondanks het feit dat Wicherts zei altijd goed met het PMI³⁰ te hebben samengewerkt, en ondanks het aanbod tot samenwerking van de zijde van het PMI, zal de beoordeling in *Medisch Contact* eind 1947 correct zijn geweest. De ervaringen met samenwerking tussen het Nederlandse en Indonesische Rode Kruis waren bepaald ongunstig geweest.³¹ De arts Van Tricht karakteriseerde de samenwerking begin 1949 als een politiek probleem. Weliswaar was het

PMI kort daarvoor gereorganiseerd en waren de doelstellingen meer in overeenstemming gebracht met de Rode-Kruisprincipes, toch was nog altijd niet de vorm gevonden waarin de samenwerking zou moeten worden gegoten. Een samenwerking die begin 1949 allerwege werd nagestreefd, maar waarvan tot op dat moment slechts plaatselijk, op „laag” niveau, sprake was geweest. Pas in april 1949 kwamen ook de hoofdbesturen van Nerkai en PMI tot de overeenkomst dat, waar mogelijk, zou moeten worden samengewerkt, nadat drie maanden eerder een poging om ook in hogere hulpverleningsechelons tot een dergelijk vergelijk te komen, nog was spaakgelopen.³²

Dat de houding ten opzichte van het PMI van wantrouwen doortrokken bleef, bleek uit het rapport dat luitenant-kolonel Van Lier in maart 1949 uitbracht. Daarin werd – onder verwijzing naar de arts, PMI-secretaris-generaal, en „extremist” Diapari – het PMI beschuldigd van spionage, verzending van illegale post naar de Republiek, misbruik van het rodekruisteken voor verzetsactiviteiten, smokkel en anti-Nederlandse propaganda. Van Lier adviseerde dan ook tegen iedere vorm van zelfstandigheid of erkenning van het PMI. Het mocht weliswaar enig werk verrichten, maar slechts onder supervisie van het Nerkai, waarmee op den duur een Federaal Rode Kruis zou moeten worden gevormd. Deze negatieve houding werd geheel door Spoor gedeeld, die de arrestatie gelastte van Diapari. Deze was overigens al in 1946 beschuldigd en veroordeeld wegens ver-

krachting van een patiënte, een oordeel dat algemeen als een politiek vonnis werd gezien. Tevens adviseerde Spoor de arrestatie van een ander PMI-bestuurslid, de arts Soetardjo, wegens diens aandeel in het schrijven van het PMI-rapport *The economic and social effect of the second Dutch military action against the Republic*. Over het Rode-Kruiswerk in de archipel staat in dit door Diapari ondertekend en uit januari 1949 stammende rapport:

*Healthwork (...) has become very difficult to continue, because the health instances (...) have been totally disorganised. In spite of this the P.M.I. still continues its work, and has even intensified it. Neither the Dutch instances, nor their Red Cross, are able to help the people sufficiently.*³³

Korte tijd daarvoor was er al met medewerking van het Nerkai een antecedentenonderzoek gedaan naar de personen van Diapari en Soetardjo, met als uitkomst dat „uit politiek oogpunt bezwaar bestaat tegen (hun) overkomst naar door Nederland bezet gebied”. Enkele jaren eerder had uit politiek oogpunt al bezwaar bestaan tegen Diapari's vroegtijdige vrijlating.³⁴ Duidelijk is in ieder geval dat het oordeel van Verspijck in *Het Nederlandsche Rode Kruis 1867-1967*, dat met het PMI „een goed contact werd onderhouden”, wat aan de optimistische kant is.³⁵

Medische hulp als pacificatiemiddel

Door het bovenstaande is tevens duidelijk dat de hulpverlening, hoe humanitair, neutraal en a-politiek mischien ook bedoeld, niet aan politieke beïnvloeding ontkwam, noch die van het PMI noch die van het NRK/NIRK (Nerkai). De vraag is dan wel of dit een onbedoeld maar in oorlogstijd onvermijdelijk gevolg is, of dat er van overheidswege van meet af aan op is aangestuurd de hulpverlening een politiek-militaire rol te laten spelen.

²⁸ Officiële bescheiden, IV, nr. 297, 552-585, 558; De Wit, a.w., 6; Volgens De Graaff was zelfs een deel van het Indonesische personeel in de Nederlandse ziekenhuizen pro-Republiek en anti-Nederlands. De Graaff, a.w., 74.

²⁹ Procureur-generaal Nederlands-Indië, 108-2,861-j.

³⁰ *Herinneringen Wicherts*, 26; „Het Rode Kruis in Midden-Java”, *Het nieuwsblad van Sumatra*, 28-12-1948.

³¹ J.D. Edens. „De artsen en Indonesië”. *Medisch contact*, 769-770, 770 (naschrift redactie).

³² Directoraat-Generaal volksgezondheid, nr. 1221: B. van Tricht, Overzicht eerste fase van het Rode Kruis-werk, vanaf 20-12-1948, 94;

Algemene secretarie 1942-1950, nr. 5169: Verslag van de werkzaamheden op sociaal terrein in de nieuw bezette gebieden, afgesloten op 15-2-1949, 5 en 'aanvulling';

Procureur-generaal Ned. Oost-Indië, 108-2: Resolutie betreffende samenwerking Nerkai-PMI, 2-4-1949.

³³ Zie voor het geval Diapari en het PMI-rapport: Procureur-generaal Ned.-Indië, nr. 851-a

³⁴ idem, S. Tol, hoofdcommissaris politie Batavia, nov. 1948, aan Nerkai; idem, A.G. Deelman, Resident der zuider-afdeling van Borneo, aan de proc. generaal bij het hoogerrechtshof van Ned-Indië, 7-2-1947.

³⁵ Verspijck, a.w., 207.

Het verslag van een inspectie door Indonesië van MCC-voorzitter Kits van Waveren in de nazomer van 1947 spreekt boekdelen. Naast het verbeteren van gezondheid en hygiëne had de geneeskundige hulp in de archipel ook „aankweking bij de Indonesische bevolking van vertrouwen in en bereidheid tot samenwerking met de Nederlanders” tot doel. Hiertoe was „het brengen van Westerse medische hulp, tezamen met het verstreken van voedsel, het bij uitstek geschikte en van oudsher beproefde middel”. De hulp aan de bevolking door Rode Kruis, MGD en DVG werd door de legerautoriteiten, met name Spoor en Simons, gestimuleerd, „daar zij er sneller een groter coöperatie van de bevolking van zien (aanwijzen van terroristen, inleveren van wapens, berichtgeving over vijandelijke handelingen, enz.)”, al bleef de hulp aan militairen natuurlijk voorop staan. Kits van Waveren wees erop dat de „komst van de Nederlandse artsen (...) hier in hoofdzaak betekenis (heeft) voor de verhoging van het prestige van Nederland bij de nieuwe Oostindische regering”.³⁶ Overigens was het verslag van Kits Van Waveren zo van racistische vooroordelen doortrokken, dat hij zijn voorzitterschap van de MCC moest opgeven. Wilkens bijvoorbeeld, de voorganger van Simons als hoofd van de Nederlands-Indische MGD, achtte het rapport op politieke gronden onaanvaardbaar.

Opmerkelijk detail is dat ook Van Wulfften Palthe, de voorzitter van de MCR en bestuurslid van het Nerkai, zich bij de vele criticasters aansloot, terwijl hij in een twee jaar eerder verschenen artikel had bewezen, wat vooroordelen betrof niet voor Kits van Waveren onder te doen.³⁷ Slechts een enkeling echter verzette zich tegen de teneur van Kits van Waverens artikel, te weten de erin uitgesproken overtuiging dat medische hulp niet enkel een humanitair, maar ook en wellicht bovenal een nationaal belang diende.³⁸

Officieus onderdeel van de taak van de mobiele teams was „de bevolking ervan te overtuigen dat de Geallieerden (...) zich ook bekommeren om de welstand van het volk”. In het rapport waarin dit wordt medegedeeld staat tevens te lezen dat naast het medisch succes ook zeker de „goodwill” moet worden vermeld, die na korte of lange tijd ontstond.

*Het resultaat der Teams als pacificeerend element is dan ook niet onopgemerkt gebleven bij de militaire en burgerlijke instanties. (...) Van tal van personen werden bewijzen van instemming ontvangen.*³⁹

De arts Brenkman vroeg zich in mei 1947 af of „een bijzonder goede gezondheidszorg niet de allerbeste vredesafgezag (zou) kunnen zijn, die Nederland aan Indië heeft te ge-

ven?”⁴⁰ Blijkbaar dacht de militaire top er ook zo over, want dankbetuigingen bleven niet uit. Behalve van Spoor zelf⁴¹, kwam een van die dankbetuigingen van de majoor W. Spiering. Hem was het belang van het werk van het Rode Kruis mobiele team duidelijk geworden, nadat hij had gemerkt dat het „het vertrouwen van (de) (...) bevolking (had weten) te winnen en daardoor de pacificering (...) te versnellen”.

Het uitzenden van Roode Kruis teams met een zoodanige opvatting van hun taak, zal ongetwijfeld medewerken de goede verstandhouding tusschen Nederlanders en Inheemschen te herstellen, ja zelfs hierin een onmisbare schakel blijken te zijn.

Om „orde en rust” te herstellen waren militaire acties onontbeerlijk, maar die konden alleen even blijvend succes hebben in een de Nederlandse soldaat vriendelijk, of althans niet al te vijandelijk gezinde omgeving. Voor het kweken van een dergelijke gemoedstoestand was de medische hulpverlening onmisbaar.

Toch bewijst dit alles niet dat het pacificerende resultaat van medische hulp, een vooropgezette bedoeling had. Wel is duidelijk dat, toen dat effect eenmaal bleek, het allerwege enthousiast werd begroet, er dankbaar van werd gebruik gemaakt, en daarna tot officieel beleid werd gebombardeerd. Daubenton maakte begin 1946 een inspectietocht langs legerplaatsen, burgerhospitals en interneringskampen. Tijdens die tocht was hem het pacificerende *bijeffect* van de mobiele teams meerdere malen opgevalen. In zeer lovende bewoordingen sprak hij over de mogelijkheden die deze teams hadden bij een „vreedzame penetratie”. Door de politieke situatie en de schaarste aan zowel medicijnen als medici was het onmogelijk alle hulpbehoevenden te helpen. De schaarse Nederlandse handen, en konden door het pacificerend effect op een politiek gunstige wijze worden gebruikt.⁴² Dat dit effect ook de republikeinse strijders niet was

³⁶ Kits van Waveren, *De artsenpositie*, 3451.

³⁷ zie bv.: a.w., 3437, 3438, 3439; Hoofdkwartier generale staf Ned. Oost-Indië, GG17: Verslag vergadering MGD, 13-12-1947, 1; P.M. van Wulfften Palthe, 'Psychologische beschouwingen omtrent den huidige toestand op Java', in: *NTvG*, 90 (1946), II, 425-431, 426-428; P.M. van Wulfften Palthe, 'De artsenpositie in Indië', in: *NTvG*, 92 (1948), I, 122; Leo van Bergen, *Waarde generaal, voelt u zich wel goed?* Nijmegen (1991) 90-91; De Wit, a.w., 10.

³⁸ zie bv.: Edens, a.w., 796-770; idem, 28-1-1948, 92; E.E. Meursing, 'De artsen en Indonesië', *Medisch contact*, 28-1-1948, 92-93

³⁹ Ministeries van AOK en AZ, 1064: Rapport omtrent de werkzaamheden van de afdeling *Inspection and Mobile Earns* van het NIRK, medio (1946) 2, 4.

⁴⁰ C.J. Brenkman, 'Indië en gezondheidszorg', *TSG* (9-5-1947) 132.

⁴¹ Kabinet van de legercommandant Indonesië 1945-1950, 33.2: Status Roode Kruis, Spoor aan Baas Becking, 8-10-1946.

⁴² Ministeries van AOK en AZ, 1064: Rapport omtrent de werkzaamheden, 9, bijlage brief Spiering, 19-7-1946.

⁴³ De Wit, a.w., 8-10; Dit maakte dat Van Randwijck, hoofdredacteur van *Vrij Nederland* in een verslag van een reis door Indonesië in 1947 kon schrijven over lange rijen mensen die voor de poliklinieken en noodhospitals stonden, „een vervaarlijke schimmenstoet, zoals wij ze kennen uit de Duitse concentratiekampen. Niet beter! Even erg! Ze kunnen lang niet allemaal geholpen worden”.

Ewald Vanvugt, 'Multatuli, Poncke en de anderen. Vierhonderd jaar Nederlandse critici van het koloniale bewind', *Vrij Nederland* (4-2-1995) 38-43, 43.

⁴⁴ A.H. Nasution, *Fundamentals of guerrilla warfare*, Londen, (1965) 308-318.

ontgaan, werd duidelijk toen TNI-kolonel Nasution in 1953 in zijn *Fundamentals of guerrilla warfare*.⁴⁴ een tiental pagina's bleek te hebben gewijd aan het politieke ge- dan wel misbruik van medische hulp.

Zoals de naamsverandering in 1947 op voorstel van de arts L.G.M. Baas Becking, oprichter van het eerste mobiele team eind '45, van *Nederlandsch-Indisch Rode Kruis* in Nederlands Rode Kruis, *afdeling Indonesië*,⁴⁵ zal, naast een zeker patriarchaal verantwoordelijkheidsgevoel, ook het beleid geen buitenlandse medische hulpverlening te accepteren, in dit kader moeten worden gezien. Alleen immers indien de hulp door Nederlandse doktoren zou worden verleend, zou ook de daardoor gewonnen *goodwill* Nederland ten goede – en de Republiek ten slechte – komen. Rode-Kruis-teamleider Bense schreef in oktober 1946 over de „morele verplichting” van Nederlandse artsen zich in te zetten voor „dit zoo verarmde en in diep lijden gedompelde deel van het Verenigde Nederlandsche Koninkrijk”. Penris sprak een maand later in het *Tijdschrift voor sociale geneeskunde* zijn hoop uit dat het Nederland bespaard zou blijven, in het buitenland om hulp

te moeten aankloppen.⁴⁶ Zeer duidelijk komt in Kits van Waverens rapport de relatie naar voren tussen de weigering van buitenlandse hulp en de pacificatie met medische middelen.

*Het is noodzakelijk dat Nederlandse artsen naar Indië gaan, om de bevolking te helpen en haar onze goede gezondheid te tonen. Aldus hopen wij de goodwill van de bevolking te krijgen, welke wederzijds zo nodig is, om het land er weer boven op te helpen. Wij wezen reeds op het feit, dat door de medische pacificatie de ondernemingen gemakkelijker koelies kunnen krijgen en de militaire commandanten hun gebied rustiger zien worden. (...) Bij de werving van artsen voor Indië moet ten volle de juistheid en de waarde erkend worden van leuzen, welke spreken van offervaardigheid, het zich bewust moeten zijn van de grootse, historische, culturele en medische taak, welke voor Nederland en haar artsen hier is weggelegd en van het kolossale Nederlandse belang, hetwelk met het brengen van Nederlandse geneeskundige hulp aan de Indonesische burger gediend wordt.*⁴⁷

Gevolg van deze weigering van buitenlandse hulp, dit dus ondanks het gebrek aan Nederlandse medici, was wel dat de politiek gebruikte schaarsste deels zelf werd gecreëerd.

De afhandeling

Noch militaire, noch medische pacificatie konden echter voorkomen dat Nederland in 1949 Indonesië zijn onafhankelijkheid gaf, dan wel: liet behouden. Met het terugtrekken van de militairen zouden ook de medici de terugtocht aanvaarden. Er moesten besprekingen worden geopend om de overgang van een Nederlandse hulpverlening naar een geheel Indonesische, soepel, en zonder al te veel problemen voor de patiënten te laten verlopen. Voor wat het Rode Kruis betreft, moest worden gesproken over de overgang van hulp, verleend door diverse verenigingen, naar hulp door

één vereniging: het dan erkende PMI. Of zou er van een Federaal Rode Kruis sprake kunnen zijn? Er werd een studiegcommissie gevormd door leden van het Nerkaï en het PMI. Reeds bij de eerste vergadering, in augustus 1949, werd duidelijk dat het PMI niets voor een federatie voelde. De nieuwe Rode-Kruisvereniging moest geheel uit de schoot van het oude PMI worden geboren, en niet uit een samenwerkingsverband met het Nerkaï, dat op dat moment maar liefst 6000 medewerkers telde, verdeeld over 35 afdelingen, 104 onderafdelingen en vijf correspondentschappen. Nederland mocht een helpende hand toesteken, maar meer ook niet. Rapporteur, de arts B. van Tricht, meldde:

*Wellicht dat nuchtere rede een andere weg bepleitte, maar psychologische factoren lieten die weg niet open. Rode Kruis werk was immers niet puur humanitair, maar als propaganda-middel, als middel om de bevolking op de hand te krijgen, ook een politiek middel.*⁴⁸

In tegenstelling tot Van Tricht, die dit zeer begrijpelijk vond,⁴⁹ riep deze gang van zaken het grote ongenoegen van Simons op. Als er één organisatie was, waarbij alle politiek buiten de deur zou moeten blijven, dan was het wel het Rode Kruis, aldus de generaal der MGD. Zijns inziens zou de houding van het PMI op niets anders uitdraaien, dan een totale liquidatie van het Nerkaï, „althans van het blanke element daarin”, met gehele overname van diens materiële middelen door de nieuwe vereniging.⁵⁰ Het plan werd hierdoor evenwel niet gewijzigd. PMI-leden werden in staat gesteld zich op het Nerkaï-hoofdgebouw in te werken, en her en der werden PMI-afdelingen opgericht. Indonesische medewerkers van het Nerkaï werd volledige veiligheid gegarandeerd.⁵¹ De erkenning van het PMI door Soekarno vond plaats op 10 januari 1950 en de overdracht zes dagen later, waarna de snelle afbouw van het Nerkaï en de wat rustigere van de Missie begon. Doordat de Missie in ieder geval in naam afzonderlijk van

⁴⁴ De Wit, a.w., 11; Verspijck, a.w., 211. Verspijck spreekt over een wijziging van de naam „teneinde hem in overeenstemming te brengen met de omstandigheden”.

⁴⁶ Bense, Het huidige medische werk, 1549; Penris, Medische bevolkingshulp, 297; ook: idem, „Medisch werk in Indië 111”, TSG, (19-3-1948) 100-102, 102.

⁴⁷ Kits van Waveren, a.w., 3451, 3460.

⁴⁸ Procureur-generaal Ned. Indië, 108-2: B. van Tricht, Resumé van nota toenadering Nerkaï-PMI, 22-8-1949.

⁴⁹ Directoraat-Generaal volksgezondheid, nr. 1225: Gemeenschappelijke commissie PMI-leden. Resumé van nota aangeboden aan mr. E. Schokker betreffende de toenadering tussen Nerkaï en PMI, 533-534.

⁵⁰ Hoofdkwartier generale staf, GG17: Wekelijks verg. MGD, (9-8-1949) 2 (27-9-1949), 2.

⁵¹ *Herinneringen Wicherts*, 64.

⁵² Eindverslag van de werkzaamheden, 11; Oost-Indische Kamer, in: Directieverslag 1950, 51; Het beleid van de OIK, 5; „Een laatste samenkomst” NRK, okt. 1950, 7-8; Verspijck, a.w., 212.

het NIRK/Nerkai was blijven werken, kwam aan haar werk niet meteen een eind. Pas op 29 september nam mevrouw A. Fischer-Van Rossem, die na het vertrek van Doorenbos, in mei 1949, de Missie van het NRK had geleid, als laatste de boot naar Nederland. Op 1 augustus was de OIK reeds opgeheven, waarna een afwikkelingsbureau de laatste taken op zich nam.⁵²

Conclusie

Nadat de hulp aan de ex-geïnterneerden kon worden verminderd, werd de in grote diversiteit verleende en dus in den beginne vrij chaotische zorg voor de bevolking weer hoofdzaak. De driedelige hulp – MGD, Rode Kruis, DVG – stokte in de praktijk bij tijd en wijle, omdat de MGD al weer weg was als de mobiele teams van het Rode Kruis nog moesten komen, of omdat de DVG nog niet klaar was als het Rode Kruis opdracht kreeg weer achter het leger aan te gaan. Toch

Amacab	: Allied Military Administration, Civil Affairs Branch
CICR	: Comité International de la Croi Rouge
DVG	: Dienst Volksgezondheid
Iftu	: Inhabitants friendly to us
NTvG	: Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde
MCC	: Medische Coördinatie Commissie
MCR	: Medische Coördinatie Raad
MGD	: Militair Geneeskundige Dienst
NIRK	: Nederlandsch Indisch Roode Kruis
Niwin	: Nationale Inspanning Welzijnsvoorziening Indië
NRK	: Nederlandsche Roode Kruis
PMI	: Palang Merah Indonesia
TSG	: Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde

bleek al snel van met name de mobiele teams en poliklinieken, een pacificerend effect op de bevolking uit te gaan. Hulp was noodzakelijk, hulpmiddelen waren schaars en in Nederlandse handen. Het PMI was een medisch zwakke organisatie waarmee bovendien meer werd geruzied dan samengewerkt. Dus kwam na verloop van tijd de bevolking als vanzelf op de Nederlandse medici af, hoe vijan-

delijk ze Nederland op zich ook gezind was. Dit effect werd door leger en overheid gestimuleerd en ook door de medewerkers van het Rode Kruis zelf als een groot goed gezien, reden ook om die hulp in Nederlandse handen te houden.

Neutraal en a-politiek was het werk van het Rode Kruis in Indonesië in de jaren 1945-1950 hierdoor allesbehalve.

MENINGEN van anderen

De brigade in 1998 „science fiction or a fine vision”

Als de bijdrage van de heren Biemans en Van der Harg (*MilSpect*165(1996)(3) 120 een reëel beeld moet geven over de uitwerking van Verbetering Bedrijfsvoering in de praktijk van 1998 en daarna, zie ik de toekomst somber in en mag het wat mij betreft „science fiction” blijven. Het geschetste beeld is helaas dat van een „bedrijf”, in plaats van een operationele militaire eenheid.

De brigadecommandant krijgt een opdracht van de divisiecommandant. Zijn eerste reactie moet over de uitvoering van die opdracht gaan en niet over de consequenties voor het managementcontract. Hij moet zich als brigadecommandant in eerste, maar ook in tweede instantie, druk maken over de uitvoering van de opdracht. De geschetste preoccupatie met het managementcontract lijkt te zijn ingegeven door het zich willen indekken tegen toekomstige kritiek.

De paragrafen „bedrijfsplan” en „BVT-proces” schetsen een beeld van een brigadestaf als een productiebedrijf, dat niet meer kan opereren als een operationele brigade. Tekenend hierbij is dat de S3 zich alleen nog maar bezighoudt met opleiden en trainen (zo wordt hij in afbeelding 2 ook aangeduid). Waar is de S3 als officieroperatiën, die een operatie van de brigade voorbereidt en uitvoert? En waar is in de brigade de stafofficier inlichtingen (S2) gebleven, een functie die essentieel is voor het kunnen uitvoeren van operaties (ook op Bonaire)?

„Een structurele bedrijfsvoering is voor een commandant essentieel om adequaat zijn eenheid te leiden”, heet het in de inleiding. Laten we daarbij een paar zaken niet vergeten:

- een commandant moet allereerst leiding geven; een bedrijfsvoering is een hulpmiddel daarbij, geen doel op zichzelf.
- de krijgsmacht moet militaire operaties uitvoeren, waarbij een financiële verlies- en winstrekening niet altijd aan de orde is.

– het project heet *verbetering* Bedrijfsvoering, dat wil zeggen dat de reeds bestaande bedrijfsvoering wordt verbeterd, niet overboord gezet.

J.R. MULDER, kolonel cav

ANTWOORD op meningen van anderen

De brigade in 1998 „science fiction or a fine vision”

Om te beginnen willen wij kolonel Mulder dankzeggen voor het feit dat hij de moeite heeft genomen een reactie op ons artikel te schrijven.

De reden voor ons het artikel te schrijven was en is om aan te geven dat de (toekomstige) bedrijfsvoering aan wijzigingen onderhevig is. Dit betekent zeker niet dat we de in de KL aanwezige kennis en ervaring overboord willen zetten. Integendeel, deze vaardigheden worden als basis gebruikt. Echter, we moeten niet onze ogen sluiten voor de werkelijkheid. In deze tijd, met een uitgebreider takenpakket (met daarbinnen steeds wisselende prioriteiten) en een steeds kleiner wordende organisatie (met de daarbij behorende budgetten), moeten we onze bedrijfsvoering aanpassen. Daardoor worden van een commandant in 1998 e.v. naast leiderschap ook nog andere kwaliteiten verwacht. Het leiderschap is een onderdeel van de bedrijfsvoering en staat er dus niet naast. Een commandant is integraal verantwoordelijk voor alle aspecten van de bedrijfsvoering, waaronder ook de financiën. Om hem in staat te stellen dat te doen treedt naast de decentralisatie van verantwoordelijkheden en bevoegdheden een „verzakelijking” op. Dit krijgt momenteel zowel binnen als buiten het legerkorpssersort gestalte in de vorm van managementcontracten en bedrijfsplannen. Natuurlijk vinden wij ook dat het operationele aspect een centrale plaats inneemt. Integraal management brengt nu eenmaal meer met zich mee. De brigade-

commandant maakt zich zorgen om zijn managementcontract, en zijn bedrijfsplan, omdat dit zijn hele brigade aangaat. Sterker nog, de ondersteuning na de ramp in Bonaire brengt de operationele gereedheid van zijn brigade in gevaar. De brigade vormt namelijk het leeuwendeel van de, door de divisie te leveren, *peace-enforcing*-brigade in 1999. En de verantwoordelijkheid voor die voorbereiding ligt bij de divisiecommandant.

In ons artikel schreven wij dat in 75 Mechbrig het PVA-VBV grotendeels is afgesloten. Dit heeft ertoe geleid dat een beter inzicht is verkregen in de relatie taken en middelen. In deze brigade heeft het geleid tot een herschikking van de stafcapaciteit. Gevolg hiervan is dat de functie van S2 is vervallen zonder dat het specialisme overboord is gezet (deze maakt deel uit van sectie diensten). De S3 houdt zich naast opleiden en trainen, uiteraard in het kader van mogelijke inzetoperaties, ook bezig met operatiën.

De krijgsmacht moet militaire operaties kunnen uitvoeren (effectiviteit). Dat daarbij de financiële verlies- en winstrekening *niet altijd* aan de orde is, is duidelijk. De cursieve woorden uit de vorige zin geven aan dat er in de (vredes)bedrijfsvoering altijd ruimte moet blijven voor het streven naar efficiency, zonder dat dit de effectiviteit in gevaar brengt. De KL zal namelijk ook in de toekomst ieder jaar op de begroting worden afgerekend.

Het doel van het project Verbetering Bedrijfsvoering is meer duidelijkheid te krijgen in de relatie tussen de (toenemende) taken met de daarbij behorende personele, materiële en financiële middelen. Hierbij wordt de huidige bedrijfsvoering „tegen het licht gehouden” en daar waar nodig aangepast. De BLS zal, net als wij, geïnteresseerd blijven in „tools” om de situatie met toenemende taken en krimpende budgetten het hoofd te blijven bieden.

R.A.M. BIEMANS, kapitein inf
R. VAN DER HARG, kapitein ma

BOEKEN

bespreking

Tussen petitie en perestroika

De nadagen van de Nederlandse vredesbeweging, door D. Oegema, 168 blz. Uitg.: VU uitgeverij, Amsterdam 1993. Prijs: f 37,50 ISBN: 90.5383.273.4

Je kunt afvragen of de titel van Oegema's promotiedissertatie nog wel voldoende uitnodigt tot lezen in een tijd waarin de vredesbeweging in Nederland niet meer lijkt te bestaan en waarin zelfs Mient Jan Faber pleitte voor militaire actie in voormalig Joegoslavië. De eerste, impulsieve, reactie is dan ook een duidelijk *nee*. De vraag is echter of het boek achter de titel die reactie ook rechtvaardigt.

Oegema concentreert zich in zijn onderzoek op „de ontwikkeling van de steun van sympathisanten voor de vredesbeweging in de periode tussen juni 1985 en juni 1987, dat wil zeggen de periode waarin zich de omslag in de internationale verhoudingen voltrok.” In zijn visie is juist deze periode zo interessant, vanwege het besluit van de regering kruisraketten te plaatsen indien per 1 november 1985 niet aan bepaalde voorwaarden was voldaan. Het besluit vormde voor de vredesbeweging in Nederland aanleiding nog eenmaal een massale actie te organiseren en bovendien was te voorzien dat het daarna met de beweging zou zijn afgelopen: wel of niet definitief plaatsen, na 1 november zou het belangrijkste doel immers zijn weggefallen. De beweging streefde ernaar de veronderstelde bestaande onvrede bij de Nederlandse bevolking om te zetten in daadwerkelijke actie in de vorm van het plaatsen van een handtekening onder de petitie. Dit proces van omzetten, conversie genoemd, is één van de kernbegrippen in Oegema's studie. De tegenhanger daarvan is het verdwijnen van de aanwezigheid van de wil tot participatie en wordt erosie genoemd. Door beide in kaart te brengen maakt Oegema de ontwikkeling van de steun voor de vredesbeweging

zichtbaar. In het verlengde daarvan onderzoekt hij ook de relatie tussen conversie/erosie en de mobilisatiecampagne voor de petitie, alsmede de relatie tussen conversie/erosie en het inzakken van de vredesbeweging.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de processen die voor het onderzoek van belang zijn en introduceert de begrippen die de auteur gebruikt om die processen inzichtelijk te maken. Het tweede hoofdstuk schetst de achtergrond waartegen het onderzoek heeft plaatsgevonden. Met de snelheid van het licht passeren de internationale en nationale politieke ontwikkelingen vanaf 1977 tot 1987 de revue. Daarna komen de ontwikkelingen binnen de Nederlandse vredesbeweging aan de orde. Het geheel is haast vanzelfsprekend oppervlakkig van aard. De twintig pagina's van het derde hoofdstuk zijn vervolgens gewijd aan de opzet en uitvoering van het onderzoek. De beschrijving is uitgebreid en lijkt een wetenschappelijke benadering voldoende te onderbouwen, maar een leek raakt al snel de weg kwijt in de brij van cijfers en vakgebonden terminologie. Hoofdstuk vier, een analyse van de ongewenste effecten van actiemobilisatie en hoofdstuk vijf, de ontwikkeling van de steun voor de vredesbeweging in de nadagen van de beweging, versterken dit nog eens: logistische regressie-analyse, multivariate variantie-analyse en hiërarchische discriminant-analyse zijn instrumenten die voor de meesten een meer dan summier toelichting behoeven. Het zesde hoofdstuk ten slotte, bevat een samenvatting en een discussie over de belangrijkste conclusies.

Nodigt het boek in tweede instantie uit tot lezen? Het antwoord luidt helaas opnieuw ontkennend. Het gebezigde jargon en de onderzoeksmethode-terminologie maken Oegema's proefschrift weinig toegankelijk voor anderen dan vakgenoten. Daarnaast is enige scepsis tegenover de wetenschappelijke waarde ook gerechtvaardigd. De analyse van de onderzoeksresultaten is weliswaar controleerbaar, maar het onderzoek zelf is niet te dupliceren vanwege de unieke omstandigheden waaronder het heeft plaatsgevonden. Als de auteur bovendien veronderstelt dat de media een belangrijke opiniërende rol hebben gespeeld in de ontwikkelingen binnen de vredesbeweging, en als toetsing van die

veronderstelling vervolgens alleen maar plaatsvindt aan de hand van het aantal artikelen in één enkele krant (NRC Handelsblad!), dan is dat op zijn minst wetenschappelijk magertjes te noemen. Oegema's *Tussen Petitie en Perestroika* staat bij mij in elk geval niet bovenaan de lijst van noodzakelijk aan te schaffen literatuur.

R.A.C. BERTHOLEE, Ikol art

Ambivalentie en Aarzeling

Het beleid van Nederland en Nederlands-Indië ten aanzien van hun kustwateren, 1870-1962, door G. Teitler, 307 blz. Uitg: Van Gorcum, 1994. Prijs: f 49,50 ISBN: 90.232.2968.1

Het boek bevat studies over het Nederlandse beleid ten aanzien van de volkenrechtelijke beginselen van de vrije en gesloten zee in de periode 1870-1962. Deze studies geven een beeld van de aard en omvang van Nederlands maritieme belangen in die periode. In dat tijdvak had Nederland echter niet alleen te maken met haar eigen maritieme belangen, maar ook met die van Indië en, na 1949, van Nieuw-Guinea. Deze laatste gebieden vroegen om een geheel eigen benadering.

Het boek begint met een inleidend hoofdstuk, waarin het belang van de maritieme strategie van de kustwateren wordt geschetst. Aanvankelijk bleven de kustwateren in de maritieme strategie buiten beschouwing, maar inmiddels hebben allerlei ontwikkelingen ertoe geleid, dat ze steeds meer in de belangstelling zijn komen te staan. Deze ontwikkeling begon in 1900 en lijkt via drie door de Verenigde Naties belegde conferenties (1958, 1960 en 1974-1982) haar formele neerslag in het internationale zeerecht te hebben gekregen. Volledige duidelijkheid ontbreekt echter nog. Wel blijkt uit de laatste conferentie, *Unclos III*, het toegenomen belang van de kustwateren uit het archipelregime.

Voor kleine maritieme landen, zoals Nederland, was het belang van de kustwateren altijd al groot. In dit boek komen de volgende vragen aan de orde. Hoe heeft Nederland zich in de periode 1870-1962 opgesteld tegenover zijn kustwateren? In

hoeverre hield Nederland rekening met factoren als de macht van Engeland? En kon en wilde Nederland wel een consistent beleid voeren ten aanzien van de kustwateren? Deze laatste vraag is tevens de uitleg van de titel van het boek. De studies richten zich op het door Nederland gevoerde praktische beleid.

Na de zeer duidelijke inleiding volgen dertien studies die verschillende onderwerpen in chronologische volgorde behandelen. De eerste studie betreft de periode 1870-1900, waarin Nederland ijvert voor verbreding van de territoriale zee met het oog op visserij, smokkel en neutraliteit. Het was uniek dat Nederland op dit gebied initiatief nam. Het leidde echter wel tot een botsing met Engeland. In de tweede studie (periode 1882-1910) wordt de Noordzeeconventie behandeld, die het beginsel van de vrije zee onderschrijft en de internationale bevestiging geeft van een smalle (drie zeemijl brede) territoriale zee. De derde studie verschaft onder andere inzicht in de manier waarop Nederland omging met het recht van de zee als instrument van koloniale politiek (1886-1902).

In de vierde studie wordt de vraag behandeld wat de rechtsmacht is van een kuststaat; o.a. over de winbare delfstoffen die zich in de territoriale zee bevinden (1903-1922). Het beleid van Nederland werd bepaald in Nederlands-Indië, zonder dat er volkenrechtelijke regels waren die op dit gebied golden. De volgende studie gaat verder in op de vraag wat onder het begrip territoriale zee valt. Wat is de relevantie van zandbanken, riffen en rotsen voor de bepaling van de territoriale zee (1890-1917). Studie zes geeft inzicht in de vraag hoe Nederland zijn standpunt bepaalde in de periode 1907-1917 op het gebied van de verhouding tussen neutraliteit en territoriale zee. En hoe Nederland zijn opvattingen tijdens de Eerste Wereldoorlog omzette in praktijk.

In de zevende studie worden de Nederlandse besluitvorming en belangenafweging geschetst ten aanzien van het Verdrag dat in 1925 werd gesloten over smokkelbestrijding op zee. De studie die hierna wordt behandeld, geeft de voorbereiding van Nederland weer op de Volkenbondconferentie van 1930 inzake de territoriale zee. De negende studie gaat over de totstandkoming en inhoud van ter-

ritoriale zee- en maritieme kringenordonnantie (1933-1940). Hieruit komt de achtergrond van het Nederlandse beleid tevoorschijn en de begripsbepaling uit de ordonnantie werpt licht op het toenmalige Nederlandse standpunt inzake het recht van de zee.

Studie tien geeft de discussie weer die werd gevoerd over Nederlands-Indië en de toelating van vreemde oorlogsschepen in de territoriale zee. De elfde studie (1936-1940) laat de discrepantie zien tussen de theorie die bestond uit het recht van achtervolging op zee en de praktijk. De voorlaatste studie heeft als onderwerp de nieuwe neutraliteitsproclamatie en het zeestratenbeleid (1927-1940), en werpt licht op de afweging van de volkenrechtelijke, veiligheidspolitieke en praktisch-militaire argumenten, die de wording van de proclamatie hebben gestuurd.

De laatste studie geeft de acties en reacties weer rond Nieuw-Guinea (1953-1962). De studie inventariseert volkenrechtelijke maatregelen die Nederland nam of overwoog te nemen, ter versterking van zijn positie in het Verre Oosten. De maatregelen worden in verband gebracht met enerzijds de Nederlands-Indonesische betrekkingen en anderzijds de ontwikkeling van het recht van de zee. Al met al is het boek interessant voor diegenen die meer willen weten van de zee-, koloniale en diplomatieke geschiedenis en van het internationale recht van de zee. Het praktische Nederlandse en Indische beleid ten aanzien van de kustwateren is de hoofdlijn van het boek, waarbij vooral veiligheidspolitieke aspecten worden behandeld. In de studies speelt Engeland een belangrijke rol. Het Nederlandse en Indische beleid worden in het boek diepgaand geanalyseerd.

DRS. A. WISSINK, tlnt int

Germany and Europe

The crisis of unity, door D. Marsh, 236 blz. geill. Uitg: Heinemann Mandarin. Imp.: Nilsson & Lamm, 1995.

Prijs: f 61,15

ISBN: 0.434.002.062

De auteur is op twee gebieden deskundig: de financiële wereld en Duitsland. Als

Europees redacteur van de *Financial Times* is hij thuis in de achtergronden van het eerste domein. Zijn twee eerdere boeken „*The New Germany: at the Crossroads*” en „*The Bundesbank: The Bank that rules Europe*” gaven blijk van een fascinatie voor Duitsland. In dit boek gaat het om de plaats van Duitsland in het Europa en de wereld van nu. Het gaat hem daarbij, zoals hij in het voorwoord aangeeft, om de beschrijving en de verklaring van de samenhang tussen het verenigd, of beter, herenigd Duitsland en de verschillende veranderingen op het Europese continent. De Duitse éénwording kwam 45 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het was – aldus Marsh – het moment waarop het hart van Europa weer begon te kloppen. Een deel van Europa was in de tussenliggende periode in een min of meer comateuze toestand geraakt, waarbij ideologie en staat de functie van een beademingsmachine hadden. De door sommigen zolang bezongen éénwording kwam toch onverwacht. Het is achteraf verbazingwekkend te noemen dat er geen plan bestond hoe een éénwording in politieke, economisch of sociale termen tegemoet zou kunnen worden getreden. In één klap ontstond een nieuwe staat met een economische groei van 7%, een bevolkingstoename van 25%, een geografische groei van 40%, een toename van het werkloosheidspercentage van 50% en een verdubbelling van de problemen. De 16 miljoen (Oost)-Duitsers die hadden geleefd onder het paternalisme van de Sovjet-Unie werden opeens geconfronteerd met 63 miljoen rijke landgenoten. De praktische en psychologische problemen bleken van een onverwachte dimensie. Deze interne problematiek kan niet worden losgezien van een omgeving die werd en wordt gekenmerkt door een scala van ontwikkelingen. Een aantal hiervan stond los van Duitsland, andere werden door het nieuwe Duitsland beïnvloed of in gang gezet. Het fenomeen Duitsland kent – op grond van feitelijkheden en historische achtergronden – invloed en uitstraling van een geheel eigen karakter. In zes hoofdstukken analyseert de schrijver deze complexe relatie; enerzijds die tussen de twee voormalige Duitslanden en anderzijds de samenhang tussen het nieuwe Duitsland en haar omgeving. In het afrondende hoofdstuk „*Germany in the Europe to*

come", trekt hij zijn conclusies. De rode draad daarvan is dat de belangrijkste dreiging voor Europa niet de Duitse kracht, maar de Duitse zwakte is. De schrijver schetst daarbij een relatief optimistisch, maar uitvoerbaar scenario tot 1999. Als noodzakelijke voorwaarden schetst hij daarbij wel beheerste stappen binnen de Europese context, vertrouwen tussen met name Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië en zelfvertrouwen in Duitsland. Het boek is helder geschreven. De verklaring van gebruikte begrippen en een lijst van „dramatis personae” maken het geheel gemakkelijk toegankelijk. Er is een uitgebreid notenapparaat opgenomen. In drie gevallen wil de auteur de bron niet prijsgeven. In een dergelijk geval gebruikt hij de aanduiding „Arthors private information”. De aanhangsels geven informatie over Europese politieke leiders, cijfers over de internationale economische prestaties en convergentiecriteria, die werden gebruikt bij het Verdrag van Maastricht. Uiteraard is een index opgenomen.

Een uitstekend boek dat mogelijk nog meer over Europa dan over Duitsland weet te verduidelijken. Verhelderend is de dominante rol van de economie als het gaat om staatszaken. Van harte aanbevelen.

PROF. J.M.J. BOSCH, bgen cav

De Gouden Zon

De hogere vorming van officieren van de Koninklijke Landmacht, 1868 – 1992, door dr. W. Bevaart, 320 blz., geïll. Uitg.: Sdu Uitgeverij, Den Haag 1995.

Prijs: f 49,90. (Voor KL-personeel is het boek bij het Instituut Defensie Leergangen en de Sectie Militaire Geschiedenis KL tegen contante betaling af te halen voor f 35,00.) ISBN: 90.12.08208.0

De „Gouden zon” verwijst naar het vaak felbegeerde borstonderscheidingsteken, dat wordt uitgereikt als een KL-officier de hogere vorming voor officieren met succes heeft afgesloten. Felbegeerd, omdat voor velen aldus de weg is geopend om topfuncties binnen de Koninklijke Landmacht te mogen en kunnen vervullen.

Het boek behandelt een periode van bijna 125 jaar waarin deze opleiding met name door de Hogere Krijgsschool (HKS) werd verzorgd. Bewust wordt hier gesproken in de verleden tijd, omdat in 1992 de HKS als KL opleiding werd opgenomen binnen het Instituut Defensie Leergangen (IDL) en daarmee werd samengevoegd met onder meer de hogere opleidingen van de Koninklijke Marine en Koninklijke Luchtmacht.

Voor de Koninklijke Landmacht heeft de Hogere Krijgsschool altijd al een bijzondere betekenis gehad. Niet alleen werden hier gedurende haar bestaan ruim vijftienhonderd van de beste KL-officieren opgeleid voor het vervullen van de hogere en de hoogste KL-functies, ook werden op dit instituut vele officieren geselecteerd om wel of niet tot hogere militaire opleidingen te worden toegelaten. Om al deze redenen heeft de HKS in de carrière van vele officieren vaak een markant ankerpunt gevormd.

In het boek wordt op boeiende wijze de geschiedenis van de HKS beschreven, waarbij vooral de politiek-militaire tijdgeest treffend is weergegeven. Ook wordt daarbij duidelijk hoezeer de politiek-militaire geschiedenis de aard en omvang van het onderwijs op de HKS heeft beïnvloed. De geschiedenis van de HKS is in tien perioden verdeeld, die elk in een apart hoofdstuk zijn beschreven. De schrijver is er daarbij in geslaagd steeds een boeiend stukje vaderlandse geschiedenis weer te geven en dit vervolgens te verbijzonderen naar de geschiedenis van de HKS. Zo loopt de rode draad van de HKS-geschiedenis van „Het Pruisische voorbeeld”, via de „Wet militair onderwijs van 1890” naar het „Interbellum (1918-1939)” en naar het „Vechten in een andere wereld (1946-1950)”. Over de periode 1950 tot 1992 wordt in het boek in zes hoofdstukken weergegeven welke deelopleidingen de HKS heeft gekend. Te denken valt hierbij o.a. aan de Krijgskundige Studiën en de Hogere Militaire Bedrijfsleer, de Hogere Militaire Vorming en de Hogere Militaire Vorming Nieuwe Stijl, de cursus Staftechniek, de Stafdienst en de Staforiëntatie. Daarbij wordt ruime aandacht besteed aan inhoud en methodiek van de opleidingen zoals die in de loop der tijd door de HKS zijn verzorgd. Het is interes-

sant te lezen welke keuzes daarbij werden gemaakt, hoe daarop vervolgens later in de tijd weer werd teruggekomen en hoe ten slotte nog later de balans in een nieuw evenwicht werd teruggebracht. Als zodanig kan uit het boek ook lering worden getrokken voor de vormgeving van het militaire onderwijs van vandaag de dag. Hoewel het boek uiteraard vooral van betekenis is voor diegenen die aan de HKS een opleiding hebben gevolgd, is het zo boeiend en gemakkelijk geschreven, dat het ongetwijfeld ook een breder lezerspubliek zal aanspreken. De vele foto's die zijn opgenomen dragen in niet onbelangrijke mate bij aan de toegankelijkheid. Het bevat tien overzichtelijke bijlagen, waarbij vooral de namenlijst van alle leerlingen van de Stafschool, Krijgsschool en Hogere Krijgsschool die in de periode 1868-1992 daar onderwijs volgden, velen zal aanspreken.

Samenvattend, een goed geschreven boek over een voor de Koninklijke Landmacht zeer belangrijk opleidingsinstituut. De reeks van prominenten die aan de totstandkoming ervan heeft meegewerkt, garandeert bovendien, dat de authentieke geschiedenis van dit zo eerbiedwaardige instituut correct is weergegeven. Te hopen is dat de goede traditie van hogere vorming voor KL-officieren, binnen het Instituut Defensie Leergangen op een in deze tijd passende wijze wordt voortgezet. Dit boek kan eraan wellicht een goede bijdrage leveren.

DRS. G.J.C. ROOZENDAAL, genm mpsd

Een wereld in Oorlog militaire geschiedenis in hoofdstukken

o.r.v. H.Ph. Vogel, H.W. Singor en J.A. de Moor, 328 blz. met register en bibliografie. Uitg.: Het Spectrum BV, Utrecht, 1995. Prijs f 39,90 ISBN: 90.274.4158.8.

Mede geholpen door een wat al te enthousiaste flaptekst, wekt de bundel *Een wereld in oorlog* even de indruk iets te zijn wat het niet is en ook niet wil zijn, namelijk het eerste Nederlandstalige handboek militaire geschiedenis. Deze

bundel is geen overzichtswerk en het maken van een inhoudelijke vergelijking met bijvoorbeeld John Keegan's in 1993 verschenen *A history of warfare*, is dan ook zinloos. *Een wereld in oorlog* is de gepubliceerde neerslag van een college-reeks militaire geschiedenis die sinds een aantal jaren aan de Leidse universiteit wordt verzorgd. In elk van de twaalf historische bijdragen stelt de desbetreffende auteur een militair onderwerp aan de orde. De keuzes lopen zeer uiteen. De lezer treft beschouwingen aan over onder meer Machiavelli en de krijgskunst, over de ontwikkeling en het gebruik van draagbare wapens in de periode 1400-1800 en over het ontstaan van de militaire psychologie in de Eerste Wereldoorlog. Enige samenhang tussen de artikelen, bijvoorbeeld in de vorm van een overkoepelende vraagstelling, valt niet te ontdekken. De driekoppige redactie heeft zich kennelijk zeer terughoudend willen opstellen, waardoor ook enige overlappingsen in de tekst ongemoeid zijn gelaten.

Toch hebben de redacteuren wel naar enige uniformiteit gestreefd. Het kan immers geen toeval zijn dat in ongeveer de helft van de artikelen de auteur een bepaalde veldslag als uitgangspunt neemt voor een verder betoog over één of meer kenmerken van de oorlogvoering in de tijd waarin dat militair treffen plaatsvond. In deze categorie vallen de boeiende bijdragen van H.W. Singor over de slag bij Mantinea (418 v.Chr.) en de slag bij Cannae (216 v.Chr.). Die laatste confrontatie, die vooral in de negentiende eeuw uitgroeide tot het schoolvoorbeeld van de door militairen zo „gekoesterde” *Vernichtungsschlacht*, heeft in het verleden al talloze pennen in beweging gebracht. Niettemin is de evenwichtige en terzake kundige bijdrage van Singor zeer de moeite waard. Volgens hetzelfde procédé geeft A. Janse, via de slag bij Crécy (1346), een goed beeld van de laat-middeleeuwse oorlogvoering, waarin de „gemene” boogschutters de „edele” ridders uit het zadel dwongen. Een blijk van *allegiance* – om in riddertermen te spreken – naar Keegan, die op overeenkomstige wijze in *The face of battle* de slag bij Agincourt analyseerde, zou overigens wel op zijn plaats zijn geweest. De slag bij Breitenfeld (1631) is voor J.A.

de Moor de aanloop om zich in het debat over „de militaire revolutie in de zeventiende eeuw” te storten. De oorspronkelijk door de historicus Michael Roberts geformuleerde these kwam erop neer, dat legers in de zestiende en vroege zeventiende eeuw nauwelijks in staat waren een beslissing te forceren op het slagveld. Aan beide zijden vochten de dicht opeengepakte regimenten infanterie (musketiers en piekeniers) als lompe dinosaurussen die slechts tegen elkaar aan schurkten, maar elkaar niet dodelijk konden treffen. De cavalerie en artillerie waren in die tijd nog minder efficiënt. Door belangrijke innovaties, vooral op het terrein van de gevechtsdrill, discipline en tactiek, slaagden legeraanvoerders als prins Maurits en de Zweedse koning Gustaaf Adolf er volgens Roberts in, de slagvaardigheid te vergroten en de overwinning af te dwingen. Deze these van de militaire revolutie, zo betoogt De Moor helder en duidelijk, heeft een interessante discussie opgeleverd, met als resultaat dat er weinig van over is gebleven. Een aantal historici heeft erop gewezen, dat er in plaats van „één revolutionair moment”, veel meer sprake is geweest van een langdurig proces van militaire innovatie, waarbij ook het door Roberts als verouderd afgedane Zuid-Europa wel degelijk nu en dan de voortrekkersrol heeft gespeeld. Opvallend is dat De Moor onvermeld laat dat het probleem van de militaire (r)evolutie mede zo veel belangstelling heeft gewekt, omdat het een hoofdrol speelt in de bredere historische discussie over het proces van staatsvorming.

Het tweede deel bevat vier artikelen over buiten-Europese onderwerpen. Een dergelijke brede blik is lovenswaardig, hoewel het ontbreken van enig comparatief element in de bundel hierdoor tegelijkertijd des te pijnlijker wordt gevoeld. Het artikel van M.E.R.G.N. Jansen over de kracht van de Nahuales in de Meso-amerikaanse cultuur, wijst ons op een interessant verschijnsel waarin krijgers met bepaalde dieren worden geassocieerd, maar het vertelt ons weinig over de Indiaanse strijdwijzen en oorlogvoering. Wat was de plaats van oorlog en geweld in deze Indiaanse samenleving? Deze vraag komt niet aan de orde. H.Ph. Vogel, die in zijn inleiding de *new military history*

prijst, komt er in zijn artikel „Latijns-Amerika: van verovering tot bevrijding” niet toe deze te beschrijven. Het vlakke overzicht bevat nogal al wat gemeenplaatsen, zoals op blz. 246: „De slag bij Vilcapugio toont aan hoezeer de krijgskansen in Noordwest-Argentinië en Bolivia afhingen van toevalligheden.” Het schrikbewind van de amateur-generaal Belgrano wordt afgedaan met de constatering: „Als niet-militair wist hij natuurlijk niet dat de discipline en orde van het exercitieterrein niet gehandhaafd konden worden bij het leger te velde.” (blz. 249) Deze drievoudige ontkenning getuigt van weinig inzicht in het nut van discipline. Gelukkig bevat het tweede deel van de bundel ook een zeer gedegen artikel, namelijk dat van D.H.A. Kolff over de recrutering van boerensoldaten in India.

Het boek kent ook nog een derde deel dat bestaat uit één artikel. Het is geschreven door G.C. Berkhof en heet „Krijg: een blik vooruit”. In dit toekomstperspectief ligt de nadruk op de nieuwe wapens waarmee de mens in de 21ste eeuw wellicht ten strijde zal trekken. Vooral de invoering van allerlei microgolfwapens lijkt onafwendbaar. Beschouwingen over de toekomst van oorlog en de toepassing van geweld, zoals die bijvoorbeeld zijn gedaan door Martin van Creveld in zijn *Transformation of war*, blijven hier grotendeels achterwege. *Een wereld in oorlog* bevat een aantal goede en een aantal minder geslaagde artikelen; een meer samenhangend oordeel valt niet te geven.

DRS B. SCHOENMAKER, (SMG/KL)

